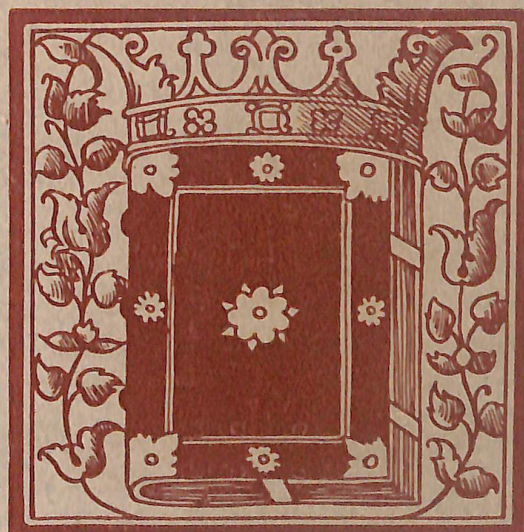
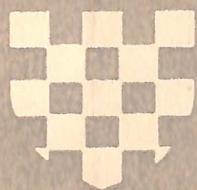

ALMA MATER CROATICA

GLASNIK
HRVATSKOG SVEUČILIŠNOG
DRUŠTVA U ZAGREBU

GOD. IV. — OŽUJAK 1941. — BROJ 7.

OSJEČKA TVORNICA KOŽE D. D. OSIJEK

IZRAĐUJE

DŽONOVE,

BOKSOVE,

LAKOVANE KOŽE

U NAJBOLJOJ KVALITETI!

Štedionica BANOVINE HRVATSKE

U ZAGREBU

Osnovana kao Oblasna Štedionica 1927 g.

ZAGREB, GAJEVA UL. 2-a

TELEFON: 5941 do 5944

Podružnice:

CRIKVENICA, DARUVAR, DUBROVNIK,
GOSPIĆ, KARLOVAC, NOVA GRADIŠKA,
OSIJEK, SL. BROT, SPLIT,
VRBOVSKO

ISPOSTAVA: SLAV. POŽEGA

Obavlja sve štedioničke i bankovne poslove. Podjeljuje sve vrste komunalnih i privatnih zajmova na području Banovine Hrvatske. Prima uloške na uložne knjižice, tekuće račune, redovitu vezanu i školsku štednju, te ih ukamačuje najpovoljnije. Obavlja sve doznake za tuzemstvo i inozemstvo. Za sve obveze štedionice, a napose za uloške jamči Banovina Hrvatska čitavom imovinom i prihodima.

TVORNICA PAPIRA

SMITH & MEYNIER

SUŠAK (Hrvatsko Primorje)

osnovano godine 1827.

Izrađuje u najboljoj kvaliteti:
Krep role »Jela«, »Soko«, »Flora« i »Oplenac«,

Kopir role poznate prvorazredne marke »Jela«, bijele i žute,

Svilene kopir papire »Rapid«, bijele i žute,
Prepisne papire »Metro« u svim bojama,
Svilene papire za cvijeće u svim bojama,

Svilene papire za podstavu listovnih omota,
Svilene papire za ubruse, glatke, kanelirane i sa damast desenom, te u ukusnim kesicama marke »Jelka«.

Najfinije tiskovne papire (Biblijske),

Sirove svil. karbon, indigo i vošćane papire,

Pelure i couleur papire,

Superior, šrenc, šeširne i toaletne papire,

Higijensku celuloznu vatu marke »Jela«

Bugačicu »Jela« i filter papire,

Sve vrste papira iz krpa i sa primjesom krpa.

Za prvorazrednu kvalitetu proizvoda Tvornice papira Smith & Meynier d. d. Sušak, jamči njen najmoderniji tvornički uređaj i njeno preko 100-godišnje iskustvo u proizvodnji papira.

POKUĆSTVO KRULJAC

Zagreb - Jurišićeva ulica broj 13

Telefon 94-82

Pretplatnike, koji su u zaostatku sa uplatom, ponovno molimo da što prije podmire pretplatu.

Ček. račun pošt. šted. 51.095

UPRAVA

ALMA MATER CROATICA

GLASNIK HRVATSKOG SVEUČILIŠNOG DRUŠTVA

God. IV.

Zagreb, ožujak 1941.

Broj 7

DANIJEL UVANOVIĆ: ODREĐIVANJE GEOGRAFSKIH KOORDINATA ZAGREBA U ASTRONOMSKOM PAVILJONU »MAKSIMIR«

Geodetski zavod Tehničkog fakulteta u Zagrebu bio je dobio 1936. godine na dar jedan novi precizni instrument t. zv. meridijanski krug izradbe tvornice »Askania«, koji predstavlja najvredniji predmet našega Zavoda za višu geodeziju, no da bi se njime mogli koristiti bilo je potrebno izgraditi smještaj za taj instrument kao i za one koje je zavod prije imao i koji su mu stavljeni na raspolaganje. To je, kako je poznato, bilo ostvareno tokom godine 1936. i 1937., kada je u Maksimiru podignut mali Astronomski paviljon. On je bio svečano otvoren 29. rujna 1937. o čemu je bilo izvješćeno u ovome listu.¹

Bilo je pak prirodno, da su se naši stručnjaci s Geodetskog zavoda i Zavoda za astronomska opažanja prof. N. P. Abakumov i prof. ing. Stjepan Horvat dali, nakon ispitivanja samih instrumenata, na provedbu nekih istraživanja iz pozicione astronomije. Tako su odmah poduzeta sistematska opažanja u svrhu određivanja geografskih koordinata Zagreba. Jer, tre-

ba naglasiti, dosad nijesmo imali geografskih dužina i širina bilo koje točke, koja bi bila određena neposrednim astronomskim opažanjima. Stare i u praktičnim računima dosad upotrebljavane koordinate Zagreba potječu od Dra Gj. Pilara² na temelju specijalne karte b. Austro-ugarske monarkije u mjerilu 1 : 75.000. Međutim jedino pomoću neposrednih astronomskih opažanja na ovoj točki moguće je precizno odrediti geografske koordinate te točke, a matematičko preračunavanje od neke ishodne točke zemljinog »geoida« nikad ne može posve zadovoljiti.

Pokusna određivanja geografske širine bila su poduzeta 1934. godine i to na starom »Popovom tornju« u Gornjem Gradu, gdje je onda bila smještena Zvezdarnica hrvatskog prirodoslovnog društva. O tome je bio saopćen jedan prethodni izvještaj³, a zatim je prof. Abakumov obja-

² Dr Gj. Pilar: Geografske koordinate ili položaji glavnih točaka Dalmacije, Hrvatske i djelomice susjednih zemalja, imenito Bosne i Hercegovine, Istre, Kranjske i t. d. (Djela J. Akad. knj. 10, Zagreb 1890.).

³ Astronomische Nachrichten, Bd. 260, str. 9—10, 1936.

¹ A. M. C., god. I., str. 34—37, 1937.

vio sva pokusna određivanja geografske širine koristeći se meridijanskim krugom Mailhata (objektiv 56,5 mm) te univerzalnim instrumentima Hammermüllera (objektiv 35 mm) i Starkea. On je bio dobio kao srednju vrijednost geografske širine za »Popov toranj« iznos od

$$45^{\circ} 49' 0'' \pm 1'',2$$

te je u vezi s time ispitao samu upotrebljivost spomenutih instrumenata.⁴

U Astronomskom paviljonu »Maksimir«, kako rekosmo, započeti su radovi na određivanju geografske širine. Prof. Abakumov je radio po t. zv. Talcotovoj metodi. U tu svrhu opažano je 2.412 parova zvijezda, što predstavlja golem praktični rad i mnoge neprospavane noći. S druge strane bavi se tu prof. ing. Stjepan Horvat određivanjem geografske širine drugom metodom u t. zv. I. vertikalnu. On ima 38 opažanja i 76 zvijezda. On je tu vršio još i naročita ispitivanja refrakcije (loma i savijanja zrake svijetla) metodom određivanja geografske širine po jednoj zenitnoj zvijezdi (t. j. u tjemenu opažača). U tu svrhu je opažano ukupno 1.100 zvijezda.⁵

Kako vidimo sva ta istraživanja odnose se na geografsku širinu, t. j. na lučnu udaljenost instrumenta od ekvatora Zemlje. Time, naravno, geografski položaj Zagreba nije posve određen, jer mu treba utvrditi lučnu udaljenost od početnog meridijana, t. j. geografsku dužinu. No za to su potrebni drugi instrumentalni uređaji.

Već prigodom osnivanja Astronomskog paviljona bila je istaknuta kao prijeka potreba za rad u njemu nabavka radio prijemnika za primanje vremenskih koinci-

⁴ N. P. Abakumov: Pokus određivanja širine Zvezdarnice hrvatskog prirodoslovnog društva u Zagrebu (Glasnik Hrvatskoga prirodoslovnog društva, god. XLV—XLVIII, str. 246—250, Zagreb, 1936.).

⁵ Godišnjak hrvatskog sveučilišta u Zagrebu za šk. god. 1933/34—1936/39, str. 221, Zagreb 1940.

dencijskih signala Nauena, Bordeauxa i Rugbya na dugačkom valu od 18.000 do 20.000 metara. Ti vremenski podaci su naime potrebni da bi utvrdili razlike geografskih dužina, a time i ukupni iznos geografske dužine Zagreba. Međutim ti su aparati vrlo skupi pa se je zavod bio obratio u inozemstvo otkale su dobili ponude u iznosu od nekih 45.000 dinara. Ali uz financijska sredstva kojima raspolaže zavod, i fakultet uopće, nije se moglo pomišljati na takove investicije. U vezi s time prof. Dr. Josip Lončar savjetovao je, da se sastavi ovakav radio aparat u domaćim laboratorijima, pa ga je vrlo uspješno konstruirao asistent Fizikalnoga zavoda Filozofskog fakulteta Dr. B. Metzger. Aparat je vrlo dobar, a nije stajao više od 12.000 dinara efektivnih izdataka, uračunavši tu i svotu za kompletni antenski uređaj te ispravljač za pogon kronografa i relais.

Na ovaj način riješeno je jedno od gorućih pitanja uspješnog rada u Astronomskom paviljonu u kome od važnijih instrumenata manjka još za sada samo t. zv. impersonalni mikrometar, ali se radi i na njegovoj konstrukciji i to kod nas u Zagrebu, što bi, ako uspije, predstavljalo veliku dobit.

Kako je na ovaj način omogućeno primanje signala vremena sada su već u toku i lijepo napreduju, radovi na određivanju geografske dužine paviljona »Maksimir«.

Prof. Abukov već je dovršio svoju veliku raspravu o geografskoj širini Zagreba pa će ona doskora biti publicirana sa svim matematičkim aparatom, podacima o opažanjima i numeričkom obradbom.

Prof. Abakumov je određivao širinu 1938/39. godine i to na osnovi trećeg Fundamentalnog Kataloga Kopernikova Instituta (Berlin-Dahlem). Dobivena geografska širina za epohu 1938,727 iznosi sada

$$45^{\circ} 49' 32'',31 \pm 0'',009$$

On je u vezi s time bio iskoristio i pravokutne koordinate uzete s katastralnih

planova grada Zagreba (1915) u mjerilu 1 : 1.000 pa je na pr. za položaj meteorološkog stupa na Zrinjercu imao iznos od 45° 48' 34",5

Budući pak da je udaljenost onoga stupa (na kome je označena stara širina od 45° 48' 43") od ishodišta u Maksimiru relativno malena, to za usvojenu točnost od 0",1 nije ni od kakova značenja, koji sferoid biramo za račun. Određena širina razlikuje se od naznačene na stupu za 8",5 što u linearnim jedinicama iznosi 262 metra.

Radnja prof. Abakumova o geografskoj širini Zagreba izaći se doskora u publikacijama naše Akademije znanosti i umjetnosti. To će ujedno biti prva rasprava o tome predmetu kod nas. Isto tako će doskora »Geodetski List« donijeti kraći stručni referat o tim računima.

Određivanje razlike geografskih dužina Astronomskog paviljona nije još provedeno kraju, a na njemu sada rade prof. Abakumov i njegov asistent ing. Oto Hoffmann.

Zagrepcani će, vjerojatno, radi toga i dalje jednako mirno spavati ne praveći pitanja o tome, da li je geografska širina Zagreba za koju minutu ili sekundu veća ili manja od iznosa, koji je prije bio zabilježen u knjigama kakove su i onako građani rijetko kada vidali ili imali u rukama. Isto to će biti i onda, kada dobijemo preciznu geografsku dužinu za koju su građani također, kako možemo naslućivati, jako malo marili. Zato i ne navodimo nikakvih brojaka, jer one same po sebi ne kažu ništa što bi iznenađivalo. Značajna je samo razlika koja postoji između nje i prijašnjih nekih pokušaja određivanja položaja Zagreba. Na temelju toga kolebanja kutova mogli bi misliti još i to, da se je »Popov toranj« možda nekada njihao ili »putovao« iz Gornjeg u Donji grad i slično. To su međutim bile pogreške instrumenata, opažanja ili posljedice nedovoljno kritičnog izbora zvi-

jezda koje su promatrane. Ta na kraju svega opažanje se svodi na čekanje pojedine katalogizirane zvijezde da prođe vidnim poljem universalnog (ili meridijan-skog) instrumenta i da momenat prolaza meridijanom — a taj se u instrumentu svodi na registriranje prolaza preko niti koje su učvršćene kod okulara — vremenski zabilježimo ili uhvatimo aparatom koji to radi automatski. Iz niza takovih opažanja, po stanovitom planu, računski treba izvesti odgovarajuće podatke o geografskom položaju zvjezdarnice.

Ovaj pak rad predstavlja očekivanje toliko potrebnih, a rijetkih, vedrih noći. Kad te pak nastupe znači on nespavanje i koncentriranu pažnju nad kontrolom vremena i kutova, jer se radi jedino s tim povjerljivim podacima.

Stručno govoreći to je važno i kao čisti znanstveni rad a i po svojim posljedicama za astronomiju, geodeziju i sve ono što se s time može dovesti u vezu. Jasno je pak po naravi ovoga određivanja širine 1938/39 godine, da rezultat ne može biti definitivn pa je usvojena točnost prilično problematična. Kasnije će ova preliminarna mjerenja trebati produžiti kroz više sezona i uzeti u račun sve eventualne pogreške.

Da li su ovi radovi važni i korisni, pitat će možda netko. Na to se može primijetiti samo ovo: Ako su naši mjerodavni faktori omogućili potrebnim dotacijama izvršivati započeti program ovih radova učinit će daleko manje nego što je to u drugim zemljama učinjeno za napredak astronomske znanosti. A tamo su, pored sve realnosti i smisla za korisno, omogućeni i golemi podhvati za koje je evidentno, da čovjeku ne će nikada dati neke realne koristi ekonomske vrsti, jer se tiču dalekih svemirskih tvorevina udaljenosti stotine milijuna godina svijetlosti, dakle neutomive težnje čovjeka za sveznanjem, znanstvenih istina.

DR. VLADIMIR BAZALA: ŠTO SU NELIJEČNICI DALI MEDICINI?*

Medicina spada u red onih nauka, u kojima su nestručnjaci — bilo laici, bilo pak stručnjaci iz drugih, nemedicinskih, ali medicini blizih područja, dali razmjerno velik udjel napretku. Zato mnoga, upravo najvažnija otkrića, bez kojih se napredak medicine ne može ni zamisliti, ne potječu od oficijelnih stručnjaka-medicinara: bakterije i radium otkrili su kemičari, rentgenske zrake fizičar, zakone razvoja biolog, zakone baštinjenja fratar, transfuziju krvi matematičar, laringološko zrcalo pjevač, mikroskop je izmislio trgovac leća, kliješta za porođaj izradio je brijač, očale je uveo bilježnik svete inkvizicije, liječenje suncem i zrakom provodio je čudotvorac, fizikalnu terapiju svećenik, narkozu je otkrio rudar i t. d. Još bi se mnogo takovih primjera moglo nabrojiti. Medicina je neke od ovih novosti preuzela ranije, a neke opet kasnije, jednom radije i pripravnije, a drugi put mrzovoljnije, u glavnom ipak uvijek sa zakašnjenjem i uz odlučan upliv izvana. Ipak, preuzela ih je! Ovi su pronalasci danas svojina medicine, pa je red da se sjetimo njihovih pronalazitelja, među kojima ima odličnih predstavnika nemedicinskih struka. Da ih se mi danas s većom hvalom i poštivanjem sjećamo, nego li ih je susretao njihov vijek, njihovi suvremenici, tadašnji vodeći liječnički krugovi i forumi, nije čudno. Nekad ne spoznaše važnost njihovih djela u tolikoj mjeri, koliko ih mi danas spoznajemo.

Evo ih nekoliko:**

Na prvom mjestu treba da bude spomenut čovjek, vrlo zaslužan za napredak

* Predavanje u Pučkom sveučilištu.

** Podatci o Leeuwenhoeuku u ovom članku potječu od L. Glesingera, o Daza de Valdes, Bozzini, Warden i mnogim drugim od moga učitelja L. Thallera. O Paré-u i o supruzima Curje pisao je kod nas J. Körbler, a o Pasteuru, među ostalim i P. J. Jurišić. Neki su podatci uzeti iz moje knjige »Samozvani liječnici«, a neki su bili već objavljeni u mom članku »Neshvaćeni medicinski velikani« (Lekar XIV, 258—60, 16—22, 1940). Ostalim podacima lako je naći vrelo.

kirurgije, upravo čovjek, bez kojega se moderna kirurgija ni zamisliti ne može. Ali on nije bio liječnik već samo kirurg, a onda kirurzi nisu smatrani liječnicima. Bio je to danas mnogo spominjani Ambroise Paré (1510—1590), kirurg, zapravo vrač ili brijač, tjelesni liječnik kralja Henrika II. Reformirao je sredovječnu kirurgiju tim što je poboljšao i modernizirao liječenje prostrijelnih rana, iščašenja i kostoloma, provodeći krvave i nekrvave metode takvog liječenja, a provodio je i amputacije sa podvezivanjem žila i zabacio je ustavljanje krvarenja vrućim uljem i smolom.

Kirurgija srednjega vijeka nije smatrana naukom, znanost, niti je bila dostojna liječnika. Kirurg je bio medicinski obrtnik, a liječnik je bio učena glava i nije se bavio suštini obrtom. Prema zaključku crkvenog koncila u Tours-u (1163.) »Ecclesia abhorret a sanguine« stvorena je za liječnike obavezna definicija »Medicina abhorret a sanguine« (Medicina zazire od krvi). Zato je kirurgija prepuštena nižoj vrsti ljudi, vračima, brijačima i kirurzima. No Paré je našao nove metode liječenja i smatrao je potrebnim da ih objavi. Napisao je god. 1575. svoje veliko djelo o kirurgiji »Cing livres de chirurgie«. To je bio škandal. Paré nije bio liječnik, niti je znao latinski, — svoje djelo napisao je materinim jezikom, francuskim, a ne učenjačkim, latinskim. Medicinski fakultet u Parisu je protestirao, kako može uopće brijač da napiše i izda knjige i to bez odobrenja fakulteta, tadašnje zapravo cenzurne oblasti. Škandal je bio nepodnosiv i fakultet je mislio, da mora pred humanitetom stati na obranu prava. Ljubav je kraljeva spasla Paré - a od većih neprilika. Pa ipak, Paré je našao da se prostrijelne rane ne liječe vrućim uljem, nego najbolje zacijeljuju ako se puste na miru i imobiliziraju. Našao je to ovako: Kad mu je u boju ponestalo ulja, liječio je samo oficire uljevajući im ulje

u prostrijelne rane (po tadašnjem nazoru te su bile otrovane od taneta a to se liječilo vrućim uljem). Momčad nije liječio ničim. Vidio je pri tom, da su rane oficira dugo gnojile uz veliku vrućicu, dok su vojnici brže i lakše ozdravljivali. Zabacio je, dakle, ulijevanje vrućega ulja u rane i dobro je učinio. Kod amputacija je podvezivao žile, a nije na ranu lijevao ulje ili smolu i tako zaustavljao krvarenje, čime je ne samo poboljšao operaciju nego i jadnike riješio strahovitih muka, koje su ih spopale, kad su im na otvorenu ranu od amputacije — u doba kad anestezija nije bila dovoljna — lijevali vruće ulje.

U istom je pogledu zanimljivo promatrati kako se razvijala i jedna od najvažnijih i najnaravnijih operacija — tzv. carski rez. Jer, što je naravnije nego li otvaranjem trbuha majke i vađenjem djeteta iz trbuha omogućiti porođaj, koji ne napreduje kako treba naravnim putem, a što je važnije, nego li time spasiti odmah dva života, majke i djeteta? Na žalost, i ova se operacija razvijala više bez utjecaja liječnika, nego li njihovim sudjelovanjem.

Ovakova je operacija bila poznata već starim kulturnim narodima. Oni su je, da što, vršili većinom u slučaju, ako je žena u porođaju umrla, a dijete se još nije porodilo. Izvodili su je, dakle, na mrtvoj ženi. Manje je vršena na živoj ženi, ali i takovi su slučajevi poznati. Nema sumnje u to, da su stari narodi već za rana opazili, da plod u trudnoj životinji, koju su klali sebi za hranu ili bogovima za žrtvu, preživi još neko vrijeme smrt majke. Logično su primijenili tu činjenicu i na čovjeka, pa se za rana već javlja misao, da bi se paranjem nedavno umrle trudne žene moglo dijete iz nje izvaditi i životu sačuvati. U najstarijim djelima indijskim, židovskim i egipatskim, te kipovima i slikama nalaze se spomenuti primjeri za ovakovu operaciju. Osobito su Egipćani kod balzamiranja mrtvacu imali prilike upoznati, da plod u utrobi majke preživi smrt majke, pa ima i pouzdanih dokaza,

da su u starom Egiptu poznavali i vršili otvaranje trbuha trudne žene, najprije, valjda, na mrtvoj, a poslije i na živoj ženi.

U talmudu je ta operacija izrekom spomenuta, a vršena je i na živoj i na mrtvoj, t. j. nedavno preminuloj ženi. Važnost, koju su joj pripisivali vidi se odatle, što je bilo dopušteno učiniti je i u subotu. Dijete rođeno rezanjem majke na truh zove se joce dofan.

Operacija se nalazi i u grčkoj mitologiji, kamo je sigurno došla tako, da su Grci u svojoj fantaziji na bogove primijenili ono, što se u životu ljudskom događalo. Tako se vjerovalo o rođenju Asklepija-Eskulapa, boga liječništva, — po Ovidiju — da ga je Phoebus istrgnuo iz utrobe majke («e utero parenti eripuit») u času, kad je od Artemidine strijele izdahnula majka mu Coronis, a za Dionysos-Bacchusa, — po Lucianu i Ovidiju (Metamorfoze III, 305—315) — da se rodio tako, da ga je iz utrobe u plamenu umrle Semele, kćeri Kadmove, a ljubovce Zeusove, koja je bila od Zeusa trudna, izvadio Hermes po nalogu Zeusa i ušio u njegovo bedro, da ondje proživi i odraste do iznošenja.

Ali, začudo, nema sigurnih podataka, da se ta operacija vršila u staroj Heladi na ženama. Ni među poznatim historičkim ličnostima nema nijedne, za koju bi se znalo, da je rođena trbušnim rezom, a to se svodi, možda ne posve neopravdano, na to, što su liječnici ovu operaciju valjda radi loših rezultata zabacili ili je ta operacija smatrana zahvatom niže vrste, koji zato i nisu vršili liječnici, pa joj se tako zameo trag u naučnim djelima. Ipak bi bilo čudno, da bi taj način rađanja bio perhoresciran kod čovjeka, kad su se po priči i vjerovanju i bogovi tako rađali!

Od kasnijih liječnika grčke antikne medicine Galen (129—199) je ovakovu operaciju poznao.

Iz rimskog doba lako je naći dokaza, da se trbušni porođajni rez, pogotovo onaj

iza smrti majke, poznao i izvađao. Poznato je o toj operaciji i zakon, koji potječe iz mitskog doba rimske povijesti, a pridaje se kralju Numi Pompiliju (715—673), u kojem se zabranjuje sahraniti trudnu ženu prije nego li joj se izvadi plod. Zakon glasi:

»Negat lex regia, mulierem, quae praegnans mortua sit, humari, antequam partus ei excidatur. Qui contra fecit, spem animantis cum gravida peremisse videtur.«

Taj je zakon osnov još i danas valjanih propisa, te je igrao znatnu ulogu u povijesti i razvoju porođajnih operacija uopće, a tzv. carskog reza napose. Za mnoge Rimljane zna se, da su rođeni ovom operacijom. Kako nije vjerojatno, da su svi rođeni post mortem matris, to je operacija, valjda, vršena i na živoj ženi. Među ostalim se u Pliniju (*Historia naturalis*, liber VII., c. IX.) nalazi:

»Auspicatus enecta parente gignuntur: sicut Scipio Africanus prior natus, priusque Caesarum a caeso matris utero dictus: qua de causa et Caesones appellati. Simili modo natus est et Manilius, qui Carthaginem cum exercitu intravit...«

I za Gaja Julija Cezara se držalo, da je tako rođen, a i za mnoge druge. Kako je majka Cezarova još za vrijeme galskih ratova bila živa, jer joj Cezar piše pismo u svom opisu ovih ratova, to je sigurno, da je operacija izvršena na živoj ženi, ako je i Gaj Julije Cezar tako rođen.

U citiranoj izreci Plinija nalazi se i početak samome nazivu: *sectio caesarea*. Zapravo je to tautološka kombinacija od riječi »sectio« i »caesus«, od toga »caesones«, »caesares«, a sve to znači isto, naime, rezanje i rezan, izrezan. Naziv sam je pogrešno nastao u XVII. stoljeću, očito iz neshvaćanja citiranog mjesta u Pliniju, ali se još do danas uvriježio. Prema njemu su učinjeni i prijevodi na sve jezike: carski rez, *Kaiserschnitt*, *taglio caesarea* itd.

I stari su Germani poznavali carski rez. Djeca ovako rođena zvala su se »elbische Glückskinder« tj. vilinska sretna djeca.

Izraz »Glückskinder« podsjeća na Plinijev »auspicatus est«, što upućuje na to, da se tako rođenoj djeci uopće predskazivalo mnogo sreće, koju po germanskom vjerovanju donose vile, zato se i zovu »elbische« (prema Elben ili Elfen).

Da tu operaciju pozna narodna medicina i medicina primitivnih naroda dokaz je, što ju je prema djelu »Vergleichende Volksmedizin« od Hovorke i Krofelda u Ugandi vidio Felkin da je rade crnci.

Izvodile su je i rodilje same na sebi. Tako Hovorke i Kronfeld citiraju Moseley-a, koji je opisao slučaj robinje u Zapadnoj Indiji, kod koje je operacija tako dobro prošla, da ju je i drugi put htjela učiniti u ponovnom porođaju. Löffler je u Wiener medizinische Wochenschrift god. 1901. opisao da je jedna žena u Zenici u Bosni učinila na sebi carski rez, a trbuh joj je sašila njezina 13-godišnja kćerka (Ein Fall von Autosectio caesarea). Dorđević u »Narodnoj medicini« opisuje takav slučaj iz Prištine: Majka si je britvom otvorila trbuh, a susjeda joj ga je sašila. God. 1937. operirala se tako Mara Horvatin, »Amerikanka« iz Jurkova sela kraj Sošica u Žumberku i nakon 24 dana umrla u Karlovcu u bolnici.

Kršćanstvo je oduvijek poštivalo i preporučalo ovu operaciju. Njom se spašava život dvaju bića ili bar jednoga, jer i ako bi žena umrla, spasilo se dijete, koje se moglo privesti krstu. Zato je i svećenicima u sredovječnim kršćanskim teološkim traktatima naloženo, da u slučaju potrebe i nužde tu operaciju izvedu i dijete pokrstite. Izveo ju je tako u VI. stoljeću Pavao, biskup u Emeriti. — God. 1404. na koncilu u Langresu obećan je 40-dnevni oprost liječniku, koji savjesno izvrši legem regiam i spasi dijete.

Od historijskih ličnosti tako je rođen god. 949. Gebhard, Graf von Bregenz, kasniji biskup u Constanzu, za koga je pisano da je izvađen »ex defunctae matris utero«, a na slični je način rođen god. 959. i Burcard, Graf von Linsgow, kasniji opet u St.

Gallenu, nazvan »Ingenitus«. I škotski tan Macduff, koga je Shakespeare u »Macbetu« učinio besmrtnim i opisao kao osvjetnika nad diktatorom i krvnikom, također je historijsko lice VI. stoljeća. Oko njegova rođenja raspletana je i problematika radnje u »Macbethu«, jer je rečeno, da će Macbeth poginuti od čovjeka, koji nije rođen od žive majke, što je bilo isto tako nevjerovatno ili bar čudno, kao i to, da će se to desiti kad se šuma bernamska približi gradu.

Kasnije je carski rez po »lex regia« uveden u mnoge moderne zakonike, tako god. 1389. u kantonu Schwyz, god. 1608. u Veneciji, god. 1740. u Ulmu, god. 1757. u Austriji, god. 1830. u Hessenu itd.

Izvodili su je i naučavali Bernhard de Gordonio u Montpellieru (u svom djelu »Lilium medicinae«, izašlom u Veneciji god. 1303.), Alessandro Benedetti (1460—1525), Guy de Chaliac, Petrus de Argillata († 1423, kirurg i profesor u Bologni, u svom djelu »De chirurgiae libri VI«), ali je mnogo više liječnika ovu operaciju otklanjalo, među njima Ambroise Parè (1510—1590), Jaques Guillemeau (1550—1613, nakon pet nepovoljno svršenih slučajeva), Charles Estienne (Carolus Stephanus, u svom djelu »De dissectione partium corporis humani«, izašlom god. 1545.), Francois Mauriceau (1633—1709), Rodericus a Castro (1546—1627, u svom djelu »De universa muliebrum morbum medicina, nove et antehac a nemine tentato ordine opus absolutissimum«, izašlom god. 1603.) i mnogi drugi.

Zato se ona u povijesti medicine novoga vijeka javlja najprije u rukama neliječnika:

Uškopitelj svinja (Schweineschneider) Jakob Nuffer u Sigershausenu u Švicarskoj učinio ju je god. 1500. na vlastitoj ženi, u prisutnosti babica i drugih litotomista (narodnih operatora kamenca u mje-huru, Steinschneider). Rana je šivana na način kako to rade veterinari (»veterinario

modo«), a žena je ostala na životu, dapače je još 4 puta rodila, a dijete je odraslo i doživilo 77 godina. Ovu vijest donosi Caspar Bauhin (1560—1624), anatom u Baselu, ali ju je on samo od drugih čuo, pa se od vremena E. C. J. Siebolda (Versuch einer Geschichte der Geburtshilfe, Berlin 1839.) sumnja da se radilo o pravom carskom rezu, nego valjda o operaciji iznošene vanmaterične trudnoće.

God. 1540. izvršio je kirurg Christophe Bain takovu operaciju, koju spominje Marcellus Donatus († 1600), liječnik u Mantovi u svojoj knjizi »De medica historia mirabili«.

Ranarnik François Rousset zagovara »Enfantement Caesarien« u svom spisu »Traité nouveau de l'hysterotomie ou enfantement Césarien etc«, izašlom god. 1581.

Znamenita je i prva kazuistika carskoga reza u djelu »La Comare o Raccogli-trice«, izašlom u Veneciji god. 1595. od dominikanca - liječnika Scipione Mercurio (1540—1615). Tu je i poznata slika pripremanja za operaciju.

U Njemačkoj je poznat kao prvi slučaj carskoga reza onaj što ga je izveo kirurg Jeremias Trautmann 21. IV. 1610. u Wittembergu.

Operacija je tek postepeno ušla u medicinske fakultete, ali je bila rijetko rađena, a izvršena bila je velika senzacija. Još do nedavna je »carski rez« smatran tako opasnim, da je bilo gotovo sigurno, da će žena umrijeti. Reklo se u šali, da je bolje biti osuđen na smrt, nego na carski rez, jer osuđenoga na smrt može kralj pomilovati, a žena osuđena na carski rez sigurno mora umrijeti!

Carski rez na mrtvoj ženi, nakon duljeg zaborava, preporučio je i god. 1840. izveo Rösser, praktički liječnik u Bartensteinu u Istočnoj Pruskoj (vidi i moju radnju »Sectio caesarea in mortua«. Liječnički vjesnik XLIX., 1—13., 1927), a na živoj ženi se operacija danas tako uspješno vrši, da ona zauzima najodličnije mjesto u porođajnim operacijama.

Kliješta za porođaj — vrlo slična današnjim modelima vjerojatno je izmislio Petar Chamberlen stariji (1560-1631) u Londonu. Ona su bila konstruirana po prilici oko god. 1600., pa su dugo vremena bila tajna obitelji Chamberlen, ali ih je Hugh Chamberlen god. 1670. htio prodati pariškoj akademiji za 10.000 talira tvrdeći da i najteži porođaj može dovršiti za vrijeme kraće od 15 minuta. Akademiku Mauriceau-u, uvaženom pariškom ginekologu, bilo je naloženo da ispita vrijednost instrumenta. On je Chamberlen-u 19. VIII. 1670. dao za pokus ženu od 38 godina, koja je prvi put rađala, a imala je prilično znatno suženu zdjelicu i već 8 dana mučila se u porođaju. Usprkos trosatnog naprezanja nije Chamberlen porođaj dovršio; žena je umrla nakon 24 sata na ozljedama, a pariška akademija nije kupila instrumenat. Tek god. 1693. uspjelo je prodati kliješta Rogier-u van Roonhuyse-u u Holandiju, gdje se snjima tjerala dobra trgovina. Tko je htio biti aprobiran za liječnika morao je od medicinskog fakulteta kupiti kliješta za skupe novce. Dobio je redovno samo jedno pero od kliješta. Obitelj Chamberlen je izumrla god. 1728., a god. 1813. kod popravljavanja kuće u kojoj je stanovala, nađeno je mnogo kliještiju po kojima se vidi da su članovi obitelji — i ako nisu bili liječnici — svoje modele usavršavali.

Međutim je oko god. 1720. Johann Palfyn u Gentu konstruirao danas pod imenom »manus palfynianae« ili »tire — tête« poznata kliješta, koja su se sastojala od dvije solidne, ravne, čvrste žlice, koje su se uvađale nekrižane, a dršci su im se vezali povezom. Ni taj Palfyn nije bio liječnik, nego — majstor brijač. Rođen je u Kortryku god. 1650. On je valjda saznao, da engleska obitelj Chamberlen ima instrumenat, kojim se pomaže kod teških porođaja. Da li je on taj instrumenat vidio, ili je sam naišao na ideju, kako treba da se konstruiraju kliješta za porođaj, danas je teško reći. On je god. 1721. predložio

svoja kliješta francuskoj akademiji. De la Motte, oficijelni francuski ginekolog, razumije se, odbacio je instrumenat, a nije držao ni vrijednim da ga ispita. Ali, Palfyn je učinio sve da svom izumu pribavi priznanje. Putovao je svakamo i tražio svuda dodir s učenim ljudima, da se usavrši u kirurgiji. Kako mu je anatomija bila strast, a seciranje strogo zabranjeno, svaki je čas dolazio u sukob s oblastima i mnogo je puta morao da odnekale pobjegne radi seciranja. Gent je shvatio njegovo značenje i učinio ga svojim kirurgom i učiteljem u njegovoj struci. Svoje je radove pisao isključivo flamanski, navodno, da uzmogne koristiti svomu narodu, a možda i zbog toga što nije latinskomu jeziku bio vješt. Umro je — i u tom nije bio nalik na oficijelne ginekologe — siromah i pokopan je na sirotinjskom groblju god. 1730. Danas ima bezbroj spomenika i ginekolozi ga s poštivanjem spominju u svojim udžbenicima.

Prvi mikroskop izumili su brusari naočari i leća Hans i Zacharias Janssen. Nije to bio neki naročiti instrumenat, nego tek zgodno postavljen sistem leća, pa ga je god. 1621. usavršio Cornelius Drebbel, a malo kasnije upoznao i mnogo upotrebljavao Antony van Leeuwenhoek, rođen 24. X. 1632. u Delftu u Holandiji i umro ondje u 90. godini života 27. VIII. 1723. Kao mladić bio je u nekoj velikoj trgovini sukna u Amsterdamu, a kasnije je postao brusar leća. Tim se zanimanjem uzdržavao — kako je poznato — i veliki filozof Baruch Spinoza, a, evo, tim zanimanjem pošao je putem do slave jednoga od najvećih prirodoslovaca — Antony van Leeuwenhoek. Upoznavši mikroskop počinje kroza nj promatrati prirodu: male životinje, biljke, dijelove životinjskog i ljudskog tijela i stade pred novim čudom. Njegovim se očima otvara nov svijet, do onda posve nepoznat. Do tada se priroda istraživala prostim okom, — sada se odjednom pruža pogled u finiju građu organizma. Nauka je na putu, da pronikne u dublje tajne prirode.

Leeuwenhoek polazi god. 1654. u svoj rodni grad i posvećuje svoj daljnji život mikroskopskim studijama. Štogaod mu dolazi pod ruku i što mu se čini vrijednim istraživanja, stavlja pod svoj jednostavni mikroskop. Gotovo je nemoguće nabrojiti sva njegova otkrića: nema područja prirodnih znanosti, gdje nije njegovo oko neumorno tražilo i uspješno otkrivalo. Od njegovih važnijih otkrića valja spomenuti: otkriće kapilarnog krvotoka, krvnih tjelešaca, strukture prugastih mišića, zubnih kanalčića, strukture kostiju i t. d. Nadalje je otkrio infuzorije, opisao finiju građu biljaka, nespolnu rasplodnju aphida, razliku u građi mono- i dikotiledona i t. d. Od kolike su važnosti ova otkrića za razvitak anatomije, bakteriologije, zoologije i botanike, nije potrebno ni spomenuti. Osobito u medicini počinje s Leeuwenhoekom nova perioda. God. 1628., naime, otkrio je Harvey krvotok. Kolikogod nam se to danas čini nevjerojatnim, to je otkriće naišlo s mnoge strane na nerazumijevanje i otpor (kako sam to već opisao u članku: Neshvaćeni medicinski velikani, »Lekar«, XIV, 258—260, 181, 1940.). Ali ono je u drugu ruku postalo poticajem za nova istraživanja. Dosta se u ono doba medicinska nauka neobično podigla; osobito anatomija i fiziologija dolaze do novih spoznaja, a Harveyeva riječ »Omne vivum ex ovo« nagovješta novo doba i u nauci o razvitku.

Pod tim je prilikama došlo otkriće mikroskopa u pravi čas, a Leeuwenhoek je našao vanredno zgodno tlo za svoja mikroskopsko-anatomska istraživanja. Dokazavši kapilarni krvotok pod mikroskopom, uspjelo mu je potvrditi Harveyevo otkriće, a sva ostala njegova otkrića početak su jedne nove znanosti — histologije.

Naravno, prošla su još dva stoljeća, dok je Schleiden otkrio stanicu i time stvorio tlo, na kojemu je Virchow mogao sagraditi svoju celularnu patologiju. Ali u principu udario je Leeuwen-

hoek temelj novom načinu istraživanja prirode, na kojemu počiva najveći dio kasnijih rezultata.

Pod objektivom njegovih mikroskopa, koje si je sam sagradio i kojih je imao oko dvije stotine, oživjela je odjednom čitava priroda. Vladao je upravo savršeno tehnikom mikroskopiranja na ovim primitivnim instrumentima.

Sa strpljivošću i egzaktnošću pravoga učenjaka prodro je u suštinu svega, što mu se činilo zgodnim za istraživanje, izabравši objekte za svoj rad neobičnom intuicijom. Tko je prije njega pomislio na to, da je krv nešto drugo nego homogena crvena tekućina? No, on se nije time zadovoljio: pregledao je kap krvi pod mikroskopom i — otkrio krvna tjelešca. Tko bi bio pomislio na to, da se može cirkulacija krvi kod živoga bića vidjeti? On je uzeo žabu i pod mikroskopom mu se dostiže opni između prstiju pokazao kapilarni krvotok. Svako njegovo otkriće značilo je daljnji napredak u finijoj građi organizma. Njegova otkrića sačinjavaju danas čvrst sastavni dio prirodnih znanosti, a i medicinska je nauka njima obogaćena, jer se ni teoretska, ni praktična medicina ne dadu danas više zamisliti bez mikroskopskih pretraga, a mikroskopom vlada i mikroskopira na svojim danas već odličnim instrumentima, gotovo svaki liječnik.

Djela su mu izdana god. 1685—1718. u 7 omašnih svezaka.

Benito Daza de Valdes, bilježnik svete inkvizicije u Sevilji uveo je upotrebu očala za razne vrste vidnih smetnja. U knjizi »Uso de los antojos para todo genero de vistas« (upotreba očala za svaku vrstu vida), godine 1623. piše on o izumu očala, koje su staroga datuma, a sada su — veli — dobile novu dušu, te mu izgleda da su svoj izum dobile s neba.

Čudna je priča i o postanku liječničkog dijagnostičkog zrcala. Jednu takovu spravu izmislio je — čini se — već god. 1807. u svoje doba nepriznati liječnik Filip

Bozzini (rođ. god. 1773. u Mainzu, umro god. 1809. u Frankfurtu, gdje je bio fizik). Bila je to sprava za uvađanje svjetla u šupljine živoga tijela — u glavnom za gledanje stražnjega ždrijela, — koju je on nazvao »Der Lichtleiter«. Opis toga aparata izašao je u jednoj knjizi, izdanoj u Weimaru (Der Lichtleiter, oder Beschreibung einer einfachen Vorrichtung und ihrer Anwendung zur Erleuchtung innerer Höhlen und Zwischenräume des lebenden animalischen Körpers). Bečko je sveučilište tu spravu vrlo loše ocijenilo. Nisu bolje prošli ni njegovi sljedbenici, a nezapažen je ostao i Adam Warden (podrijetlom Škot, promoviran u Edinburgu god. 1827.), koji je god. 1844. udesio spravu, nazvanu po njemu »auriskop«, koja služi za gledanje bubnjića, Eustachijeve tube i grkljana, a i opisao je bolesti uha u knjizi: Observations on diseases of the ear (1844.). Trebao je doći tek pjevač i učitelj pjevanja Manuel Garcia (1805—1906), da uvidi važnost sprave za gledanje glasilnica u grkljanu. On je u Londonu već god. 1854. na tu važnost upozorio, a i liječnike u to uputio. Tek sada su instrumenti za ove svrhe uvedeni u medicinu i tu su dobro došli, uvedeni dakako pod imenom znamenitih liječnika H. v. Helmholtza u Njemačkoj, Türck u Beču i Czermaka u Grazu, dok se na prve radnike oko njihovog izvođenja gotovo i zaboravilo, pa i Garcia se tek tu i tamo kadkad spominje.

Aparat za rektalnu aplikaciju topline ili hlađenje izumio je tehničar Friedrich Arzberger (1833—1905), a tvorničar instrumenata J. F. B. Charrière (1803—1876) zaslužan je za urologiju. Po njima se označuju danas medicinski instrumenti, na kojima oni imaju zasluge.

Nekoliko slavnih kemičara zaslužno je, kao rijetko tko, i za razvitak medicine. Ovdje spominjem samo dvojicu: Louisa Pasteura i iz posljednjeg doba Adolfa Windausa.

Osnivač bakteriologije Louis Pasteur (1822—1895) bio je kemičar, a ni-

je bio liječnik. Bio je čak Dumas-a u Parisu, zatim profesor fizike na liceju u Dijonu, pa profesor kemije u Strassburgu, odakle je god. 1854. pozvan za profesora kemije u Lille, gdje je baš osnovan fakultet za prirodne nauke na tamošnjem sveučilištu. Proslavljen svojim radovima prešao je u Paris, gdje je stekao veliku slavu.

Doba, u kojoj se javlja Pasteur, u medicini je doba nesnalaženja. Stare su teorije oborene ili se ruše, a nove još nisu izgrađene. Pristaše starih teorija izgubiše tlo pod nogama, a novi pregaoci još ne stoje čvrsto! Jedna od tih preživjelih teorija ili bar teorija, koja je po svim izgledima osuđena na propast je i teorija o rađanju žive tvari iz nežive. I ako je već Harvey ustvrdio: »Omne vivum e vivo«, ipak se stvaranje žive tvari iz nežive ili iz ničesa, t. zv. generatio spontanea, pretpostavljalo bar za najniža bića, gljivice i alge. Jer, obični je život pokazao vrlo jednostavno, da se čista voda najednom zamuti, zamućuje sve više, postaje baruština i u njoj se jave sitna živa bića, gljivice i alge. I što se voda više zamućuje, to je tih bića sve više. Pretpostavilo se, da ta živa bića nastaju iz nežive tvari, iz vode. Isto se tako vidjelo, da se takve gljivice nalaze i u vrenju i da nastaju od vrenja, pa od truleža i t. d.

Ovdje stupa na pozornicu Louis Pasteur. On je već svoju slavu počeo sticati istraživanjima o optičkim svojstvima vinske kiseline i o atomskoj disimetriji, čime je započeo stereokemiju. Ali važniji su za nas njegovi radovi na najnižim živim bićima, nekoj vrsti gljivica (Penicillium glaucum), koji su ga naveli na istraživanje vrenja i truleža. Da je vrenje prost kemijski proces, tvrdili su u ono doba još Pouchet, Béchamp, Frémy, Bastian, Liebig i dr., a i trulež po njima nije ništa drugo nego kemijski proces, kao neki samoraspad organskih molekula, kako je to još god. 1839. smatrao Justus v. Liebig. U koliko se kod tih procesa ipak nalazilo živih bića, to je sa stanovišta kemijske teorije bilo najjednostavnije proglasiti ih po-

sljedicom procesa. Ta je živa bića vidio već Leeuwenhoek, pa talijanski abbé Lazzaro Spallanzani (1729—1799), koji je dapače već bio utvrdio pokusom, da u iskuhanjoj vodi, uz stanovite mjere opreza, ne nastaju uopće nikakova živa bića i ta voda se ne usmrđi. Ipak se na njega nije nitko osvrtao. Tekar skoro 100 godina iza njega počinju ova živa sićušna bića proučavati: Schultze, Cagniard de la Tour, Schwann, Schröder, Dusch, Hoffmann, Chevreuil i dr. Oni su ih — šta više — držali i za uzrok vrenja, odnosno truleža, zastupajući protiv »kemijske« teorije, teoriju »vitalističku«. Odsudno je bilo to, da vrenje ne nastupa ako se uzduh oslobodi od živih klica. Pasteur je tom dokazu dodao svoj pokus s izvrnutom posudom i u kljun savitim joj grlicem, na koji je način zrak očistio od klica, sterilizirao, pa nije došlo do vrenja u posudi. Tako je dokazao, da su klice uzrok vrenju, a njihovo razvijanje nije samo posljedica ili slučajni proces pokraj procesa vrenja. Naročito proučava Pasteur pojave alkoholnog vrenja i utvrđuje, isto tako kao što su prije njega utvrdili Cagniard de la Tour i Schwann, da je postanak alkohola iz slatkog mošta uvjetovan i vezan uz životne procese sitnih živih bića — kvasnih gljivica, a ako se ne dopusti njihov pristup cijeli proces propada i ne razvija se. Nakon što utvrđuje, da milijuni i milijuni hektolitara vina i piva na svijetu nastaju djelovanjem kvasnih gljivica, proučava pojave kiseljenja mlijeka i nalazi način kako da se spriječi kvarenje mlijeka i vina. Naprotiv kod užeženog masla otkriva za biologiju fundamentalni pojav da ova sitna živa bića, koja uvjetuju kvarenje maslaca, ne samo da mogu živjeti bez uzduha već da ih u stanovitim okolnostima uzduh ubija. Pasteur nije bio zadovoljan samo tim otkrićem, već nabacuje i pitanje odakle dolaze ti sićušni bakteriji, koji su uzročnici tako raznolikih procesa. Pri tom on utvrđuje, da se i bakterije, gljivice, razvijaju iz svoga roda, iz bakterija, gljivica, kao i sva druga živa

bića, te da nema postanka živog iz neživog. Uz to utvrđuje da se bakteriji nalaze u zraku i da dolaze iz zraka. To je prvi, naučno utvrđeni napadaj iz zraka!

Ali Pasteuru lebdi pred očima i avet raznih bolesti. Nisu ili možda razne bolesti posljedice djelovanja kakovih bakterija, kad uđu u tijelo? Ova su njegova istraživanja o ulozi mikroorganizama kao uzročnika raznih oboljenja navela slavnog engleskog kirurga Jos. Listera (1827—1912) da karbolnom kiselinom i posebnim povojem na ranama kod kirurških zahvata spriječi gnojenje. K tome još dolazi predobrana u obliku asepsa Ignaca Filipa Semmelweisa (1818—1865). Tako se tisuće bolesnika spašava od smrti na temelju spoznaje, kojoj je Pasteur utro put.

Uto, eto novog posla za Pasteura. Nalazimo se u godini 1865. Svilenja industrija u Francuskoj stoji pred katastrofom. Od bolesti bibernjače, pébrine, ugi-baju ličinke svilenog prelca. Pasteur proučava ovo oboljenje, utvrđuje infektivnu narav oboljenja i spašava industriju od propasti. Zatim zanimaju Pasteura kokašja kolera i bedrenica (Antrax). Teške milijune franaka gubi Francuska godišnje. U ovo vrijeme živi u Njemačkoj mladi pruski liječnik Robert Koch (1843—1910). Kao okružni liječnik u gradiću Romstu bavi se i on proučavanjem antraksa. Već je god. 1849. veterinar Pollender našao u krvi životinja, koje su obolile na atraksu stanoviti bacil, a Francuz Davaine pokazao je, da ubrizgavanjem krvi oboljelih životinja u zdrave može i u ovima razviti bolest. Pasteur razmišlja o tome kako bi on oboljele životinje na antraksu mogao da liječi. Vidio je da ima lakših slučajeva ovog oboljenja, koji ne dovode do smrti životinje i da iza toga životinja ne oboli više na antraksu. Postaje dakle imunom. Pasteur genijalnom intuicijom dolazi do spoznaje da je dosta zdravim životinjama injicirati stare i oslabljene kulture bacila antraksa da se u životinji prouzroči lagano oboljenje iza kojega postaje ona otpornom proti razornom

djelovanju jakih kultura ovog bacila. Ova spaznaja upućuje Pasteura na novi problem, koji mu punim pravom donša častni naslov spasioca čovječanstva, na veliko naučno djelo na području ljudske medicine, na neku vrstu krune njegovog čitavog naučnog rada: liječenje strašne bolesti bjesnoće. Bogodanim nadahnućem i logičnim interpretiranjem svojih istraživanja na antraksu dolazi Pasteur iza mnogih neuspjeha, do načina liječenja ove bolesti.

Dne 10. XI. 1880 u bolnici Trousseau u Parisu umre neko dijete, ujedeno od bijesnoga psa. Tko je ikada vidio takovu muku i smrt osobe, koja umire na bjesnoći, bit će čitavog života potresen. Pasteur je tražio uzročnika ove bolesti, ali ga nije našao. On zapravo i nije nađen sve do danas. Neka sitna tjelešca, zvana Negrijeva granula ili tjelešca, možda su također samo usporedna pojava ili produkt klice, dok je sam uzročnik za nas nevidljiv (invisibilni virus). Ali Pasteur je ispravno zaključivao, da je sjedište bjesnoće u mozgu i kičmenoj moždini i da se cijepljenjem kunića takovom tvari može provesti atenuacija virusa, njegovo oslabljenje za čovjeka, a uzdržati djelotvornost protiv bjesnila sa psa ili nižih životinja, pa i preventivno cijepljenje. Pasteur je već god. 1884. o svojim rezultatima na kunićima referirao na kongresu u Kjöbenhavenu, a god. 1885. je imao već 50 potpuno inumiziranih pasa, s kojima je činio pokuse pred članovima Akademije. Dne 6. srpnja 1895. dao je prvu injekciju čovjeku: 9-godišnjem dječaku Josefu Meisteru u prisustvu članova Akademije Vulpiana i Granchera. Dječak je ostao zdrav i iz zahvalnosti prema svom spasitelju bio je kasnije u službi u Pasteurovom zavodu u Parisu, koji je osnovan za ovo liječenje.

I ako su ga poslije napadali, jer svi slučajevi oboljenja nisu mogli biti spašeni, ipak se neprijatelji kasnije umiriše, a čitav svijet stade slaviti Pasteura, čak iz daleke Rusije dolaze u Paris pacijenti nagriženi od bijesnih vukova. Pasteur, iza ovih borba vehementno i oduševljeno

brani svoje stanovište i stupa svojim velikim naučnim djelima u medicini u red jednog Edwarda Jennera (1749—1823) i Ignaca Filipa Semmelweisa (1818—1865), otvarajući preko R. Kocha i Emila Behringa (1854—1917) nove vidike, utirući nove staze ponosnom razvitku medicine.

Adolf Windaus, profesor kemije u Göttingenu, dobio je god. 1928. Nobel-ovu nagradu za medicinu, jer je otkrio antirahitički vitamin.

Dakako, da i među fizičarima ima zaslužnih za medicinu: Faraday, Röntgen, supruzi Curie.

Engleski fizičar Michael Faraday (1791—1867) otkrio je faradsku struju, koja je važna u medicinskoj dijagnostici i terapiji.

Pronalazitelj najvećega izuma moderne medicine — tajnovitih zraka, koje prolaze kroz tijelo, bio je fizičar Konrad Röntgen (1845—1923), čije ime danas živi u ustima milijuna ljudi. Njegovo otkriće nije bilo iznenadno, već postepeno. Početak istraživanja učinio je Picart god. 1675., nosivši u veče iz opservatorija kući barometar koji se kod hoda ljuljao i svaki put kod pada žive pokazao u zrakopraznom prostoru jasno svjetlucanje, koje je Hawksbee tumačio elektricitetom nastalom uslijed trenja žive o stijenku.

Daljnji su napredak u pokusima ove vrsti Geissler-ovi i Ruhmkorff-ovi izumi zračnih sisaljka i električnih indukcionih aparata oko god. 1850. Pronašlo se, da kod smanjenja sadržaja zraka u takovoj vakuumskoj svjetlucavoj cijevi nastaju na stanovitim mjestima slojevi i tamna mjesta i da od katode izlaze zrake posebnih fizikalnih svojstava, nazvane katodne zrake. God. 1892. našao je Hertz, da te zrake probijaju tanke listiće zlata i aluminijske, što je Lenard iskoristio na taj način, da je u stijenku vakuumske cijevi umetnuo aluminijev prozorčić i kroza nj preveo katodne zrake u atmosferski zrak. Dalje je našao, da te zrake djeluju fotografski i ionizirajući. Time je bilo otkriće Röntgen-a pripremljeno.

Röntgen se rodio g. 1845. u Lennepu kao sin trgovca. Bio je asistent würtzburškog prof. fizike Kundt-a. Kad je ovaj premješten u Strassburg uzeo je svog asistenta sa sobom. Tamo se Röntgen habilitirao, odavde pozvan je u Hohenheim, kasnije u Strassburg, a iza toga u Giessen već kao prof. fizike, a konačno u Würzburg. Tamo je god. 1895. došao do neočekivanog rezultata. Počeo je proučavati pojavu električnog izbijanja u zrakopraznom prostoru. Upotrijebio je Ruhmkorff-induktor sa živinim prekidačem i Hittorf-Crookes-ovu vakuumsku cijev, koju je zamotao u tanak crn papir, a pojava je promatrao kroz sjenilo. Slučajno je ležao kraj cijevi papir namazan s baryum-platincyaninom. Pri tom se lijepo vidjelo, da je papir svijetlio; svijetlo je probijalo kroz crn papir oko cijevi i lijepo se ukazivalo na sjenilu. Svijetlo je probijalo i knjigu, karte, daske i tanke kovinske pločice. Röntgen je tad učinio pokus s vlastitom rukom i vidio da svijetlo probija kroz ruku, samo ne probija kosti, koje se zato na sjenilu lijepo vide. Iza toga je zamijenio svjetleće sjenilo fotografskom pločom u kaseti ili u papiru i dobio vrlo lijepe slike, koje se razvijaju i fiksiraju, te ostaju trajne. Tako su rentgenske zrake bile otkrivene.

Röntgen je doveo taj studij do svršetka. Zatvorio se u laboratorij a javnosti dao je samo tri priopćenja, koja u svojoj potpunosti i kratkoći predstavljaju klasično djelo fizikalne znanosti. Tek 25 godina kasnije dali su Laue, Friedrich i Knipping otkrićem naravi rentgenskih zraka zadnji kamen na zgradu Röntgen-ova otkrića. Ove zrake postale su poznate najprije u Beču, zatim u Londonu. U medicini imali su Neusser, Wiederhoffer, Schrötter i dr. mnogo muke da rentgenske zrake uvedu, dok je Eiselsberg prvi pomoću rentgena izvadio strano tijelo iz jednjaka i izdao rentgenski atlas kirurških bolesti. U Eder-ovom fotolabora-

toriju počelo se rentgenske zrake po prvi put upotrebljavati u svrhe liječenja. Tako je postala rentgenologija jedna od najvažnijih medicinskih disciplina, ali i u zoologiji, botanici, geologiji i dr. je od neprocjenjive vrijednosti.

Röntgen je doživio razvoj i uspjeh svog otkrića, dobio je Nobel-ovu nagradu i odlikovan je najvećim redovima, ali uza sve to ostao je skroman i ozbiljan učenjak. Od medicine je dugo vremena ostao nepriznat. Umro je u Münchenu god. 1923. u najvećoj bijedi. Za njegov sprovod morali su sabirati novac! Važnost njegovog otkrića liječnici nisu dugo vremena mogli da shvate.

Treba također spomenuti, da su radium pronašli Pierre Curie (1859—1906) i njegova žena Marie Curie-Skłodowska (1867—1934), koji nisu imali nikakve veze s medicinom, a pridonesli su joj ovim svojim otkrićem možda više nego svi njihovi savremeni liječnici zajedno. Bilo je to god. 1898.

Potaknut Röntgen-ovim otkrićem, istraživao je Henri Becquerel (1852 do 1908), sin i unuk poznatih francuskih naučenjaka da li možda i razne druge tvari ne izbacuju jednake ili slične zrake kao što su Röntgenove. Počeo je istraživati u tom smislu uranove soli, kojih je mnogo posjedovao, pošto su se njegov otac i djed mnogo bavili istraživanjem tih soli i pošto je već godine 1857. opazio Čeh Ernest Vysoky, da iz uranovih soli izlaze nekakve zrake i iznio mišljenje, da uranov smolinac pored urana možda sadrži još i drugi, nepoznati element, iz kojega te zrake izlaze.

I zaista, Becquerel je našao, da iz uranovih soli ili njihovih primjesa izlaze naročite zrake, koje imaju sposobnost utjecati na fotografsku ploču. Dokazao je, da se ova sposobnost uranovih soli u vrijeme od 7 godina dok ih je promatrao nije mijenjala. Ove zrake koje nazivamo Becquerel-ovim zrakama jednake su po

svojoj naravi Röntgen-ovim zrakama. Jakost zraka pojedinih istraženih sastojina ovisi samo o sadržaju urana, a nije ovisna o tome u kakvom se kemijskom spoju uran nalazi. Zračenje je svojstvo atoma uranovog, te se na nj ne može utjecati ni fizikalnim ni kemijskim metodama. Tijela, koja imaju sposobnost da ovako djeluju na fotografsku ploču nazvao je Becquerel »radioaktivnima«, a samu pojavu »radioaktivnošću«.

U Becquerel-ovom laboratoriju radili su u to doba supruzi Curie. Gospođa Curie rođena je u Warszawi 7. XI. 1867. Njen otac Skłodowski bio je profesor fizike u Warszawi. Godine 1892. dolazi ona u Paris, da na Sorboni nastavi svoje nauke. U Parisu je živjela bijedno. Tu je upoznala fizičara Pierre Curie-a, koji je u to vrijeme bio već poznat u naučnom svijetu po svojim fizikalnim radovima. Pierre Curie rođen je u Parisu 15. V. 1859. Njegov otac, liječnik, bavio se naučnim radovima u laboratorijima Jardin des Plantes. Kako se je gospođa Skłodowska više interesirala za kemijske strane problema, a g. Curie za fizikalne, to je suradnja njih dvojice bila naročita sretna. 25. VII. 1895. godine ta se naučna suradnja učvrstila brakom.

Gospođi Curie dao je Becquerel za obrađivanje temu o radioaktivnosti raznih supstancija. Obradujući tu temu ona je pronašla i objavila (12. IV. 1898.) da iz elementa thora i njegovih spojeva izlaze jednake zrake kao i iz uranovih spojeva. Isto je istovremeno (4. IV. 1898.) neovisno od nje pronašao i objavio G. C. Schmidt u Erlangenu.

Gospođa Curie je zatim sistematski pretražila razne minerale i pronašla, da su samo oni radioaktivni, koji sadrže urana ili thoriuma. Točnim metodama uspjelo joj je ustanoviti, da prirodni uranovi minerali imaju jaču aktivnost, nego što se može očekivati na osnovu njihovog sadržaja urana. Supruzi Curie počeli

su zajednički provoditi sistematske pokuse, da bi izolirali nepoznati element, koji se mora nalaziti u tim spojevima i koji mora da je uzročnik ovoga zračenja. Bilo je odmah jasno, da taj nepoznati element mora biti sadržan u neznatnim količinama, pošto do tada nije nikada zapažen kod mnogobrojnih eksperimenata s tim spojevima. Trebalo je stoga nabaviti velike količine uranovih soli. Francuski naučnjaci obratili su se na austrijsku vladu, koja je u Joachimsthalu posjedovala najveće rudnike uranog smolinca u Evropi.

Joachimsthal se nalazi u sjeverozapadnom dijelu tadašnje Česke i to u kraju, koji je osobito obdaren termalnim vodama, kao rijetko koji drugi kraj na svijetu. Udaljeni jedni od drugih tek nekoliko desetaka kilometara nalaze se izvori svjetskog glasa Karlsbad — Karlove Vary, Marienbad — Marijine Lazny, Franzensbad — Františkovske Lazny, Joachimsthal — Jachymov. Mjesto se zvalo prvobitno Konradsgrün po Konradu Vohlburškom, koji je bio gospodar Egera, a ime Joachimsthal, odnosno Jachymov, dobilo je tek godine 1519., od kralja Ljudevita, zajedno s pravima slobodnog mjesta. Ljekovitost vode u Joachimsthalu — Jachymovu bila je već davno poznata po iskustvu. Kaže se, da je kralj Matija Korvin dobavljao sebi tu vodu za kupke. Već u XV. stoljeću znalo se za rudno blago u okolini Joachimsthalu. Prvi je Kaspar Bach, Nijemac iz Saske, godine 1512. počeo kopati rude i to poglavito srebro. No njegovo je poduzeće naskoro propalo radi pomanjkanja kapitala. Bolje je prošao grof Stjepan Schlick iz poznate česke obitelji, koja je igrala veliku ulogu u pokretu reformacije. On je osnovao neke vrste dioničko društvo. Rudari iz Saske počeli su dolaziti u Joachimsthal, te je naskoro bilo ondje zaposleno u rudnicima oko 8.000 rudara. Schlick je sagrađio poznatu utvrdu Freudenstein, da služi za obranu njegovih rudnika od neprijatelja. Zaglavio je kasnije u bitci na Mohacsu. Godine 1519. osnovana je u Joachimsthalu

kovačnica novca. Srebrni novac koji se tamo kovao, a bio visoko cijenjen naziva se Joachimsthaler Grochen, prema njemačkom nazivu mjesta Joachimsthal. Od toga dolazi naziv Thaler, talir i — dolar.

Alkemisti iz XVI. i iz početka XVII. stoljeća često su posjećivali onaj kraj. Bilo im je poznato da rude u Joachimsthalu imaju neka naročita za njih mistična svojstva. »Otac mineralogije« slavni liječnik i ljekarnik Georgius Agricola, koji se pravim imenom zove Georg Bauer, a potječe iz Glauchau u Saskoj, boravio je u Joachimsthalu od 1529—1533., te je tamo napisao svoje znamenito djelo »Bermannus«. U tom djelu piše on o Joachimsthalu doslovce: »Ovdje, u unutrašnjosti zemlje, u mineralima nalaze se elementi, koji će kad budu otkriveni izazvati novu epohu u fizici, kemiji i terapiji.«. Ovo je klasično djelo o rudnicima preveo na engleski Herbert Hoover, kasniji predsjednik Američkih Sjedinjenih Država. Na sjednici alkemističke akademije cara Rudolfa u Pragu, već su upozoravali na čudnu ljekovitost vode u Joachimsthalu, koja osvježuje organizam. Naročito je to iznosio Čeh Hájek z Hájku i slavni Danas Tycho de Brahe.

Francuzi su se obratili na Eduarda Suessa, tadanjeg predsjednika bečke akademije znanosti s molbom, da bi im olakšao dobavku otpadaka kod produkcije urana za njihova istraživanja, jer je bilo jasno da upravo ti otpadci sadrže traženi elemenat.

Rudnici u Joachimsthalu nalazili su se u vrijeme kad je došla molba francuskih fizičara u kritičnom položaju. Srebro je bilo iscrpljeno, olova nalazilo se još u malim količinama, jedino što se još kopalo u rudnicima bio je uranov smolinac, koji je služio za dobivanje urana. No ta fabrikacija urana nije baš bila unosna, pošto se uran upotrebljavao gotovo jedino za pravljenje žute boje, a fabrikacijom se dobivala suviše velika količina otpadaka i ostataka, koje se bacalo u potok. Austrij-

ske ministarstvo poljoprivrede poklonilo je Francuskoj odmah dva vagona tih otpadaka, a kasnije još nešto, u svemu 60.000 kg materijala, koji je, kako se kasnije ustanovilo sadržao 24 grama radiuma, te je tom velikodušnom gestom omogućeno jedno od najvećih otkrića uopće.

18. VII. 1898., izvješćuju supruzi Curie, da im je uspjelo iz uranovog smolinca izolirati još 400 puta aktivnije tijelo od urana. U počast domovine gospođe Curie prozvan je novi elemenat »Polonium«. 26. XII. iste godine objavljuju supruzi Curie, da im je u zajednici sa Bémont-om uspjelo izolirati još jedan drugi radioaktivni elemenat, koji su nazvali »Radium«.

Nakon što su istražena sva kemička i fizikalna svojstva novoga elementa, uveden je on i u medicini. Becquerel je naime opazio, da radium imade razorno djelovanje na živu tvar i to je opazio nesretnim slučajem. Nosio je, naime, malu količinu radiuma kod sebe u džepu i na onom mjestu gdje je radium prilegao uz tijelo razvila se rana, koja tvrdokorno nije htjela zarasti. Da provjeri pojavu opaženu kod Becquerela stavio je sada Curie samomu sebi na kožu podlaktice kroz neko vrijeme malu količinu radioaktivne tvari. Na tom mjestu pojavilo se najprije crvenilo, a za nekoliko dana rana. Nakon toga opažanja predao je Curie godine 1901. svom prijatelju Danlosu liječniku u Hôpital St. Louis u Parisu takovu malu količinu radioaktivne tvari, da je pokušao upotrijebiti u svrhe liječenja i to na taj način, da pokušao pomoću radioaktivne tvari razoriti bolesno tkivo. Od toga vremena počela se razvijati terapija radijem, koja prvenstveno služi za liječenje raka. Majka Pierre Curie-a bila je u to vrijeme već mrtva — umrla je od raka na grudima!

Godine 1904. dobili su supruzi Curie zajedno sa Becquerel-om Nobelovu nagradu za fiziku.

Pierre Curie zaglavio je tragično 19. IV. 1906. pregažen od teretnih kola u blizini Pont Neufa u Parisu, kad je zamišljen prolazio ulicom. Njegova smrt proglašena je u Francuskoj narodnom žalosti, a ispražnjena njegova profesorska stolica na Sorboni podijeljena je gospođi Curie, koja je prema tome prva žena, koja je vršila funkciju visokoškolskog nastavnika. Ona je god. 1911. dobila po drugi puta Nobelovu nagradu i to za kemiju. Iz njezine profesure razvio se Radium-institut, kojemu je ona bila prva predstojnica, a nalazi se u ulici Pierre Curie. Godine 1921. putuje u Ameriku, gdje je dočekana s velikim slavljem. Predsjednik Harding predaje 5. V. 1921. jedan gram radiuma u ime američkih žena gospođi Curie, namijenjen za njezina istraživanja u Parisu. Drugi gram radiuma poklonile su joj Sjedinjene Države godine 1929. za novo osnovani Radium-zavod u Warszawi, koji nosi njezino ime.

Gospođa Curie umrla je 4. VII. 1934. od krvne bolesti perniciozne anemije, za koju se drži, da je nastala kao posljedica oštećenja radijem kod dugogodišnjih njenih eksperimentalnih radova. Smrt ju je zadesila u sanatoriju Sancellemoz (Haute-Savoie) kamo je došla 27. VI. 1934. na oporavak i liječenje, nakon što je 5 tjedana boravila u jednoj pariškoj klinici. Gotovo do zadnjeg časa bila je pri svijesti.

Gospođa Curie imala je sreću, kako naglašava Duc de Broglie, da doživi silan i neobičan razvoj nauke, kojoj je udarila temelje, i da vidi praktičnu primjenu svojih otkrića na korist patničkog čovječanstva.

Supruzi Curie pokopani su zajedno na groblju Sceaux u predgrađu Parisa.

Uz Mariju Curie-Sklodowsku, za dokaz, da su i žene nešto dale medicini, treba spomenuti i dvije svojedobno znamenite babice i to Justine Siegemund († 1705), Chur-Brandenburgische Hoff-wehe-Muter i Marie Louise Lachapelle

(1769—1822) u Parisu, obje zaslužne za porodništvo u doba, dok su se porodništvom isključivo bavile žene, a liječnici su taj dio medicine smatrali manje vrijednim, upravo liječnika nedostojnim.

Da je izumilac teorije descendencije, ishodne i ako danas ne više općenito u svim detaljima priznate nauke o postanku vrsta bio biolog, a ne liječnik — Charles Darwin (1809—1882), ne treba posebno isticati. On je god. 1859. izdao epohalno djelo »On the origin of species«.

Ni osnivač nauke i zakonitosti o nasljeđu nije bio liječnik, već fratar Grgur Mendel (1822—1884). Svoje pokuse radio je s grahom. Za života nitko za nj nije mario, pa i tko bi mario za fratra, koji uzgaja grah!

Neka se još spomene, da su ljudski geniji kao Leonardo da Vinci (1452—1519) i Johann Wolfgang von Goethe (1749—1832) zaslužni za studije anatomije i fiziologije (Leonardo da Vinci je dapače i secirao, a istraživao je i krvni optok) i ako nisu bili liječnici.

Narkozu udisanjem dušikova oksidula preporučio je već god. 1809. Humphrey Davy (1778—1829), koji je konstruirao sigurnosnu svjetiljku za rudnike i proučavao svojstva dušikova oksidula. Nitko ga onda nije ni razumio, a niti slijedio i poslušao. Pa ni Horace Wells zubar u Bostonu (1841.), kemičar Charles Jackson (1805—1880) i kirurg Long (1842.) nisu uspjeli uvesti narkozu u praksu. Tekar Morton (1846.) i Warren (16. X. 1846. u Massachusetts-Hospitalu u Bostonu, gdje i danas još stoji netaknuta soba u kojoj je prvi put Warren operirao jednu kvrgu na vratu u narkozi) počeli su svoje znamenite operacije u eter-narkozi. Nakon toga je narkoza uvedena u medicinu. I narkoza dakle, potječe od neliječnika.

U liječenju sugestijom postao je znamenit Emile Coué (1857—1926), koji je do god. 1910. bio ljekarnik u svom rodnom mjestu Troyes-u, ali se već od god. 1901. bavio hipnozom i sugestijom. U

Nancy-u je naime pod utjecajem znanstveno fundirane sugestije i hipnoze cvjeta t. zv. »stara nancyška škola« dra Liebaulta i prof. Bernheima. Njihovi učenici poznati su dr. Otto Wetterstrand, osnivač sugestije u Stockholmu († 1907.), koji je napisao znamenito djelo »Der Hypnotismus und seine Anwendung in der praktischen Medizin« (1890.), zatim Emile Couè, Sigmund Freud, osnivač psihoanalize i Alfred Adler, osnivač individualne psihologije. Emil Couè je godine 1910. osnovao u Nancy-u svoju ordinaciju i liječio sve bolesti svojim originalnim načinom liječenja, koji se osniva na autosugestiji, t. j. snazi vlastite sugestije i probuđenoj energiji duševnih kriterija. Bio je vrlo moderan i njegovo liječenje je izazvalo mnogo, dapače i naučnih diskusija, a pribavilo mu mnogo bolesnika, prijatelja i novaca. Napisao je i knjigu o svom liječenju, koja je prevedena na više jezika. U njemačkom izdanju iz god. 1925. ima naslov: »Die Selbstmeisterung durch bewusste Autosuggestion«. Najvažniji dio liječenja je da bolesnik sam sebe uvjера, da mu je sve bolje i bolje i da više puta svako jutro i svaku večer izgovori i napiše: »Danas mi je već mnogo bolje«.

Njegovu je nauku preuzela djelomično američka sekta »Christian science« u U. S. A., koja liječi autosugestijom, ujedno osporavajući da bolesti, starost, smrt i sl. uopće postoje. U Njemačkoj je propagira prirodna medicina (Brauchle). K nama dolazi povremeno (Bauda).

Veliku slavu u historiji medicine, a najveću u historiji nadriliječništva uopće stekao je Vinzenz Priessnitz, rođen 5. listopada 1799. u mjestu Gräfenbergu u tadašnjoj Austrijskoj Šleskoj. Osnovao je god. 1826. u rodnom mjestu lječilište i liječio sve bolesti hladnom i toplom vodom. Po zanimanju je bio zemljoradnik. Svojim liječenjem stekao je silan glas i preko Oceana. Jedno pismo otposlano iz Amerike, a naslovljeno mu sa »Vinzenz Priessnitz, Europa«, stiglo je ravno u Gräfenberg. Od njegovih procedura održao se

još i danas rado upotrebljavani i u medicini poznati oblog, koji nosi osnivačevo ime, a služi vrlo dobro za pobijanje vrućine i upale. Nakon smrti Priessnitzove god. 1851. lječilište je brzo izgubilo na glasu, a kako se sve bolesti ne mogu izlječiti na isti način, pa tako ni sve ne prolaze od hladne vode, to je »izum« brzo propao. Tko bi za vremena Priessnitzovog života posumnjao u njegovo liječenje bio je izvrgnut ruglu, dok se danas osim za njegov oblog ili neke u medicini rado upotrebljavane procedure uopće ne zna, a i mnogi, komu još i danas Priessnitz-ovi oblozi pomažu, često i ne zna za ime autora.

Priessnitzova ide slava osnivača moderne hidroterapije i novostvoritelja prirodne medicine i prirodnoga liječenja. Nakon Hipokrata, Cornelija Celsa, Galena, a osobito Paracelsa (Theophrastus Bombastus Paracelsus ab Hohenheim, 1493—1541.), Thomasa Sydenhama (1624—1689.), Hermanna Boerhaave-a (1668—1738.), Friedricha Hoffmanna-a (1660—1742.) — poznatih liječnika i uopće najsvjetlijih imena povijesti medicine, koji su svi od reda poštivali prirodu i u njoj vidjeli glavnu silu, koja ljude drži zdravima, a bolesne čini da ozdrave — medicina se u XIX. stoljeću odvratila od prirodnih sredstava i počela liječiti lijekovima i operacijama, a zapustila je u velikoj mjeri snagu i moć prirode. Uzrok su tomu bili uspjesi prirodno-naučnih istraživanja, Virchow-ova nauka o stanicama i staničnim, odnosno o organskim oboljenjima, napredak kirurgije, otkriće bakterija i ljekovitih serumata i t. d. Zloupotreba lijekova, kakova se u ono doba provodila i nepotrebne operacije, koje i danas strogo osuđujemo, nisu, dabome, koristile bolesnom čovječanstvu, pa je zasluga zemljoradnika, laika Priessnitz-a da je prirodno liječenje, osobito u obliku hidroterapije ponovno uskrsnulo.

Istina, s ovakovim liječenjem ne može se imati uvijek i u svim bolestima uspjeha,

pa zato isključivo liječenje Priessnitz-ovim načinom ne može pružiti nego jednostrane rezultate, ali njemački prirodni liječnici, koji se služe suncem, svijetlom, toplinom, zrakom, vodom i zemljom, kao metodama liječenja, koje djeluju na tijelo, napose na kožu, uz post, suhu, sirovu ili vegetarsku hranu, te masažu, gimnastiku, kure ležanja i napokon sugestiju, mnogo se služe još danas Priessnitz-ovim liječenjem (Brauchle: Handbuch der Naturheilkunde, Leipzig 1934.) pa su i svoju glavnu bolnicu u Mahlowu kraj Berlina prozvali po njemu »Priessnitz-Krankenhaus« (Deutsches Naturheilkrankenhaus). To je danas centar prirodnog liječenja vodom, kako ga je započeo Priessnitz u Gräfenbergu.

Priessnitz nije prvi rehabilitirao hidroterapiju i ako ga se i danas još redovno smatra najpoznatijim njezinim protagonistom. Već god. 1738. je liječnik Dr. Joh. Sig. Hahn u Schweidnitzu u Šleskoj napisao knjigu »Unterricht von der wunderbaren Heilkraft des frischen Wassers«, ali je ostao prilično nezapažen. Da li je Priessnitz ovu knjigu poznao, nije točno ustanovljeno. Priessnitz-ovu hidroterapiju izdašno je pomagao i usavršio Ferdinand Kristian Oertel (1765—1850.), profesor filologije i povijesti u Ansbachu. Imenjак jednog znamenitog liječnika i interniste, sam je u medicini bio laik i nadriliječnik. Za njega je sigurno dokazano, da je u staroj knjižici, čiji je autor netom spomenuti šleski liječnik dr. Hahn, našao opširno opisanu hidroterapiju, navodno istu takovu, kakovu je upotrebljavao Priessnitz.

U Gräfenbergu naslijedio je Priessnitza kao nasljednik Dr. Josef Schindler, a Philom vom Walde (Joh. Reinelt), pučki pjesnik, zaslužan je kao biograf Priessnitz-ov i urednik kasnije znamenitog časopisa »Der Naturarzt«. Kasniji sljedbenici Priessnitz-ovog liječenja bili su J. H. Rausse, koji je osnovao mnoga lječilišta po uzoru Gräfenberga i mnogo pisao o liječenju vodom.

Njegov učenik, strogi vegetarijanac Theodor Hahn također je mnogo pisao, a jedna od njegovih knjiga »Anleitung zur Ausübung der Wasserheilkunde« utjecala je mnogo na Kneippa i Arnolda Riklija.

Sebastijan Kneipp proslavio se i ostavio svoje ime u povijesti medicine jer je uveo vodenu proceduru u Wörishofenu. Hladno kupanje pa iza toga hodanje po travi bosih nogu, dok se tijelo ne osuši, bila je vrlo obljubljenā metoda još od pred nekih 20 godina. Danas je vrlo rijetko tko preporuča ili poduzima. I ostale Kneipp-ove procedure bile su vrlo u modi, pa je nesumnjivo, da ima bolesti, na koje se mogu dobro primijeniti, ali ima ih dabome, takovih, kojima mogu — ako se u nepravo vrijeme upotrijebe — vrlo naškoditi.

Sebastijan Kneipp rođen je 17. V. 1821. u Stefansfried bei Ottobeuren, počeo je svoju životnu stazu kao svećenik, te se god. 1852. zareadio, a god. 1881. postao župnik u Wörishofenu, gdje je mnogo ranije već od god. 1848. postao poznat sa svojih liječenja koja je preuzeo na neki način od prije spomenutog Hahn-a. Ovaj je navodno plućnu tuberkulozu liječio s uspjehom pomoću hidroterapije, pa je Kneipp izliječio tako najprije svoju tuberkulozu, a kasnije i od mnogih drugih.

Kneipp je napisao mnoga djela, puna lijepih pouka o zdravlju i liječenju, osobito zanimajući se za higijenu tijela i način života. Znamenitija su mu djela: »Meine Wasserkur« (1877.), »So sollt Ihr leben« (1889.), »Mein Testament« (1894.), a najveći dio njegovih predavanja sakupljen je u »Oeffentliche Vorträge« (1894.). — Umro je 17. lipnja 1897.

U isto vrijeme postao je ubrzo poznat i Priessnitz-ov školski drug, ali kasnije ne baš dobri prijatelj Johann Schroth (1800—1856), otac prirodne dijetetike u svojem liječenju u Lindewiese (Donja Lipova) podno Gräfenberga, po zvanju kočijaš. Lindewiese je lječilište, gdje se liječi glađu po Schroth-ovom sistemu, koji se upotrebljava već sto godi-

na i koji ima desetke hiljada pristaša iz cijeloga svijeta.

Do svoga je liječenja došao tako, jer je dugo vremena patio od upale koljena. Preko noći obložio bi bolesno koljeno hladnim, mokrim oblogom, a preko njega stavio bi toplu, suhu maramu. Kasnije je to lokalno liječenje zamijenio hladnim oblogom oko cijelog tijela, čime je izazvao znojenje. (Dakle procedura slična Priessnitz-ovom liječenju.) S oblozima je spojio strogu dijetu, koja je kasnije u njegovom sistemu postala toliko važna, da i medicinska znanost to liječenje naziva »dijetetičkim«. Osim toga se naziva još i »žemičkina kura«, jer je u tom liječenju glavna hrana svježja žemička s obaveznim uzdržavanjem od pića nekoliko dana u sedmici.

No, upotreba hladnih obloga zajedno sa žemičkinom kurom i savladavanje žeđi bolesnika toliko oslabi, da su u Donjoj Lipovi uvedeni pored »žednih dana« još t. zv. »dani malog i velikog pića«. Ali budući da je pri gladovanju voda, navodno, škodljiva i opasna, izabran je za piće prvo neki napitak od žitarica a kasnije prirodno vino. Najslabijim bolesnicima je dopušteno da piju i za »žednih dana«. Da bi se liječenje moglo sprovesti u punoj mjeri mora se čovjek naoružati čvrstom voljom, iako je čitav život u Donjoj Lipovi uređen tako, da bolesnike ništa ne mami da piju kada su dani žeđe i da jedu, kada se gladuje, te da izdrže to dobrovoljno, ali vrlo teško odricanje. Zbog toga postoji ovdje i tečaj lakšeg liječenja, koji osim kruha dopušta da se jedu i ljekovite juhe, dakako bez masti i mesa. Schroth-ovom kurom liječe se ljudi debeli, da se oslobode nepotrebnog sala, reumatičari, bolesnici od išijasa, bubrega i jetra, ljudi koji pate od infektivnih kroničkih bolesti, tuberkuloze, čireva, malarije, posljedica sifilisa, raznih katara, ekcema, šećerne bolesti i t. d.

Da ni post ili gladovanje nije izum Schrotha, ne treba mnogo dokazivati. Mojsije, Isus i Buda postili su i preporučili

post svojim sljedbenicima. Hipokrat je liječio postom. Kratko vrijeme prije Schrotha uveo je post u redovnu terapiju znameniti Friedrich Hoffmann (1660—1742.), profesor u Halle-u, koji je zapravo pravi otac moderne prirodne dijetetike. Slijede još Amerikanci dr. Dewey (1878.) i dr. Tanner, koji je prvi postio 40 dana, njemački Rus dr. Seland (1887.), Nijemci Adolf Meyer, S. Möller, Riedlin, Kapferer, Švicar Segesser i nakon dulje pauze, dakako u karikiranoj formi Rus Suvorin. Schrotha ipak ide velika zasluga za populariziranje dijetetskoga liječenja, a i početak je to danas dobro poznatog i modernog, a od prirodnih liječnika naročito preporučenog uživanja sirove hrane (Rohkost), koju je u dijetetiku uveo dr. Bircher-Benner, liječnik u Zürichu (rođ. god. 1867.). Već god. 1868. osnovao je Eduard Baltzer u Nordhausenu u Njemačkoj prvo vegetarijansko društvo. U vegetarijance ubrajao se Rousseau, Franklin, Graham, Byron, Schelly, Newton i dr. Znanstvenu podlogu vegetarijanstvu kao lijeku dao je Lahmann, liječnik u Dresdenu (1866—1905.), čiji je sanatorij »Weisser Hirsch« brzo postao slavan, a i danas je još poznat. Inače se u liječenju svijetlom i zrakom podudara s A. Riklijem. Napisao je među ostalim i osnovno djelo »Die diätetische Blutentmischung«. Njegov rad nastaviše Röse i Ragnar Berg (rođ. god. 1873.), »Weisser Hirsch« i Hindhede u Švedskoj. U savremenoj medicini mnogo je poznata dijeta kao lijek po Gersonu, Hermannsdorferu i Sauerbruchu i mnoge druge slične tekovine.

Liječenje sunčanim svijetlom i zračnim kupeljima osnovao je Arnold Rikli na Bledu (1855.) pa on imade za ovo liječenje isto značenje kao Priessnitz za liječenje vodom. Od Rikli-a potječe rečenica: »Wasser tut's freilich, aber höher als das Wasser steht die Luft und am höchsten das Licht«.

Arnold Rikli (1823—1906) bio je rodom Švicar, od naravi slabašan i slabog zdravlja. Tražeći pogodno mjesto za boravak našao je Bled i ondje počeo liječiti sunčanim i zračnim kurama — »Licht, Luft und Sonnenkur« — najprije sam sebe a onda skoro i druge bolesnike. Popularna medicina i ljudi onoga doba brzo su ga proglasili za čudotvorca a njegovo liječenje za čudotvornu kuru (Wunderkur). Neka od njegovih procedura »prirodnog liječenja« uvedene su trajno u medicinsku fizikalnu terapiju i služe još i danas po stanovitim indikacijama, ali je veći dio napušten. Od čudotvorstva nije ostalo ništa. Prihod stranaca iz svih krajeva svijeta bio je svojedobno upravo kolosalan (posjetioci su se porugljivo zvali »Rikli-Narren«) dok je danas Bled moderno ljetovalište bez hokus pokusa. Ipak ide Rikli-a zasluga baš zato što je on utemeljitelj Bleda kao lječilišta.

Slično je liječio Florian Berndl na bečkom Gänsehäufelu, a od liječnika je tekar švicarski liječnik Dr. O. Bernhard u Samadenu (Oberengadin) — potaknut Finsenovim radovima u Kjöbenhavenu, — a poslije njega Rollier u Leysinu bolesnike liječio sunčanim i zračnim liječenjem.

Naš isusovac Franjo Josip Domin (1754—1819), jedan je od osnivača elektroterapije, naročito nauke i liječenja visokofrekventnom strujom. On je bio najprije isusovac u Zagrebu, zatim od god. 1773. profesor fizike, mehanike i gospodarstva na akademiji u Đuru i Pećuhu, te sveučilištu u Pešti, a konačno kanonik u Zagrebu. Bavio se elektroterapijom i liječio glavobolju, zubobolju, paralizu, padavicu itd. Prema opisima iz tadašnjih dana dolazili su k njemu ljudi kao na hodočašće a neki stručnjaci su ga napadali, tako naročito zagrebački profesor fizike Antun Kukec. Neki je Julius Tranquillus (možda pseudonim Kucka?) u Zagrebu god. 1789. tvrdio u glavnom da Domin ili govori neistinu kad spominje svoja izliječenja ili da nije mogao bez liječnika izli-

ječiti svoje bolesnike. Glas Dominu ipak je prešao granice njegove domovine pa je on i u inozemstvu bio poznat i cijenjen, a njegova djela citirana.

Svestrani talenat pa i medicinski bio je češki svećenik Prokop Diviš. Bio je istaknuti češki učenjak, koji je još prije Galvani-a i Volte bio, zajedno s Franklinom, znanstveni interpretator elektricitete i prorok njene slave. U južnoj Moravskoj nailazimo još uvijek na tragove toga slavnoga češkog pronalazitelja. Njegova je djelatnost bila svestrana. Među ostalim on je konstruirao i muzički instrumenat, koji je bio nalik na orgulje i koji je davao i zvukove flaute, šumskoga roga, fagota, klavira, harfe i drugih muzičkih instrumenata, a pronašao je i munjovod.

Prokop Diviš spada među prve pionire elektroterapije. Za sobom je ostavio nekoliko opsežnih djela o svome pokušaju na tome području. Djela su sačuvana u rukopisu u državnoj knjižnici u Olomoucu.

U tim svojim djelima Prokop Diviš opisuje svoj način liječenja elektricitetom iznoseći kako je izliječio preko 50 bolesnika. Zbog te metode imao je mnogo neprijatelja među liječnicima i apotekarima.

Godine 1898. prilikom 200-godišnjice rođenja toga češkog učenjaka, otkrivena je na župnom dvoru u Primjeticama spomenploča, a kasnije mu je podignut i spomenik, na kojem je model njegovog prvog munjovoda.

Elektroterapija je kasnije uvedena i u oficijelnu medicinu, i to god. 1890. radovima Nikole Tesle, koji nije bio liječnik i god. 1892. radovima liječnika Jacques Arsène d'Arsonvala (1851-1941).

Pa i Valentin Zeileis (1873—1939), čudotvorac u Gallspachu u Austriji, i ako je bio više sljepar i nadriliječnik, pri tom posve neoriginalan, jer nakon poznatih otkrića Dominu, Divišu, Tesle i d'Arsonvala nije ni mogao pronaći nešto nova, — ipak je mnogo pridonio razvitku i široj upotrebi elektroterapije.

Skoro da bi u kolo ovih pronalazitelja trebalo uvesti i Friedricha von Hessing-a (rođ. god. 1838. u Schönbrunnu kod Rothenburg ob der Tauber, a umro god. 1918. u Göttingenu kod Augsburga), koji se može u neku ruku smatrati osnivačem ortopedskog liječenja. U doba, naime, dok se ortopediji nije među liječnicima posvećivala dovoljna pažnja, Hessing je provodio ortopedsko liječenje. Po zanimanju bio je vrtljar, zatim bravar i graditelj orgulja. Uza svoj zanat mnogo se bavio ortopedskim problemima čovječjega tijela i istraživao mehanizam njegovih kretanja. Već god. 1868. istupio je pred javnost novim idejama i svojim aparatima za liječenje tjelesnih deformiteta, kostoloma i upale zglobova, te je u Göttingenu kod Augsburga osnovao svoje liječilište. Izmislio je i posebne zavoje. Posjedovao je mnogo ortopedskog znanja i služio se s uspjehom iskustvima iz svoje ortopedske prakse. God. 1913. dobio je plemstvo. Moderna ortopedija upotrebljavala je, a i danas još u određenim slučajevima upotrebljava mnoge njegove metode iako ne uvijek pod njegovim imenom. Svakako je ortopedija mnogo trebala da si pribavi dostojan položaj među ostalim granama medicinske nauke, za što ide zasluga Volkmanna u Njemačkoj, Spitzia i Lange-a u Beču, a ne manje i Spišića u Zagrebu, ali Hessing-ova zasluga za propagiranje ortopedskog liječenja time nije umanjena.

Thure Brandt (1819—1895), zaslužan za ginekološku masažu i gimnastiku, bio je švedski oficir.

Da većina lijekova ne potječe od liječnika, nego od ljekarnika i kemičara, ne začuđuje. Tek nešto od toga treba ipak spomenuti:

Ljekarnik F. W. A. Sertürner (1783—1841) otkrio je god. 1805. »uspavljajući princip opija«: morfin.

Tinctura ferri chlorati aetherea, poznata pod imenom »Tinctura Bestušev«, zove se tako po ruskom maršalu Bestuševu (1693—1766), a Aqua cosmetica

Kummerfeldi po glumici Franciski Karolini Kummerfeld, rođ. Schulze (1745—1815).

Još je interesantnija povijest kinina. »Kinin« je — kako je poznato — glavni alkaloid »kina kore« (cortex Chinae) t. j. kore kinovca. Riječ »kina« potječe iz peruanskoga urođeničkoga Inka-jezika, gdje znači »koru«. Izgovara se »kina«, kako je i mi izgovaramo. Prema tome mi ispravno pišemo i izgovaramo »kina« i »kinin«. Transkripcija »China« i »Chinin« uzeta je iz talijanskoga, gdje se čita također »kina« i »kinin«, kako je ispravno. Prema izgovoru »kina« i »kinin« učinjene su u svakom jeziku vlastite transkripcije, tako u francuskom »quina« i »la quinine«. Izgovor hinin je prema tome afektacija!

Biljka »kina« ili po našem »kinovac«, od koje se dobiva »kina-kora« pripada vrsti cinchona iz porodice rubiaceae. Cinchona vrsta ima mnogo, a one su među sobom razne valjanosti. Ime cinchona dao je cijeloj vrsti Carl v. Linné (1707-1778), prema imenu prve Evropljanke, kod koje je »kina-kora« upotrijebljena. Ime Cinchona nosi danas institut za istraživanje kinina u Amsterdamu.

Koru kinovca upotrebljavali su stanovnici Južne Amerike već vrlo davno. Oni su on nje pravili odvarak (dekot) i uzimali ga protiv groznice, naročito protiv malarije. Isusovci, došavši u ove krajeve kao misionari, među prvim Evropljanima, uvidjeli su vrijednost ovoga lijeka i među svojim prvim mirodijama iz Novoga Svijeta počeli su ga upotrebljavati.

God. 1630. upotrijebio je dekot od kinovca Don Juan Lopez de Canizares, španjolski corregidor (načelnik) u Loxu u Peru-u. Isprobavši ga na sebi, dao ga je ženi potkralja peruanskoga u Limi, grofici del Chinchon, na nagovor njezinog liječnika Juana del Vego-a, kad je ova obolila od groznice. To je moglo biti negdje između 19. V. 1629., kad je ona došla u Peru i god. 1639. kad je iz Perua otišla, da 14. I. 1641. u Cartageni umre, kratko vrijeme prije prevoza preko mora.

Ne radi se o grofici Ani de Osorio del Chinchon, prvoj ženi grofa del Chinchon (kako to predaja kaže i kako je to još god. 1874. iznašao engleski kininolog Markham), jer ta je umrla prije odlaska njezinoga muža u Peru, nego o grofici Francisca Henriques de Rivera, drugoj ženi potkralja del Chinchona. U to vrijeme je kinovac Evropljanima bio poznat, a Augustinac Antonio de la Calancha raspolagao je već god. 1633. s velikim brojem povoljnih uspjeha izliječenja.

Protivno ovim pouzdanim podatcima otkriće kina-kore zavito je u legendu, prema kojoj je lijepa Peruanka Zuma potkraljici odala tajni lijek usprkos zabrane i smrtne kazne, kako je to J. de la Fontaine opjevao u pjesmi: Poème sur le Quinquina (Paris, 1682.), Mme de Genlis opisala u noveli: Zuma, ou la Découverte du Quinquina (Paris, 1817.), a Lemoine-Montigny i Meyer dramatizirali u drami: Amazampo, ou la Découverte du Quinquina (premijera 21. VI. 1836. u Théâtre de l'Ambigu-Comique).

U prah stucanu koru kinovca donio je u Evropu god. 1632. isusovac Barnabé de Cabo i to najprije u Španiju, a zatim u Rim, gdje se taj lijek po tom zvao »Isusovački prašak« ili točnije »Polvo de los Jesuitos«. U Rimu je njegovu vrijednost uvidio kardinal de Lugo, upravitelj papinske ljekarne, koji ga je dao kardinalu Mazarinu i od toga doba se zvao »kardinalski prašak«. Mazarin ga je, navodno, dao kralju Louisu XIV., kad je ovaj obolio od groznice.

Lijek je ponovo donio u Španiju god. 1639. i 1641. rečeni liječnik Juan del Vego pod imenom »grofičin prašak« ili točnije »Polvo de la Condeza«, na uspomenu grofice Chinchon, što su Nijemci preveli sa »Gräfinpulver«, pod kojim je imenom dugo vremena bio poznat. Jednu funtu kore kinovca prodavao je del Vego za onda bajoslovnu svotu od 400 maraka.

Lijek je poznavao i ljekarnik Robert Talbor, koji ga je upotrijebio liječeći engleskog kralja Karla II., od čega se u

Engleskoj zvao »Kraljevski prašak«. Talbor je god. 1682. napisao i raspravu »The English remedy, or his wonderful secret for cureing of Agues and Fevers«. Kinovac je naučno uveo u terapiju Thomas Sydenham, zvan »Engleski Hipokrat«, a botanički ga je istraživao i u sistem stavio Carl v. Linné. To je bio prvi lijek u medicini, kome se pripisalo specifičko liječenje.

U kontinentalnoj Evropi nije se dugo vremena mogao uvesti, a i del Vego nije imao sreće s njegovim propagiranjem: liječnici su gotovo svuda bili protiv upotrebe kinovca. Tekar kad su je isusovci, dobivši u ono doba monopol na mnoge druge lijekove iz prekomorskih zemalja, pa tako i na koru kine, uveli kao svoj trgovački artikl i sa stucanim prahom iz te kore počeli na veliko trgovati, prodro je taj lijek u Evropi u terapiju.

God. 1820. su Pelletier i Caventou u Parisu iz kina-kore ekstrahirali čisti kinin, a kasnije još i pokazali, da se isti može dobiti ne samo iz južno-američkih nego i iz istočno-indijskih i javanskih plantaža kina-drveća. Tu je, naime, kinovac praktički odgojio Nijemac Karl Hasskarl, koji je god. 1854. iz Perua prenio u Evropu 21 sanduk pun rasadnica kinovca i isto toliko presadio u Buitenzorg na Javi, gdje su ovaj uspjeh Hasskarlov iskoristili Holandezi. Tako već nakon 20 godina iz 150 stabala kinovca oni uzgojiše 2 milijuna stabala. U isto vrijeme uzgojili su Englezi na malabarskoj obali prva stabla kinovca. Danas Java i Indija obskrbljuju čitav svijet kinovcem i kininom. Java sama proizvodi godišnje oko 10.000 tona kinove kore, a to znači skoro 80% svjetske proizvodnje. Ostalo dobavlja Ceylon, Južna Amerika te zapadna i istočna Afrika.

Sa ovo nekoliko podataka zaključit ću seriju neliječnika, koji su svoje zasluge upisali i u povijest medicine, pa i ako ova serija nipošto nije potpuna, to ipak i ovo nekoliko primjera pokazuje da su i neliječnici dali medicini lijep prilog.

BIOSOCIOLOGIJA ILI BIOCENOLOGIJA?

Pod tim je naslovom napisao g. dr. V. Vouk u prošlogodišnjem prosinačkom broju »Prirode«¹ članak, na koji se — jer sam u njega na nezgodan i neukusan način upleten — želim na ovome mjestu nešto pobliže osvrnuti. G. dr. V. Vouk konstatira u svom članku ponajprije, da »u novijoj biološkoj literaturi vrlo često susrećemo izraz »biocenoza«, kao naziv za »zajednice životinjskog i biljnog svijeta...«, te izraze »biocenologija« ili »biocenotika«, kao nazive za nauku, »koja proučava te zajednice«. »Isto tako često — nastavlja dalje pisac — kao biocenozi susrećemo naročito u novije doba, a napose, kada se govori o zajednicama, koje čine biljni pokrov na zemaljskoj površini i izraz »asocijacija« ili biljna zadruga..., pa se nauka koja proučava takva društva naziva biosocijologija ili u posebnom slučaju, kada se govori o biljnim zadrugama »fitosocijologija« ili biljna socijologija«. »Zašto se — pita g. V. V. — jedanput govori o socijologiji, a drugi puta o cenologiji? Što se krije pod ovim nazivima? Jesu li to zapravo dvije različite nauke ili samo jedna nauka, ali dva različita shvatanja, pa stoga i dva različita naziva? Postoji li kakva razlika između cenologije i socijologije i koji je naziv i shvatanje ispravnije?».

Da bi na sva ta pitanja, »koja se nameću svakome neupućenom«, odgovorio što jasnije, ispoređuje pisac međusobno dva članka iz dvaju prijašnjih brojeva prošlogodišnje »Prirode«. Jedno je moj članak, u kojem se pod naslovom »Neobični biljni stanovnici kvarnerskih obalnih grebena« govori o »biljnim zadrugama« i »biljnoj socijologiji«, a drugo je članak jednog drugog suradnika »Prirode«, u kojem se govori o »biocenotskom pogledu na svet« i o tome, kako »u prirodi ne postoje biljne ili životinjske zajednice, nego biljno-životinjske«, za koje da je bolje upotrebljavati »apstraktni izraz »biocenoza« u smislu životne celine«. »Nisu dakle to samo dva različita naziva, kako bi se to u prvi mah činilo, nego i dva različita shvatanja...« zaključuje pobjedonosno g. V. V. Da bi se pak ta razlika u shvaćanjima što bolje »ispoljila« — a samo do toga je piscu članka (po vlastitom priznanju) i stalo — upriličena je zatim za strpljive čitaoce »Prirode« jedna čitava mala »marionetska predstava«. Pri-

zor se odigrava negdje na obali Jadranskog mora, a nastupaju u njemu dvije »lutke«, od kojih se jedna zove »fitosociolog«, a druga »biocenolog«. Ulogom prve »počastio« je pisac mene, dok je ulogu druge dodijelio autoru onog drugog gore citiranog članka o biocenozi. Režiju je zadržao u svojim vlastitim rukama. Pa kao što to biva i inače kod marionetskih predstava, tako si je i ovdje g. režiser dozvolio da stavi u usta sad jedne, sad druge »lutke« svoje vlastite misli, te na taj način inscenira čitavu malu diskusiju u obliku dijaloga između fitosociologa i biocenologa. Ne zalazeći u pitanje, da li je ovakav način raspravljanja o problemima naših znanstvenih nastojanja baš osobito ukusan, moram istaknuti, da me je veoma iznenadio i začudio stav, što ga je pri tom zauzeo g. režiser. On naime nije u insceniranoj diskusiji ostao nepristran, nego je svoje simpatije priklonio očito biocenologu, nastojeći na njegova usta što jače omalovažiti značenje suvremene fitosocijologije, pa i zanjekati njene osnovne zásade. Za volju što jačeg efekta poslužio se je pri tom i takvim riječima, kakvih nijedan pravi biocenolog — u to sam posve uvjeren — ne bi u zbilji nikada izustio na račun biljne socijologije. I baš time odao je pisac najjasnije glavni cilj svojega članka, a taj je — to moram sa žalošću i velikim čuđenjem konstatirati — u tome, da deklarira svoj negativan stav prema biljnoj socijologiji uopće.

Pošto je »diskusiju lutaka« — zapravo diskusiju samoga sa sobom — napokon prekinuo, pokušava g. V. V. svoje skeptično stajalište prema biljnoj socijologiji (da ni ne govorim o napadaju na nju) opravdati raznim mišljenjima i citatima čitavog niza autora iz područja biologije. No ako dosadanja pasivna i pokorna »marioneta« smije biti tako slobodna, ja bih se usudio primijetiti, da mu taj pokušaj po mojem mišljenju nije nimalo uspio. Štaviše, ja sam iz piščevih izlaganja dobio dojam, da on — začudo — ni sam nije dovoljno upućen u osnovne zásade, problematiku i ciljeve suvremene biljne socijologije, a sasvim je očito, da mu nije poznat ni odnos te nauke prema drugim botaničkim disciplinama, kao ni njeno epohalno značenje za biologiju 20. stoljeća. Evo, iz čega sam dobio taj dojam!

G. V. V. identificira u svojem članku u više navrata pojam »asocijacija« sa pojmom »biljna zadruga«, dok samu »biljnu socijologiju« (ili — ako tko baš hoće — »fitoceno-

¹ »Priroda« — popul. ilustr. časopis Hrvatskog prirod. društva, Zagreb, br. 10, 1940, str. 295—301.

logiju») naziva i »naukom o asocijacijama«. Kome su međutim poznati bar najglavniji elementi suvremene fitosociologije (ili fitocenologije), taj će znati, da je pojam biljne zadruga (ili fitocenoze) mnogo širi od pojma asocijacije. Asocijacija je zapravo zadruga sasvim određenog stepena. Ona je po najraširenijem shvaćanju osnovna jedinica fitosociologije, kao što je »vrsta« osnovna jedinica čitave idiobiologije. Osim asocijacija ima još i zadruga (fitocenoza) raznih drugih, viših i nižih stepena, kao što su na pr. facijesi, subasocijacije, sveze, redovi i t. d. A biljna sociologija (fitocenologija) nije nauka o asocijacijama, nego nauka o biljnim zadrugama ili fitocenzama. Stoga g. V. V. ne postupa pravilno, kada na pr. kaže: »Sam pojam biocenoze zapravo i ima tu prednost pred pojmom asocijacije, što obuhvata i biljni i životinjski svijet nekog životnog prostora«. U toj bi rečenici riječ »asocijacija« morala biti zamijenjena riječju »fitocenoza« ili »biljna zadruga«.

No kad smo već kod te rečenice, osvrtno se nešto поближе još i na njezin smisao. Osim nje ima u članku g. V. V.-a još i više rečenica istog ili sličnog značenja. Uopće je u čitavom članku vrlo jako naglašena činjenica, da »... u prirodi nema... ni fitocenoza, a ni zoocenoza, nego samo biocenoza«. Iz toga razloga ne može pisac ni nastojanjima suvremene biljne sociologije — pošto ova proučava isključivo fitocenoze — priznati vrijednost neke potpune, zasebne znanstvene discipline. On kaže izričito: »Karakteriziranje biocenoza, odnosno asocijacija samo biljnim svijetom može dobro poslužiti, da dobijemo neku sliku vegetacije, ali ne može dati punu predodžbu o životnim zajednicama«. K tome mogu međutim primijetiti, da su današnji fitosociolozi (ili fitocenolozi) potpuno svjesni toga, da svojom problematikom i svojim dosadanjim pionirskim radom nijesu obuhvatili potpunih biocenoza. *No smatrajući biljne zadruga osnovnom i primarnom komponentom biocenoza, oni su potpuno uvjereni, da baš kao fitosociolozi stvaraju jedino pravu osnovu buduće biosociologije (ili biocenologije).* Evo kako se o tome izražava već god. 1921. poznati švedski botaničar Einar du Rietz², jedan od najprominentnijih suvremenih biljnih sociologa: »Idiobiologija daje se po svojem objektu prilično dobro razlučiti u

² G. Einar du Rietz: Zur methodologischen Grundlage der modernen Pflanzensoziologie. Wien, 1921, p. 28.

botanički i zoološki dio. Drugačije je sa biosociologijom; zadruga se organizama sastoje u većini slučajeva i od biljaka i od životinja, pa lučenje biljne i životinjske sociologije predstavlja zapravo neko nasilje (Vergewaltigung) na prirodi. Da bismo mogli neku zadrugu organizama opisati potpuno, moramo se obazirati jednako na životinje kao i na biljke. No to se do sada nije činilo gotovo nikada... *Naravno, da se u zadrugama organizama mogu biljke vrlo dobro proučavati i za sebe, ali kada to činimo te time izdvajamo zasebnu fitosociologiju, tada ne smijemo zaboraviti, da to činimo iz čisto praktičnih razloga, a da je pri tom još jedan velik i važan dio zadruga ostao prepušten budućim istraživanjima. Životinjska je sociologija bila do sada vrlo zanemarena; uz današnji polet biljne sociologije možemo se međutim nadati, da će u već opisane biljne zadruga biti uvedeni i studij životinja, po čemu će se današnja fitosociologija postepeno razviti u potpunu biosociologiju.* Tako izgleda dakle odnos između fitosociologije kao nauke o biljnim zadrugama i biosociologije (ili biocenologije) kao nauke o zadrugama organizama uopće. Rezultati suvremene fitosociologije ne mogu se smatrati samo pomoćnim sredstvom, »da dobijemo neku sliku vegetacije« — kako to hoće g. V. V. — već oni predstavljaju još i nešto mnogo više: oni su prirodna i realna osnova cjelokupne biosociologije. Ne vidim pak nikakvog objektivnog razloga, zašto g. V. V. nije htio ovog značenja fitosociologije priznati pred »neupućenim« čitaocima »Prirode«.

Na iste te čitaoce mogle bi po mojem mišljenju djelovati dosta »nezgodno« i one nesuvremene riječi g. V. V.-a, kojima nastoji — iz posve neshvatljivih razloga — omalovažiti napose sistematiku biljne sociologije. »U prirodi postoje — kaže on — uzročnosti između pojava i zakonitosti kao i neka harmonija, no u prirodi nema sistema. Sistemi su samo produkt čovječjeg duha, koji neprestano traži poredak, a u poretku nove spoznaje. Sistemi su samo pomoćno sredstvo nauke. Tako je i sa svakim od mnogih sistema vegetacijskih jedinica.«... »U prirodi nema... raznih kategorija fitocenoza, kao što su sinuzije, socijacije, formacije, konfederacije, isocenoze i t. d...«. No ako već tvrdimo, da svega toga u prirodi nema, onda moramo dodati, da još manje ima u prirodi raznih sistematskih kategorija idiobiologije, kao što su na pr. rodovi, familije, redovi itd. A bi li se g. V. V. usudio možda ustvrditi, da

je suvremena sistematika biljnih svojiti također samo pomoćno sredstvo nauke? Držim, da ne bi! A kao što se je iz nekadanje, predlinejske, neznanstvene sistematske botanike, koja je zaista bila samo pomoćno sredstvo za izvjesne ciljeve, razvila današnja, strogo znanstvena disciplina istoga imena, kojoj je zadaća grupirati biljne svojite po njihovoj prirodnoj, filogenetskoj srodnosti, isto se tako i u okviru suvremene biljne sociologije razvija baš u našim danima naročita sistematika biljnih zadruga, koja nije više samo pomoćno sredstvo nauke, nego prava znanstvena disciplina sa svojim posebnim ciljevima i metodama. Nije to, naravno, više ona stara, neznanstvena sistematika nekadanje t. zv. »sinekologije«, već posve mlada disciplina, koja se zapravo istom razvija, a čiji je cilj grupirati biljne zadruge po njihovoj unutar-njoj, florističkoj srodnosti. Jer »... sličnost dviju zadruga po florističkom sastavu upućuje i na sličnost njihovih životnih uvjeta u širem smislu. Time što floristički srodne zadruge združujemo u više jedinice, izražavamo ujedno i njihovu unutarnju, dakle ekološku i florno-historijsku skupnu pripadnost« (Braun-Blanquet)³. U tom smislu teži dakle suvremena biljna sociologija za prirod-nim sistemom biljnih zadruga, baziranim na principu florističke srodnosti, jednako kao što i suvremena sistematika idiobotanike teži za prirodnim sistemom biljnih svojiti, osnovanim na načelu filogenetskog razvoja. A kad je tako, nije li onda gore citirana tvrdnja g. V. V-a, namijenjena »neupućenim« čitaocima »Prirode«, u najmanju ruku — nezgodna.

Govoreći o nazivu »sociologija bilja« kaže g. V. V. među ostalim i ovo: »... Pod ovim novim nazivom činilo se u prvi mah kao da se doista radi o nekoj novoj modernoj znanosti. A moda kao moda, i u nauci privlači! U stvari je taj novi naziv zamijenio stariji naziv »sinekologija«...«. Ovo je u mojim očima ili posvemašnja neupućenost ili neko začudno omalovažavanje, izrugivanje i izvrtanje čitave stvari. Šteta je samo, što je na taj način i naša javnost obaviještena o predmetu posve krivo. Pomislite samo, u kakvom li bi se čudu našao svaki pojedini čitaoc »Prirode«, koji bi se slučajno nešto po-bliže zanimao za suvremenu biljnu sociolo-

³ J. Braun-Blanquet: Pflanzensoziologie, Berlin, 1928, p. 311.

giju ili fitocenologiju, kad bi mu nakon Vouk-ova članka došao u ruke na pr. ruski udžbenik botanike iz godine 1937.⁴, gdje bi na str. 11 mogao pročitati i ove riječi: »K fitogeografiji približuje se, napokon, fitocenologija, koja proučava prirodne zajednice bilja (fitocenoze) i njihov raspored, posvećujući punu pažnju ekološkim uvjetima. Ova mlada grana botanike, koja je iskrsla istom u početku 20. stoljeća, proživljava danas burni razvitak i privlači k sebi velike naučne sile, što ima u velikoj mjeri svoj razlog u praktičnoj primjenljivosti rezultata s obzirom na produktivnost pojedinih naravnih površina, koje su obično pokrivene ne izoliranim biljkama, nego njihovim prirodnim zajednicama.« Ne radi se dakle samo o novom nazivu za staru »sinekologiju«, već o novoj botaničkoj disciplini, koja se je iz krila te stare »sinekologije« (odnosno nauke o formacijama) postepeno razvila, i koja se s obzirom na predmet svojega proučavanja sasvim načelno razlikuje od cjelokupne idiobotanike. Stoga bi bilo mnogo korisnije, da je g. V. V. umjesto gore citiranih riječi o svojem naopakom shvaćanju biljne sociologije predočio čitateljima »Prirode« na pr. E. du Rietz-ovu⁵ shemu suvremenog sistema biologije, koju je ovaj sastavio na osnovi poznatih principa Tschuloka⁶, a koju ovdje donosim.

S tim su sistemom biologije u potpunom skladu i riječi poznatog ruskog botaničara Aljehina⁷, koji o položaju biljne sociologije (fitocenologije) kaže ovo: »Što se tiče fitocenologije, treba biti potpuno na čistu glede njenog sadržaja i odnošaja prema drugim botaničkim disciplinama. Kako je već rečeno, ta se disciplina bavi fitocenoza, te ih proučava sa svih mogućih gledišta. Može li se fitocenologija podrediti ekologiji, kako to rade u većini slučajeva američki autori? To se ne može učiniti nikako, jer — baš obratno — sinekologija je jedan dio fitocenologije, dok je autekologija, koja proučava pojedine biljke, izvan fitocenologije«.

Nazivu »sociologija bilja« prigovara g. V. V. također to, što je »... posuđen od socio-

⁴ Kursanov-Golenkin: Kurs botaniki, Moskva, 1937, p. 11.

⁵ E. du Rietz: 1. c., p. 28.

⁶ S. Tschulok: Das System der Biologie in Forschung und Lehre, Eine historisch-kritische Studie. Jena 1910.

⁷ V. V. Aljehin: Geografija rastenij, Moskva, 1938, p. 9

logije, koju je u pedesetim godinama prošloga stoljeća osnovao kao nauku o ljudskom društvu francuski filozof Auguste Comte... S nazivom sociologija u nauku o vegetaciji unosi se dakle i nehotimično antropo-

na sociologija« u više navrata prigovaralo, i to naročito iz jezičnih razloga. Unatoč toga, on se je — jer je neobično izražajan i općenito razumljiv — brzo uvriježio među narodima. *No naravno, o kakvom strogom para-*

SISTEM BIOLOGIJE (PO E. DU RIETZ-U)

		Predmet istraživanja	
		Pojedini organizmi (Flora i fauna)	Zadruga organizama (Vegetacija)
		IDIOBIOLOGIJA osnovna jedinica: vrste	BIOSOCIOLOGIJA (Biocenologija) osnovna jedinica: asocijacije
PROBLEM ISTRŽIVANJA	1. Utvrđivanje, karakteriziranje i grupiranje jedinica	Sistematika (taksonomija)	Sistematska (taksonomska) biosociologija (sistematika zadruga)
	2. Vanjska i unutarnja građa jedinica	Morfologija	Analitička biosociologija (morfologija, građa zadruga)
	3. Životni procesi jedinica	Fiziologija	(Fiziološka biosociologija, simfiziologija)
	4. Postanak i mijenjanje jedinica	Genetika (autogenetika)	Genetička biosociologija, singenetika
	5. Raspored jedinica u prostoru	Autohorologija	Horološka biosociologija, sinhorologija
	6. Odnos jedinice prema okolini (upliv okoline na jedinicu)	Autekologija	Ekološka biosociologija, sinekologija
	7. Raspored jedinica u vremenu	Autohronologija (paleontologija)	Hronološka biosociologija, sinhronologija (paleosociologija, istraživanje sukcesija)

morfnu shvatanje života, što dovodi do zablude.« Mislim, da je ova velika zabrinutost g. V. V.-a posve suvišna. Najveći suvremeni fitosociolog, J. Braun-Blanquet, osvrnuo se je u svojoj već prije citiranoj »Biljnoj sociologiji«⁸ s nekoliko riječi i na to pitanje, pa kaže: »Svakako se je izrazu »bilj-

lelizmu između biljne sociologije i sociologije u smislu Augusta Comtes-a ne može biti ni govora. Obje imaju samo jednu — i to važnu — dodirnu točku: one se ne bave životnim pojavama pojedinačnih organizama kao takovih, nego skupinama organizama ili zajednicama, u kojima su pojedini članovi združeni uzajamnim odnosima te reagiraju više ili manje u istom smislu. Značaj zajednice,

⁸ J. Braun-Blanquet: 1. c. p. 1.

izražen u međusobnim uzajamnim odnošajima organizama, predstavlja socijalnu pojavu, a njihovo skupno, istosmjerno djelovanje socijalno zbivanje. Nasuprot pojedinačnom biću ima zadruga potpuno samostalnu egzistenciju... Izlazeći iz te filozofske osnove, dijelimo cjelokupnu biologiju u: *idiobiologiju* ili nauku o pojedinačnim bićima i *sociologiju* ili nauku o zadrugama organizama.«

Međutim g. V. V. ne može prihvatiti ovu »filozofsku osnovu«, budući da on o karakteru biljnih zadruga ima posve drugo, zapravo posve originalno, a valjda i uopće jedinstveno mišljenje. On kaže: »Biljne zajednice su samo *slučajna naselja*, kod kojih između pojedinih individua nema nikakve direktne veze, nego samo indirektnih odnosa obzirom na uvjete života.« Da bi se pak čitatelji »Prirode« uvjerali, kako je ovo mišljenje g. V. V.-a dijametralno oprečno ne samo gore citiranoj »filozofskoj osnovi« J. Braun-Blanqueta, nego i mišljenju najvećeg dijela svih botaničara uopće, dovoljno je da uzmu u ruke samo na pr. najnovije (20.) izdanje poznatog njemačkog »Strasburgerovog« udžbenika⁹ za botaniku ili pak već prije citirani ruski udžbenik botanike¹⁰. U ovom potonjem — da ne navodim drugih primjera — moći će na str. 548 pročitati i ove riječi: »Pod fitocenoza moramo razumijevati *ne slučajne*, nego *potpuno zakonite* (na zakonu osnovane, rus. zakonmerne) zajednice bilja, koje su nastale kao rezultat *konkurentnih* odnošaja među vrstama i kao rezultat prilagođivanja *uvjetima staništa*, te koje u sebi izražavaju ujedno i *historiju* dotičnog područja.« Ovaj potonji momenat naglasio je još jače Aljehin u svojem također već prije citiranom djelu »Geografija rastenij«¹¹, gdje u posebnom poglavlju pokazuje, kako »bez poznavanja historije dotičnog teritorija nije moguće razumjeti fitocenoze s obzirom na njihov floristički sastav.« Zato već na slijedećoj stranici naglašava ponovo: »Dakle pod fitocenoza treba razumijevati *potpuno zakonite* (*ne slučajne*) zajednice vrsta, koje su nastale

⁹ H. Fitting — R. Harder — H. Sierp — F. Firbas: Lehrbuch der Botanik. XX. Aufl. Jena 1939.

¹⁰ Kursanov-Golenkin: 1. c. p. 548.

¹¹ V. V. Aljehin: 1. c. p. 138—139.

kao rezultat: 1) uzajamnih odnošaja među vrstama, 2) prilagođivanja uvjetima dotične životne sredine, 3) historije dotičnog teritorija i njegove flore.«

To bi eto bio moj osvrt na članak g. V. V.-a. Iznio sam ovo nekoliko primjedaba sa željom, da se našoj hrvatskoj javnosti, koja bi pod uplivom V. V.-ova članka mogla možda izgubiti povjerenje prema nastojanjima suvremene biljne sociologije, koja se i kod nas napose lijepo razvija i nailazi na općenito razumijevanje i priznanje, to povjerenje ponovo povrati. U istom cilju mogu k svemu rečenome dodati još samo to, da se ni sve ono »znatno previranje« unutar suvremene biljne sociologije, o kojemu govori g. V. V., pa ni ono »nekoliko smjerova istraživanja« i »tako zvanih »škola«...«, o kojima taj isti pisac govori na koncu svojega članka, ne mora i ne smije shvatiti kao neka slabost ili nedostatak naše mlade nauke. Baš naprotiv! Živo previranje znak je njene dobre vitalnosti, a veći broj »škola« — njene bolje budućnosti. Što se pak tiče samog naziva te nauke, t. j. pitanja, da li je bolje nazivati je imenom fitosociologija (odnosno biosociologija) ili pak imenom fitocenologija (odnosno biocenologija), možemo mirno reći, da je to za samu bit ove nauke zapravo od sasvim sporedne važnosti. Svakako je činjenica, da se je izraz »biljna sociologija« (ili »fitosociologija«) danas već tako općenito uvriježio, da bi se — kako kaže E. du Rietz¹² — »jedva još moglo misliti na kakvu promjenu« u tom pogledu. No s obzirom na to, da su svi ruski botaničari, koji su se još do nedavna služili isključivo izrazom »fitosociologija«, zamijenili baš u najnovije doba taj naziv izrazom »fitocenologija« (a dosljedno tome i izraz »biljna zadruga« izrazom »fitocenoza«), ne možemo smatrati isključenim, da će prije ili kasnije nastati potreba, da se i to pitanje jednom temeljito raspravi i sporazumno riješi. Ali kada to bude, bit će svakako najpravičnije, da se rješenje toga pitanja prepusti isključivo onim botaničarima, koji o biljnoj sociologiji i o biljnim zadrugama znaju nešto više, nego što se o njima može doznati samo na osnovi površnog čitanja literature.

Dr. Stjepan Horvatić

¹² E. du Rietz: 1. c. p. 27.

GDJE DA SE U ZAGREBU IZGRADI »SVEUČILIŠNI GRAD«?

*Potreban nam je pravi plan, a ne krparenje.**

Čita se i čuje u posljednje vrijeme o izgradnji i nadogradnji pojedinih sveučilišnih fakulteta. — Osiguranom svotom u budžetu putem kredita Drž. hipotekarne banke želi se u posljednji čas doskočiti prijekim potrebama na fakultetskim zgradama. Ta svakom je Hrvatima dobro poznato, kako se tokom posljednje 22 godine sa strane centralnih vlasti u Beogradu posve zanemarivalo hrvatsko sveučilište.

I dok su predratne prostorije starih fakulteta (pravnog, filozofskog i bogoslovnog) u Zagrebu malo ne iste, iako se broj đaka na tim fakultetima početvorostručio, to su se istovremeno u Beogradu izgrađivale nove goleme zgrade za pojedine fakultete i preko stvarnih njihovih potreba. Osim toga, poslije god. 1918. zagrebačkom su sveučilištu pridošli novi fakulteti (poljodjelsko-šumarski, tehnički, medicinski i veterinarski). Isti su do sada morali vršiti svoj rad gotovo u nedostojnim prostorijama i prilikama za pojam znanosti hrvatskog sveučilišta i ugleda hrvatskog naroda. Dosadašnjim neznatnim državnim dotacijama sveučilištu kojekako se tek krparilo — i bez ikakva plana za dalju budućnost.

Čini se nažalost, da se ta neplanska i nepovezana politika hoće i dalje nastavljati zbog skučenih materijalnih prilika. Prema sadašnjim vijećanjima imao bi se naime novi filozofski i pravni fakultet kao i središnja zgrada rektorata izgraditi na djelomično izgrađenom i neizgrađenom prostoru na Mažuranićevom trgu iza hrvatskog kazališta.

Prije nego se prijeđe na izvedbu toga plana, treba da se sve prije zrelo prouči i promisli, kako ne bismo počinili teških pogrešaka, kojih kasnije ne bismo mogli tako lako ispravljati. Jer ako se već sad za izgradnju potrebne središnje sveučilišne zgrade i tih dvaju fakulteta ukazuje raspoloživi prostor premalim, što će biti istom u skoroj budućnosti? Čemu zato rastepati onu malenu svotu na djelo, koje će biti ne samo novo krparenje, nego i teška pogreška jednako s urbanističkog kao i pedagoškog gledišta? ... Čemu forsirati izgradnju fakulteta usred grada? ...

Pokazalo se naime već do sada štetnim za naučni rad sveučilištaraca, što se najveći

* Prof. dr. M. Ivšić objavio je u »Jutarnjem listu« od 22. XII. 1940. članak pod gornjim naslovom, koji prenosimo u cjelosti.

dio fakulteta nalazi u središtu grada i javnog građanskog života, u središtu buke i prometa. Sve to apsorbira znatno volju i sabranost đaka za njihov stručni naučni rad i odvodi ih i nehotice na krive putove...

Iskustvo je pokazalo, da su sveučilištarci svojim istupima u središtu i u vrevi grada htjeli dati počesto samo njihovo vanjsko značenje. Bila bi loša strana izgradnje tih sveučilišnih fakulteta u središtu grada i u tom, što se ipak niti tom izgradnjom čitavo sveučilište ne bi moglo smjestiti na jednom mjestu. Zgrade pojedinih fakulteta nalazile bi se porazbacane, te bi đaci gubili vremena prelaženjem s predavanja na predavanje prelaženjem iz zgrade u zgradu.

Iskustvo je već dosad pokazalo, da se zbog razbacanosti fakultetskih zgrada nijesu mogla održavati tzv. kombinirana predavanja za iste predmete na više fakulteta. Za jedan te isti predmet morala su zato biti nepotrebno imenovana posebno dva i tri profesora, morali su se uzdržavati posebni naučni instituti, a da ipak na tim institutima nijesu mogli ni profesori ni đaci razvijati pravog naučnog rada. Sve je to djelovalo, te se morao nepotrebno rasipavati na samo profesorski rad, nego i onako malene dotacije za pojedine zavode.

Nije potrebno niti to napominjati, da su upravo sadašnje građevne prilike i neprilike hrvatskog sveučilišta pogoršavale i onako teški socijalni život samih đaka. Bile su poteškoće oko izgradnje središnjeg đačkog doma, središnje đačke menze, liječničke ambulante, pa i drugih potrebnih središnjih đačkih ustanova: čitaonice, knjižnice, društvenih i zabavnih prostorija, šetališta i sportskih (otvorenih i zatvorenih) stadiona i t. d.

Moramo ipak priznati, da su se u sličnim prilikama nalazila sveučilišta i u mnogim drugim gradovima i državama. Nijesmo zato mi jedini »jadnici«. — No svima nam je i to poznato, da se nastojalo ukloniti te nedostatke — nastale iz povijesnih razvoja samih gradova — posve drugim načinom, nego što se kani to učiniti kod nas. Pošlo se putom ne krparenja i djelomičnog ispravljanja nedostataka, nego novim i velikim planskim radom izgradnje ne samo pojedinih fakulteta, nego čitavog »sveučilišnog grada« izvan središta, odvojenog od velegradske buke, vreve, političkog i gospodarskog života.

Pojavljuje se zato nehotice i svima nama misao, da bi svaka krparija za fakultetske

zgrade bilo samo nepotrebno i štetno rasipavanje naše sirotinje, a bez ikakvih pogleda i skrbi za budućnost. Nameće se pitanje, ne bi li bilo potrebno, da se već sad — i u našim skučenim prilikama — pomišlja na zasebni hrvatski sveučilišni grad izvan središta grada, gdje bi se mogao nesmetano razvijati sav naučni i socijalni život hrvatskih sveučilištaraca; gdje bi u koncentriranom životu sveučilištaraca bila međusobno podstrekavana inicijativa za njihov naučni rad, a i stvarano bolje međusobno đačko upoznavanje i socijalna povezanost; gdje bi po kombiniranim naučnim zavodima i katedrama mogao biti jače razvijan i proforski i đački znanstveni rad; gdje bi se sveučilištarcima pružilo uz najmanje troškove i sve potrebno u njihovu životnom izdržavanju.

Istina, bilo bi i nerazborito pomišljati, da bi se odjednom mogla i morala naći novčana sredstva za čitav takav sveučilišni grad i da bi odjednom trebalo sve izgraditi. — Zasad bi bilo samo potrebno, da se pomišlja: prvo, da se odmah osigura zamjenom i kupnjom potrebni veliki prostor za razvoj takva sveučilišnog grada; drugo, da se izradi i odobri prema tom prostoru regulatorna osnova s potrebnim prometnim sredstvima (cestama, tramvajima, autobusnim linijama i t. d.); — i treće, da se u velikim linijama izradi cjeloviti nacrt za budući sveučilišni grad prema predviđenim i stvarnim potrebama pojedinih fakulteta. Unutar toga idejnog i cjelovitog nacрта mogli bi se postepeno izrađivati detaljni nacrti, a prema njima i započeti gradnjom pojedinih paviljona prema raspoloživim sredstvima. Pa ako se taj sveučilišni grad bude izgrađivao 10 i 20 godina, bit će to još kratko vrijeme prema onome, što se bude stvarno planiralo i stvorilo i dalo hrvatskom narodu za svu njegovu budućnost.

*

Gdje dakle da se osigura potrebni prostor za hrvatski sveučilišni grad?

Od sebe iskače misao, da bi sadašnje zemljište poljodjelskog fakulteta na istoku i jugu od Maksimira bilo kao stvoreno za takav »grad«. Fakultetsko dobro, koje sad u neposrednoj blizini grada služi neracionalnoj i nerentabilnoj kulturi žitarica, lako će se i mnogo bolje zamijeniti kupom kojeg vlastelinskog imanja podalje od grada (20—30 km). A možda bi se toj svrsi moglo najbolje primijeniti banovinsko dobro u Božjakovini: ondje urediti staje za stočarstvo te posebni paviljon za povremena predavanja, za laboratorijske vježbe, za muzej i za prenočište studenata? Fakultetu i onako nije potrebno, da

zasijane žitarice moraju biti u neposrednoj blizini fakultetskih zgrada. Šta više, uprava samog dobra kao i racionalno njegovo iskorištavanje bit će povoljnije u nekoj udaljenosti zgrada.

Na sadašnjem zemljištu poljodjelskog fakulteta, koje se može prikupom još i arondirati (sokolski stadion, Šarićeva gostionica, dječje sirotište, Haškov stadion i dr.), može se već sada izraditi idejni nacrt za čitavo sveučilište. U taj idejni nacrt ušli bi već dosad izrađeni paviljoni poljodjelskog fakulteta kao i potrebna dalja njegova izgradnja. U nastavku tih zgrada neka se načini plan za pravni i filozofski fakultet, pa štaviše i za medicinski i tehnički fakultet, koji imaju već dosad ponešto novo izgrađene prostorije. Dosadašnje zgrade medicinskog fakulteta kao i preostali rezervirani prostor za taj fakultet moći će se lako preudeliti za prijeko potrebne medicinske klinike. Izgrađeni pak dio tehničkog fakulteta moći će vremenom služiti srednjoj tehničkoj školi.

Jednako će i prostorije filozofskog fakulteta (kemijski i fizikalni zavodi) dobro doći za koju drugu javnu svrhu. Napomenuti je, da je prazni prostor na zapadnom dijelu sokolskog stadiona u površini od 2 jutra već sad osiguran za izgradnju nove Ekonomsko-komercijalne visoke škole. Tim će i ta visokoškolska ustanova doći u neposredan sklop s ostalim sveučilišnim zgradama.

Zemljište pak na Mažuranićevom trgu, koje se po sadašnjem planu namjerava uzeti za izgradnju filozofskog i pravnog fakulteta, kao i stara sveučilišna zgrada moglo bi se dobro upotrijebiti u druge javne svrhe, primjerice za gradsku vijećnicu, za gradsku knjižnicu, arhiv i muzej. Tu bi se mogao izgraditi i novi etnografski muzej, a preseliti i drugi muzeji iz sadašnjih nemogućih prostorija gornjega grada. Kako sve te ustanove moraju po svojoj prirodi biti u središtu grada i u dohvat svima, to će i svojom arhitektonikom biti kulturne građevine na ponos hrvatske metropole.

U vezi s izgradnjom sveučilišnog grada moći će se najbolje riješiti pitanje i svih ostalih potrebnih sveučilišnih ustanova, naročito đačkih domova i menza. Sadašnji građevni prostor u Runjaninovoj ulici moći će se u cijelosti prodati, te tom svotom kao i dojakošnjom glavnicom izgraditi đački domovi u nastavku fakultetskih zgrada.

A kao što je već spomenuto, imat će se u idejnom nacrtu sveučilišnog grada predvidjeti i sve druge prosvjetne, socijalne i higijenske ustanove: liječnička ambulanta i zdravstveni dom s nekoliko kreveta, sredi-

šnja menza, čitaonica, kupališta i bazeni za plivače, stadioni za ljetni i zimski sport, kavana, restauracija za hladno i toplo jelo, kino, velika hala za skupna predavanja i zimske nabave i t. d.

Osigurana svota za hrvatsko sveučilište neka se zato već sad namijeni bar u djelomičnu takvu izgradnju budućeg sveučilišnog grada prema što prije izrađenom cjelovitom i idejnom nacrtu, umjesto da se neplanski utroši u krparenje i još jače razdvajanje pojedinih fakulteta.

Možda će se poroditi i misao: A kako će se odvojiti sadašnja Sveučilišna knjižnica od sveučilišta?

I to pitanje nije teško riješiti, jer ga same prilike rješavaju. Tko naime pozna ma i površno odnose đaka prema Sveučilišnoj knjižnici, zna jako dobro, da se đaštvo služilo manje posuđivanjem knjiga iz same knjižnice; sveučilišna je knjižnica služila daleko više sveučilištarcima, da im dade prostorije za dnevni boravak i za učenje iz vlastitih knjiga i skripata.

Problem đачkih knjižnica, pa prema tome i središnje sveučilišne knjižnice, riješit će se najbolje tim, što će i onako svaki fakultet morati imati za svoje đaštvo stručnu knjižnicu, koje i onako ne može nadomjestiti sadašnja jedinstvena Sveučilišna knjižnica. Uz izgrađene fakultetske knjižnice unutar samih fakulteta, a naročito uz naučne zavode, morat će se izgrađivati i prostorije za đачke čitaonice i za dnevni boravak studenata u obliku »radnih osoba«. Sadašnja pak sveučilišna knjižnica dobro će poslužiti kao javna ustanova općem naučnom radu (»Ba-

novinska knjižnica«). Bit će možda potrebno, da se pojedina djela iz Sveučilišne Knjižnice izdvoje i predadu stručnim fakultetskim knjižnicama.

Ukratko:

Sadašnja velika vremena traže, da čitav hrvatski narod dokaže svoju visoku kulturnu svijest i svoj snažni kulturnonarodni individualitet. A svoju će visoku kulturu i narodni individualitet narod najbolje dokazati, ako pokaže svoju visoku i sveobuhvatnu skrb za svoju buduću intelektualnu elitu, za svoj najviši naučni zavod i za najvišu naučnu pripremu na svim područjima narodnog života i rada.

Ta pak skrb treba da se već sad očituje u velikim gestama, u zdravom planu i jedinstvenoj pedagoškoj osnovi, a ne u parcijelnom krparenju i rasipavanju narodne imovine. Takvim širokim planskim radom dokazat će čitav narod, da znade biti velik u velikim narodnim stvarima, a ne da se pokazuje velik u sitnicama. Za izvođenje pak tako velikog plana mora i čitav hrvatski narod pokazivati svoj interes, a ne prepuštati ga samo užem krugu, o kojem mogu biti ometene i najljepše ideje iz podvojenih gledišta i interesa. Konačno ako se ozbiljno hoće provesti takvo veliko djelo, morat će se preći preko svih poteškoća, — a te će se nužno već prve pokazati kod zamjene, kupnje i prenosa imovine i vlasništva različitih privatnih i juridičkih osoba, — da tim dobijemo i za budućnost osiguramo onaj idejni i široki prostor za sveučilišni grad, u kom će se razvijati naučni rad i život deset tisuća budućih mladih građana Metropole Hrvata.

Dr. M. Ivšić

MISLI O NASTAVI, NAROČITO O SVEUČILIŠNOJ

X.

Godišnjak Banske vlasti banovine Hrvatske 1939. — 26. kolovoza — 1940, donosi o sveučilištu i visokim školama ove podatke:

Jedno je od najznatnijih pitanja banovine Hrvatske pitanje narodne prosvjete, kojoj se u centralističkom sistemu ili hotimice nije posvećivala dovoljna pažnja, ili se pak s njom postupalo tako nepravedno, da se prosvjetni život ovih krajeva nije mogao pravilno razvijati, kako bi to trebalo s obzirom na kulturne potrebe hrvatskih zemalja i na duh kulturnih tradicija, koje su u Hrvatskoj već stoljećima bile žive. Zbog toga su zapale mnoge naše prosvjetne ustanove i zavodi u velike teškoće, te je prijetila opasnost, da će rad u njima biti djelomično ili posvema obustavljen.

Hrvatsko se sveučilište od godine 1918. razvijalo sve u težim prilikama, jer mu je bio one-

moгуćen rad u onom opsegu, kako to traže svrhe najviše naučne ustanove. Javljale su se sve veće i veće teškoće, ne samo što se tiče pitanja nastavnih i ličnih, nego i potreba materijalne prirode. Nijesu bile zadovoljene ni prijeko nužne potrebe za pogon i svjetlo pojedinih zavoda, instituta i seminara, klinika, sveučilišne knjižnice itd. Kao primjer valja spomenuti postupak sa sveučilišnom knjižnicom, za koju je u proračunu bila osigurana tek neznatna svotica tako, da je ta knjižnica jedva životarila. Uprava je teško oporezovala slušače, da bi se moglo bar nekoliko časopisa nabavljati, dok o nabavljanju stručnih knjiga jedva da je moglo biti i govora. Sveučilišne klinike su se nalazile već niz godina u stalnome deficitu, koji se je svake godine samo povećavao, tako, da su te klinike obustavljale isplate svojih dugova, kao na pr. isplate računa za rasvjetu, za ugljen, a i

za mnoge druge životne potrebe, zbog čega su dobavljači uskraćivali dalju dobavu, i time je bio doveden u pitanje dnevni pogon i mogućnost daljeg rada sveučilišnih klinika. Za sve su to nosili odgovornost u prvome redu oni faktori, koji su maćuhinski postupali sa hrvatskom prosvjetom, te koji su ne samo priječili dalji razvitak, nego su teško zanemarivali i ona kulturna dobra u Hrvatskoj koja su požrtvovnošću i naporom generacija bila stvorena.

Kao što je sa sveučilištem, isto tako je bilo teško i s ostalim visokim školama: Višom pedagoškom školom i Ekonomsko-komercijalnom visokom školom u Zagrebu. Ti zavodi nijesu kroz čitavo ovo vrijeme mogli doći ni do vlastitih svojih zgrada, te se još stišću u tuđim kućama u najčednijem okviru.

Iz svega, što je ovdje navedeno, vidi se jasno, da su se kod osnutka banovine Hrvatske na području prosvjetnog rada pojavile nove, veoma teške i važne potrebe, koje je trebalo bar djelomice zadovoljiti, kako bi se prosvjetni život mogao donekle uskladiti s narodnim interesima. Razumije se, da se odjednom ne da popraviti ono, što je bilo kroz dva decenija zapušteno, ali se još i u ovim teškim ekonomskim prilikama nastojalo udariti prve smjernice novoga prosvjetnog života.

Što je pak učinjeno, vidjet će se iz slijedećega potanjeg prikaza rada i nastojanja Banske Vlasti kroz prvu godinu života banovine Hrvatske.

Za pojedine visoke škole doneseni su zasebni propisi. Odlukom od 12. XII. 1939. br. 82149. II. 1940. dopunjen je Pravilnik o Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu o izuzetnom polaganju diplomskog ispita mimo propisa Pravilnika o Višoj pedagoškoj školi. 14. prosinca 1939. Kab. br. 6153-1939. donesena je Naredba, kojom se mijenjaju članovi 27. i 61. stav 1. Uredbe o udruženju slušača univerziteta od 20. travnja 1939. Odlukom odjela od 24. I. 1940. br. 85696. II. 1939. donesena je dopuna Pravilnika o Višoj pedagoškoj školi u Zagrebu. 24. siječnja 1940. br. 73754. II. 1939. donesena je odluka o odgodi provedbe Uredbe Poljoprivredno-šumarskih fakulteta univerziteta u Beogradu i Zagrebu. 24. siječnja 1940. br. 171. II. 1940. donesena je odluka o izmjeni Uredbe o izmjenama i dopunama u Uredbi Medicinskih fakulteta univerziteta u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani. 7. veljače 1940. pod br. 88638. II. 1939. donesena je odluka o izmjeni polaganja teorijskih državnih ispita pravnika. 7. veljače 1940. br. 1511. II. 1940. donesena je odluka o osnivanju Seminara za uporednu indoevropsku lingvistiku na Filozofskom fakultetu Sveučilišta. 7. veljače 1940. br. 4979. II. 1940. donesena je odluka o izmjenama u Uredbi o Višoj pedagoškoj školi. 27. veljače 1940. pod br. 18173. II. 1940. izdan je Pravilnik o polaganju profesorskih ispita. 27. veljače 1940. pod br. 18174. II. 1940. donesena je odluka o postavljanju Ispitne komisije za profesorske ispite u Zagrebu. 29. veljače 1940. pod br. 12392. II. 1940. doneseno je rješenje o nostrifikaciji doktorskih diploma na Medicinskom fakultetu Sveučilišta u Zagrebu. 30. ožujka 1940. pod br. 15109. II. 1940. izdan je Pravilnik o polaganju državnog stručnog ispita za učitelje vještina u srednjim, građanskim i učiteljskim školama. 30. ožujka 1940. pod br. 15109. II. 1940. izdana je Naredba o izmjeni i dopuni Naredbe hrvatsko-

slavonske zemaljske vlade, povjereništva za prosvjetu i vjere od 19. srpnja 1921. br. 22322. kojom je izdan privremeni propis za održanje drugog i trećeg strogog ispita u liječničkom fakultetu Sveučilišta Kraljevine Jugoslavije u Zagrebu. 30. ožujka 1940. br. 7931. II. 1940. izdana je Naredba o izmjeni i dopuni Uredbe Medicinskih fakulteta Univerziteta u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani od 26. prosinca 1936. s izmjenama i dopunama od 12. VI. 1937. 30. ožujka 1940. pod br. 14103. II. 1940. izdana je Naredba o izmjeni i dopuni Disciplinske Uredbe za univerzitetske slušaocce od 15. II. 1927. P. br. 1534-1927. 30. ožujka 1940. pod br. 7398. II. 1940. dano je dopuštenje za prijelaz na Tehnički fakultet u Zagrebu apsolventima Srednje tehničke škole, koji su bili upisani i koji su studirali sve do ratnih zapletaja na češkim visokim školama. 2. svibnja 1940. prod br. 36461. II. 1940. izdan je Pravilnik o polaganju stručnog ispita činovničkih vježbenika pri znanstvenim zavodima u resoru Odjela za prosvjetu banovine Hrvatske. 10. svibnja 1940. odlukom br. 36401. II. 1940. postavljeno je ispitno povjerenstvo za asistente Sveučilišta i visokih škola. 10. svibnja 1940. br. 36398. II. 1940. postavljeno je Ispitno povjerenstvo za osoblje Sveučilišne knjižnice. 10. V. 1940. br. 36399. II. 1940. postavljeno je Ispitno povjerenstvo za osoblje muzeja u Zagrebu. 10. svibnja 1940. broj 36402. II. 1940. postavljeno je Ispitno povjerenstvo za osoblje Državnih arhiva. 10. svibnja 1940. br. 46400. II. 1940. postavljeno je Ispitno povjerenstvo za osoblje Geofizičkog zavoda. 30. svibnja 1940. pod br. 23847. II. 1940. donesena je Naredba o izmjenama Uredbe Tehničkog Fakulteta Univerziteta u Beogradu, Zagrebu i Ljubljani od 17. IV. 1935.

Na osnovi ovlaštenja iz § 53. Uredbe o budžetskim dvanaestinama za mjesec: august, septembar, oktobar, novembar i decembar 1940. i januar, februar, mart 1941. i o naknadnim i vanrednim kreditima uz budžetsku dvanaestinu donio je Ban banovine Hrvatske 6. VIII. 1940. pod brojem 66184-II-1940. odluku o izmjeni rasporeda utroška i korišćenja zajmova, koje je sklopio Ministar prosvjete za podizanje zgrada Sveučilišta u Zagrebu prema točki 9. § 42. Financijskog zakona za godinu 1939.—1940. u smislu ovlaštenja člana 5. Uredbe o prenosu kredita predviđenih u državnom budžetu za 1939./40. godinu na banovinu Hrvatsku. Prema toj odluci imaju se ti zajmovi upotrebiti ovako: za kupnju zgrade Etnografskog muzeja u Zagrebu 3,000.000.— dinara; za dovršenje zgrade Ortopedske i zubne klinike Medicinskog fakulteta 1,000.000.— dinara; za kupnju zemljišta i zradbu nacarta za zgradu filozofskog fakulteta 2,500.000.— dinara; za izgradnju strojarskog laboratorija Tehničkog fakulteta 1,000.000.—; za kupnju zemljišta i izradbu nacarta za podizanje nove zgrade Pravnog fakulteta 2,000.000.— dinara; za potpuno dovršenje i unutrašnje uređenje III. paviljona Poljoprivredno-šumarskog fakulteta 1,300.000.— dinara; za dovršenje i unutrašnje uređenje zgrade Veterinarskog fakulteta 500.000.— dinara; za daljnju izgradnju teoretskoeksperimentalnih zavoda Veterinarskog fakulteta 5,200.000.— dinara; za izradbu nacarta, podizanje i unutrašnje uređenje nove zgrade kliničkih bolnica Medicinskog fakulteta 2,500.000.— dinara. U koliko bi na ovim zajmovima nastale uštede, to se te uštede imaju upotrijebiti za dalj-

nju izgradnju teoretsko-eksperimentalnih zavoda Veterinarskog fakulteta.

22. lipnja 1940. donesena je Uredba o izmjenama i dopunama Zakona o univerzitetima. Ova važna Uredba donesena je iz slijedećih razloga: Zakon i uredbe, koje sada vrijede na Sveučilištu u Zagrebu nijesu nikako mogli da uhvate korjenu, jer nijesu mogli, da se srastu s mišljenjem o radu na Sveučilištu, koje se ovdje razvilo kroz stoljeća. Polazeći, dakle, sa činjenice, da samo oni propisi odgovaraju svojoj zadaći, koji vodeći računa o osnovnoj tradiciji odgovaraju savremenim potrebama, trebalo je uzeti kao polaznu točku kod svake izmjene zakona stari hrvatski sveučilišni zakon i prilagoditi ga današnjim potrebama. Pogotovo treba novi zakon bazirati na osnovnom načelu starog zakona, na principu autonomije fakulteta i na posljedicama, koje iz toga slijede. Sama Uredba, koja stoji na stajalištu autonomije fakulteta, može u punom opsegu da posluži zahtjevu slobode nauke i stručnosti, te da ujednostavni upravu što je više moguće. Ove izmjene zakona o univerzitetima osnivaju se na ovim principima: 1) ispravne, još uvijek savremene misli hrvatskog sveučilišnog zakona zaslužuju prednost pred načelima zakona, koji se protivi tradicijama i koji je stvoren bez sporazuma s hrvatskim faktorima; 2) osnovna misao nove Uredbe jest samouprava fakulteta. Danas, kada organizacija modernih sveučilišta i pojedinih fakulteta bazira često na autonomiji pojedinih instituta, ili odsjeka na fakultetima, predstavlja ovaj zahtjev doista tek neku srednju liniju. Samoupravu fakulteta u pogledu najvažnijih njegovih zadaća (nastave, promicanja nauke, biranja i predlaganja nastavnika) poznaju svi evropski propisi. Ona je naročito važna baš za zagreb. sveučilište, koje ima sedam fakulteta. Ovo načelo prihvatilo je i prvi proračun banovine Hrvatske; 3) time je najbolje udovoljeno i načelu stručnosti, jer ne će nastavnici biti prisiljeni da odlučuju — protiv svoje savjesti — o stručnim pitanjima bez stručne spreme, tako na pr. profesor pravnog fakulteta ne će biti prisiljen, da odlučuje u vijeću o izboru i spremljenosti profesora na tehničkom fakultetu; 4) provodeći dosljedno ovaj princip uprava sveučilišta je bitno ujednostavljena. O postavljanju asistenata-dnevničara ne odlučuje u buduću upravu i senat, dakle najmanje 35 osoba; 5) samo na taj način je doista zajamčena sloboda nauke. Posve je naime isključeno, da bi se koja nauka mogla mirno i organski razvijati, kada o potrebi, spremljenosti i postavljanju nastavnika, odlučuju nestručne sveučilišne vlasti.

Pokazala se potreba, da se izmijene i propisi o sastavu disciplinskih sudova za nastavnike. Iskustvo je učilo, da je postupak ovih sudova bio spor i da nije pokazao posljedice, koje bi bile u interesu održavanja besprikorne uprave i nastave na sveučilištu. Jedan od glavnih razloga ove pojave svakako je sadržan u okolnosti, što su funkcije tužioca i istražioca bile povjerene profesorima, koji su ove službe, zbog preopterećenosti svojim nastavnim, upravnim i naučnim dužnostima, primali nerado, vršili ih tek u svojim slobodnim časovima. Za izmjenu sastava višeg suda za nastavnike govori u prvom redu činjenica, što je pojačani senat bio suviše glomazno tijelo, a da bi se uopće moglo misliti na uspješno sudovanje. Uzimanje sudaca najvišeg sudišta u stav ovog suda jamči njegovu potpunu

nepristranost i jača položaj nastavnika u očima javnosti.

U današnjim teškim i izvanrednim prilikama pokazuje se hitna potreba mobilizacije svih aktivnih i produktivnih narodnih snaga. U ovim nastojanjima pripada i sveučilištu važna i odlučna uloga. Da bi ova važna naučna, nastavna i opća narodna ustanova mogla što brže i što bolje zadovoljiti izmjenjene potrebe, da joj se što više omogući da ide u korak sa zahtjevima duha vremena, pokazuje se potreba, da se predvidi brži postupak kod provedenja reorganizacije ili hitnih reforma. Da su reforme doista hitno potrebne, pokazuje stanje sveučilišne nastave u svim evropskim i mnogim izvanevropskim zemljama. Napose načelo socijalnosti dolazi u našoj sveučilišnoj nastavi u posve nedostatnoj mjeri do izražaja. U svrhu da se spriječi, da se ova hitna reorganizatorna i reformativna djelatnost ne osujećuje nekim ličnim momentima, pokazala se potreba, da se u određenim, predvidljivo posve izuzetnim slučajevima, ne vodi računa o stalnosti i nepokretnosti profesora.

Primjećuje se konačno, da je Sveučilišni senat predložio Banskoj Vlasti nacrt novog sveučilišnog zakona. Ovaj nacrt, koji ima 180 paragrafa, nije se mogao u ovom času usvojiti, budući da još nije došlo vrijeme definitivne i posvemašnje reforme Sveučilišta, već to pitanje treba ostaviti Hrvatskome Saboru. Povrh toga nacrt Senata ne predstavlja ni jednodušno mišljenje Sveučilišta, budući da je Pravni fakultet predložio u cijelosti jedan drugi, novi nacrt, a osim toga su i drugi fakulteti iznijeli neka odvojena mišljenja. No mnoge od tih sugestija uvažene su pri donošenju nazočne Uredbe, a moći će se još i više uvažiti pri izradbi Opće naredbe Sveučilišta (čl. 13.).

22. lipnja 1940. donesena je Uredba o izmjenama i dopunama Uredbe o Ekonomskom komercionalnoj visokoj školi u Zagrebu. Ovdje provedene promjene odgovaraju uglavnom onima u Uredbi o izmjenama i dopunama Zakona o univerzitetima. Slično kao što se pri sveučilištu pokretalo pitanje sveučilišne uprave, senata i sveuč. vijeća, te je čitava ta organizacija ujednostavljena i zadržan samo senat, pokretalo se pri EKVS pitanje senata i profesorskog vijeća. Senat EVŠK se ukida i njegova prava i dužnosti prenose se na Profesorsko vijeće.

Na Sveučilištu u Zagrebu bilo je koncem ljetnog proljeća školske godine 1939./40.: 113 redovitih, 33 izvanrednih, 1 kontraktualni i 42 honorarna profesora. Sveučilišnih stalnih docenata bilo je 23, a privatnih 14, honorarnih nastavnika 50 i ukupno 4 lektora. Asistenata činovnika bilo je 62, a vježbenika asistenata bilo je 39. Asistenata dnevničara bilo je 30, a kontraktualnih 16. Nadalje bila su 3 učitelja vještina, 2 besplatna lektora, te 3 nastavnika s drugih škola. Ukupno je radilo na Sveučilištu u Zagrebu od nastavničkog osoblja 436 osoba. Od 26. kolovoza 1939. postavljeno je na Sveučilištu 7 redovitih, 12 izvanrednih i 18 honorarnih profesora. Nadalje 8 honorarnih nastavnika, 9 sveučilišnih i 4 privatna docenta, 6 asistenata, 20 asistenata vježbenika i po jedan asistent volonter, viši učitelj vještina, honorarni lektor, ljekarnik kliničkih bolnica Medicinskog fakulteta, ravnatelj veterinarskih klinika, gospodarski pristav, pervodni

vježbenik, činovnik knjižničar. Nadalje 3 računarska vježbenika, 1 manipulativni vježbenik, 3 zvaničnika i 14 podvornika. Ukupno je dakle postavljeno 113 lica. Unapređeno je u to vrijeme 25 službenika. Broj slušača na koncu ljetnog semestra škol. god. 1939./40. bio je ukupno 5.932. Od toga 4.612 muških i 1.320 ženskih, u zimskom semetru iste školske godine bilo je ukupno slušača 6.264. Od toga muških 4.776, a ženskih 1.488.

Za Sveučilište u Zagrebu predviđeno je u redovitom proračunu za godinu 1940./41. ukupno 41,818.694 dinara. Od toga ide na lične izdatke 27,846.530.— dinara, a na materijalne izdatke 13,972.164.— dinara. Za popravke pokućstva u svim zgradama Sveučilišta nabavljen je različni građevni i stolarski materijal za 22.359.— dinara. Za nabavu ormara, pisanih strojeva, uređenja prostorija, te za nabavu stolica i fotelja utrošena je svota od 107.479 dinara. Za popravke postojećih zgrada Sveučilišta izvedeni su različni radovi u ukupnom iznosu od 465.083 dinara. Angažirano je iz istog zajma za asfaltne i limarske poslove, pa za popravak zgrada 526.839.— dinara. Za zgrade Medicinskog fakulteta dana je svega skupa svota od 3,169.875.— dinara. Iz zajma za veterinarski fakultet u iznosu od 1,200.000.— dinara utrošeno je za unutrašnje uređenje predavaonica i vježbaonica nove zgrade u Heinzelovoj ulici 162.846 dinara. Na teret zajma od 5,200.000.— dinara, koji je odobren Veterinarskom fakultetu odlukom Banske Vlasti br. 66184-II-1940. od 6. VIII. 1940. angažirano je za graditeljske radove teoretsko-eksperimentalnih zavoda u predračunskoj svoti od dinara 4,632.885.— Na teret zajma od 500.000.— dinara odobrenih istom odlukom dovršit će se i urediti I. zgrada Veterinarskog fakulteta. Na gradnji I. zgrade Tehničkog fakulteta na bivšoj Ciglani (produljena Kačićeva ulica) dovršeni su odnosno nalaze se u toku radovi, koji su stajali ukupno 16,828.742.— dinara.

Iz zajma od 25,000.000.— dinara, kojeg je sklopilo Ministarstvo prosvjete, dovršena je gradnja II. paviljona Poljoprivredno-šumarskog fakulteta u Maksimiru. Gradnja III. paviljona u Maksimiru izvedena je iz zajma od 5,976.869.— dinara. Do sada su izvedeni i tesarski radovi sa 2,000.000.—. Ima se još izvesti instalacija centralnog grijanja, električna instalacija, parke-tarski radovi, ličilačke i soboslikarske radnje, rasvjetna tijela, pečarske radnje i sve što zasjeca do konačnog dovršenja paviljona sa 3,976.869.— dinara.

Osnivanjem banovine Hrvatske i kliničke bolnice Medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu znatno su se podigle. U ovom kratkom periodu izvedeni su slijedeći radovi: dovršena je zgrada nove ortopedske klinike kao i klinike za bolesti usta, zubi i čeljusti, u koju svrhu je utrošeno 1,745.800.— dinara; vrše se popravci zgrada kliničkih bolnica i adaptacije za iznos od 743.830.— dinara i već su izvršene adaptacije i popravci na zgradama klinike za bolesti usta, nosa i grla, klinike za kožne i spolne bolesti, te klinike za dječje bolesti u iznosu od 347.641 dinar. Angažirana je i odobrena svota za izgradnju nove klinike za živčane i duševne bolesti u iznosu od 7,000.000.— dinara; angažirana je i odobrena svota za izgradnju nove gospodarske zgrade ravnateljstva kliničkih bolnica u iznosu od 2,500.000.— dinara. Osim tih radova na zgra-

dama kliničkih bolnica angažirana je još za teoretske zavode Medicinskog fakulteta svota za popravke zavoda 332.000.— dinara. Ukupno je dakle dijelom već utrošeno, a dijelom angažirano za izgradnju i popravke kliničkih bolnica i teoretskih zavoda Medicinskog fakulteta sveučilišta u Zagrebu za ovu godinu 12,669.857.— dinara. Nadalje su otvorene i stavljene u pogon nova ortopedska klinika i nova klinika za bolesti usta, zubi i čeljusti, koje predstavljaju stečevine suvremene medicine. Adaptirana je i popravljena klinika za bolesti uha, nosa i grla tako, da ova klinika može da posluži kao jedinstveni model moderne otolaringološke klinike sa svojim ambulateljima, operacionim, septičnim i kombiniranim dvoranama, laboratorijima, bibliotekom, zbirnkama, muzejom, učilima, predavaonicom, sterilizacijom i dr. Adaptirane su po najmodernijem uzoru i proširene klinike za kožne i spolne bolesti, te klinika za dječje bolesti. Vrše se mnogi popravci na ostalim klinikama i zavodima. U toku su pripremni radovi za izgradnju klinike za živčane i duševne bolesti kao i gospodarske zgrade ravnateljstva kliničkih bolnica. Za kliničke bolnice, koje se sastoje od 10 klinika, 2 klinička zavoda, ljekarne i ravnateljstva kliničkih bolnica sa ukupno 745 bolesničkih kreveta, Banska Vlast je odobrila godišnji proračun od ukupno 16,593.815.— dinara. Od osnutka banovine Hrvatske do danas utrošeno je za ishranu i liječenje bolesnika, za unutrašnje poslovanje i održanje pogona kao i za nabavu potrebnih instrumenata i dr. ukupni iznos od 15,000.000.— dinara.

Za sveučilišnu knjižnicu je do sada utrošena odnosno angažirana je svota od 314.759.— dinara za nabavu i uvez knjiga, otkup rukopisa, za nabavu polica, ličenje prozora, staklarske i električne radnje. Osnovan je također fotolaboratorij sa svotom od 25.000.— dinara.

Ekonomsko-komercijalna visoka škola u Zagrebu je smještena za sada u zgradi zaklade za uređenje ove visoke škole. Budući da su sadanje prostorije potpuno nedostatne, zaključeno je, da se izradi nova zgrada za njezin smještaj. U tu svrhu odobren je kod Državne hipotekarne banke zajam u iznosu od 10,000.000 dinara od čega je do sada nabavljeno zemljište, za koje je plaćeno 1,975.000.— dinara. Iz toga zajma utrošeno je još 2.292.— dinara u ime troškova oglašavanja javne ofertalne dražbe za nabavu gradilišta te bankovnih troškova. Izrad nacrti i raspis građevnih radnja je u tečaju. Izvedene radnje i nabave, počevši od 26. kolovoza 1939. bile su ukupno izvršene za 153.060.— dinara. Na ekonomsko-komercijalnoj visokoj školi bilo je koncem ljetnog semestra 1939.-40. godine: 8 redovitih i 2 izvanredna profesora; stalnih docenata 1, a privatnih 2; honorarnih nastavnika 18, a lektora 7; asistenata 2 i 2 asistenta vježbenika. Ukupno dakle ima 42 nastavnička lica. Od osnutka banovine Hrvatske postavljeno je na toj visokoj školi: 1 izvanredni profesor, 1 docent, 1 asistent vježbenik i 24 honorarna nastavnika. Unapređena su 2 asistenta, 1 računarski viši kontrolor i 1 akcesista. Slušača je bilo 627 i to 472 muških i 155 ženskih. U proračunu banovine Hrvatske za godinu 1940.-41. osigurano je za ovu školu 2,014.142.— dinara, od toga na lične potrebe 1,520.161.— dinar, a za materijalne potrebe 493.981.— dinar.

OPĆA NAREDBA SVEUČILIŠTA I REFORMA MEDICINSKE NASTAVE U VEZI S UKIDANJEM NEKIH KATEDRA

O reformi medicinske nastave i o redukciji nekih katedra na medicinskom fakultetu u našoj je javnosti mnogo govoreno i pisano. Naš glasnik »A. M. C.« upustit će se u ocjenu toga pitanja tek kad bude za to vremena i potrebe. Za naše čitatelje prikazujemo sada samo činjenično stanje, donoseći i ovaj put — sine ira et cum studio — principijelno stanovište, kakovo je već više puta iznošeno u ovom glasniku (II., 1, 19-24, 1938. i 6, 179-181, 1939.).

Prema čl. 110. Opće naredbe sveučilišta propisat će fakultetske uredbe za svaki fakultet napose:

1. koje će nauke obuhvatiti sveučilišni studij;
2. kako će se nauk prema sadržaju i potrebi nastave podijeliti u predmete;
3. koji su predmeti stručni, koji su pomoćni, a koji su sporedni;
4. kojim se redom predmeti slušaju i polažu.

Prema čl. 111. Opće naredbe sveučilišta za stručne predmete postoje na fakultetima katedre, a prema čl. 112. katedre označuju čitavu samostalnu naučnu grupu, pa prema tome jedna katedra može obuhvatiti više predmeta. Koji su to predmeti, odredit će se fakultetskom naredbom. Ako se jedan dio naučne grupe razvije do samostalne nauke, može se za nj osnovati posebna katedra. Prema čl. 113. katedru u pravilu zastupa jedan redoviti profesor; kad ovoga nema može ga privremeno zamijeniti izvanredni profesor ili docent ili honorarni nastavnik sa stalnom nagradom. Profesor mora po čl. 99. al. 1. predavati najmanje 6 sati nedjeljno. Prema potrebi nastave mogu se u katedru postaviti docenti. Ovi predavaju najmanje 4 sata nedjeljno. Na istu katedru može se postaviti drugi, u pravilu izvanredni profesor samo onda:

- a.) kad broj upisanih slušača u roku od 3 semestra toliko naraste, da jedan nastavnik ne može s njima raditi; u tom slučaju podijelit će se slušači između oba nastavnika;
- b.) kad je proširenje nastave na neke naučne grane opravdano sa gledišta općih naučnih ili nacionalnih interesa.

Prema čl. 111 Opće naredbe sveučilišta ime i broj katedra odredit će se posebnom naredbom kao sastavnim dijelom opće sveučilišne naredbe, a nove katedre mogu se osnivati samo banskom naredbom na obrazloženi prijedlog fakultetskog vijeća i po saslušanju mišljenja sveučilišnoga senata.

Ni jedan predmet ne može biti stručan, ako ne treba da se predaje barem 6 sati nedjeljno.

Prema tome se na medicinskom fakultetu imaju smatrati katedrama ovi stručni predmeti:

1. Uvod u medicinu sa poviješću medicine i poviješću kulture te poviješću društvenih i privrednih nauka kao i narodnom medicinom.
2. sistematska, topografska i primijenjena anatomija.
3. Morfologija, histologija, embriologija, nauka o nasljeđu i eugenika.

4. opća fiziologija, fiziologija čovjeka, fiziikalna i fiziološka kemija.

5. opća patologija, patološka anatomija i histologija, mikrobiologija, parasitologija, bakteriologija, serologija i imunologija.

6. patološka fiziologija, eksperimentalna patologija, farmakologija, toksikologija i nauka o bojnim otrovima.

7. opća i specijalna interna medicina, ftizeologija, infektivne bolesti.

8. opća i specijalna kirurgija, neurokirurgija, urologija.

9. ginekologija i porodništvo.

10. pedijatrija i higijena dječjeg doba.

11. oftalmologija.

12. oto-rino-laringologija, fonijatrija i gnatologija.

13. ortopedija, kirurgija sakatih, medicina športa, ratna kirurgija ekstremiteta i ortopedija ranjenika i ratnih invalida.

14. neurologija, psihijatrija i sudska psihijatrija.

15. dermatologija i venerologija.

16. sudska medicina, kriminalistika i sudska kemija.

17. higijena, socijalna medicina, rasna higijena, vojna higijena i epidemiologija.

Medicinski fakultet ima prema tome prekobrojnih i suvišnih profesora i to vanredne profesore za internu medicinu, kirurgiju, ginekologiju i pedijatriju, jer postavljanje ovih profesora uz već postojeće redovne profesore za ove struke nije suglasno sa čl. 113. Opće naredbe sveučilišta, budući da broj upisanih slušača nije takav, da jedan profesor s njime ne bi mogao raditi (pa zato ovi vanredni profesori niti ne drže paralelna predavanja, kako to zahtijeva čl. 113. točka a.), niti su predmeti, koje ovi vanredni profesori predavaju takovi, da se iz općih naučnih i nacionalnih interesa imaju odijeliti, već su ovi vanredni profesori sada postavljeni da predavaju pojedine propedeutike, uvodne predmete pojedinih specijalnih struka, higijenu dječje dobe i slične nesamostalne predmete, koje bi po zakonu i uredbi trebali zapravo predavati katedrama pridijeljeni docenti. Proširenje nastave na neke posebne naučne grane i prema tome postavljanje izvanrednih profesora, uz već postojeće redovne, prema čl. 113. točka b. naredbe, opravdano je na pr. u slučaju bakteriologije i serologije u katedri patologije, te ftizeologije ili infektivnih bolesti u katedri interne medicine, odnosno urologije, ortopedije, neurokirurgije i sl. u katedri kirurgije, pa bi bilo ispravno, da za te predmete postoje uvijek vanredni profesori po čl. 113. točka b., a u koliko se koja od ovih struka potpuno osamostali, može se postaviti za nju posebna katedra, kao što to naredba predviđa, a kod nas je već učinjeno sa ortopedijom, koja je preuzela i kirurgiju ekstremiteta, sakatih, ranjenika i ratnih invalida. Po ovom, ponešto od običaja odvojenom naziranju ni bakteriologija nije samostalna, nego je sastavni dio i to patologije, a ne higijene.

Katedre trebaju za svoj stručni rad posebne zavode ili klinike, dok za predmete, koji se po čl. 113. točka b. od katedre samo odvajaju ali

ne čine još samostalnu stručnu grupu, te se zato još nalaze pod katedrom jednog drugog stručnog predmeta ne treba zavode i klinike, nego laboratorije i kliničke odjele (laboratorij za bakteriologiju uz zavod za patologiju, odjel za ftizeologiju odnosno zarazni (infektivni) odjel klinike za internu medicinu, odjel za urologiju odnosno neurokirurgiju kirurške klinike i t. d.).

Zato medicinski fakultet treba:

1. zavod za povijest medicine;
2. „ „ anatomiju;
3. „ „ histologiju i morfologiju;
4. „ „ fiziologiju;
5. „ „ patologiju i patol. anatomiju sa laboratorijem za bakteriologiju i serologiju;
6. „ „ patološku fiziologiju i farmakologiju;
7. „ „ sudsku medicinu;
8. „ „ higijenu i socijalnu medicinu;
9. kliniku za internu medicinu sa odjelima za ftizeologiju i zarazne bolesti;
10. „ „ kirurgiju sa odjelom za urologiju;
11. „ „ ginekologiju;
12. „ „ pedijatriju;
13. „ „ oftalmologiju;
14. „ „ otorinolaringologiju;
15. „ „ ortopediju;
16. „ „ neurologiju;
17. „ „ dermatovenerologiju.

Prema čl. 114. Opće naredbe sveučilišta za pomoćne predmete mogu se postavljati izvanredni profesori odnosno docenti. Ovakovi predmeti ne mogu biti propedeutike, uvodni predmeti pojedinih specijalnih struka ili slični nesamostalni predmeti, koji spadaju pod druge stručne predmete i katedre, već samostalni, dakako »medicinski« predmeti, za pomoć nauke i nastave ili za izobrazbu u specijalnoj grani, za koju ne postoji takav interes, da bi morala imati katedru. Oni moraju imati zavod ili kliniku a i mogućnost, da se u budućnosti ili u danom času pretvore u stručni predmet i dobiju katedru. Među ove spada danas: rentgenologija i rentgen-terapija, radium-terapija, fizikalna terapija, balneologija i klimatologija, zubarstvo i t. d. Oni nisu i ne mogu biti obavezni predmeti, ne polažu se ni u kolokvijima niti u ispitima. Imaju svoje samostalne zavode i klinike:

1. zavod za rentgenterapiju;
2. „ „ radium-terapiju;
3. „ „ fizikalnu terapiju, balneologiju i klimatologiju;
4. kliniku za zubarstvo.

Prema čl. 115. za sporedne predmete, koji su slušačima potrebni za obrazovanje u njihovoj struci, a ne spadaju izričito u medicinske predmete niti treba da spadaju pod katedre medicinskih predmeta, postavljaju se samo honorarni nastavnici i to profesori odnosno docenti ili asistenti istoga ili drugih fakulteta ili stručnjaci izvan sveučilišta. Takovi su predmeti na medicinskom fakultetu: fizika sa teorijskom radiologijom, kemija (neorganska, organska, fizikalna i biokemija), opća biologija. Ovi predmeti slušaju se ili na fakultetu, gdje su za to postavljene katedre i zavodi ili mogu izuzetno na medicinskom fakultetu imati kabinete i laboratorije, ali nipošto zavode, a treba da se predaju tako, kako najbolje služe odgovarajućoj medicinskoj struci

(kemija koliko služi fiziologiji, fiziološkoj kemiji i farmakologiji, fizika koliko služi radiologiji, okulistici, otijatriji ili fizikalnoj terapiji, opća biologija koliko služi morfologiji, embriologiji i histologiji i t. d.). Ovi predmeti kao pripravnici predmeti za medicinu obavezni su i iz njih se polažu kolokviji na koncu II. semestra. Tko ne položi kolokvij može upisati daljnje semestre, ali ne može pristupiti ispitima I. rigorosa dok ne položi sve kolokvije.

Nastavu treba produžiti na 12 semestra, ali pri tom treba studentima dati dovoljno praktičnog rada, a ukinuti treba praktički staž iza promocije. Gotov dr. med. je gotov liječnik i može da ide u praksu.

Nastavni plan treba da polazi s logičkog stanovišta, da studiju medicine treba da prethodi studij nekih općih nauka, za medicinu važnih, tako biologije, fizike, kemije, društvenih i privrednih nauka, povijesti itd. Nakon što je student dobio pojam o tim naukama, koliko mu treba za studij medicine, a uz to naučio i osnove anatomije čovjeka polazi on na studij normalnog čovječjeg ustrojstva (anatomija, histologija, fiziologija). Tek po tom dolazi se do studija patologije (V. i VI. semestar), a kad je svladana patologija u dvorani za seciranje, na lješini, u laboratoriju, na životinjama, pod mikroskopom i t. d. prelazi se na klinički studij, koji treba da zauzima cijelu drugu polovicu nastave. Uz to se između 7./8. i 8./9. semestra prakticira interna medicina, između 9./10. i 10./11. kirurgija, a između 11./12. semestra porodništvo i to u klinikama ili prvorazrednim bolnicama. Zato treba nastavu razdijeliti u grupe:

I. pripravna grupa: fizika, kemija, biologija, povijest i t. d. (kolokvij iza svršena 2. semestra).

II. grupa; normalna medicina: anatomija, histologija, fiziologija (ispit iza svršena 4. semestra ili na početku 5. semestra; tko ne položi ispit, ne može napredovati u studiju niti upisati V. semestar).

III. grupa; patološka medicina: opća patologija, patološka anatomija i histologija, patološka fiziologija, bakteriologija, farmakologija, higijena, socijalna medicina i t. d. (Ispit iza 6. semestra ili na početku 7. semetra; tko ne položi ispit, ne može upisati VII. semestar niti napredovati u studiju).

IV. grupa: klinički predmeti, koji se mogu racionalno podijeliti u više vrsta te prema tome i polagati, redovno nakon što student pokaže, da je i u teoretskom i praktičnom pogledu zadovoljio, te može biti pripušten diplomskom (doktorskom) ispitu, koji ga ovlašćuje na titulu doktora medicine i daje mu pravo liječnika. Ispiti se mogu polagati tek kad je završila obuka iz dotičnog predmeta, a najranije od konca X. semestra.

Ovakova bi nastava osim svega još i zadovoljila potrebnoj selekciji u prvim semestrima. Cirkulusa kod polaganja ispita ne bi trebalo. Bolje je da kandidat, polažući ispite nekim redom, ispit na kome nije zadovoljio, polaže nakon nekog roka ponovno, nego tek poslije svih ostalih položenih predmeta.

Na svaki način treba obavezne predmete restringirati, a ono što se proglašava obaveznim dati studentu u za njega prikladnoj formi s mnogo praktičnog sadržaja.

Konkretno bi obuka izgledala ovako:

U I. i II. semestru: fizika (5 sati predavanja i vježbi), kemija (4 sata predavanja i 3 sata

praktikuma), biologija (4 sata predavanja i 2 sata praktikuma), uvod u medicinu i povijest medicine (2 sata), anatomija (5 sati predavanja i 10 sati seciranja);

U III. i IV. semestru: povijest medicine (2 sata) anatomija (7+10), histologija (4+2), fiziologija i fiziološka kemija (7+3);

U V. i VI. semestru: patološka anatomija (7+7), bakteriologija (4+3), patološka fiziologija i farmakologija (5+3), higijena i socijalna medicina (4+2);

U VII. i VIII. semestru: interna medicina (7+5 s time, da se posebno prakticira u bolnicama i klinici između VII. i VIII., te VIII. i IX.

ma stekne medicinar neko opće znanje, koje će mu dobro doći i koje će on često trebati.

Dovoljno je vremena određeno za patološku anatomiju i patološku fiziologiju, te je ujedno posve dosta da se ove nauke, potpomognute još bakteriologijom i higijenom sa socijalnom medicinom uče samo 2 semestra! Higijena je stavljena u V. i VI. semestar, jer je njezin socijalni dio svakako dio medicinskog osnova, a higijenu i socijalnu medicinu nema smisla slušati na kraju studija, gdje je sada naučavana po nekom zastarjelom tradicionalnom načinu.

Internu medicinu uči se 4 semestra, kirurgiju 3 semestra, a ginekologiju s porodništvom

	Fizika	Kemija	Biologija	Povijest medicine	Anatomija	Histologija	Fiziologija i fiziološka kemija	Pat. anatomija	Bakteriologija	Patol. fiziologija i farmakologija	Hig. i soc. med.	Interna medicina Tbc. - zarazne bol.	Kirurgija	Ginekologija	Pedijatrija	Oftalmologija	Otorinolaringolog.	Neurologija	Dermatologija	Ortopedija	Sudska medicina	
I.	5	4+3	4+2	2	5+ 10																	
II.	5	4+3	4+2	2	5+ 10																	
III.				2	7+ 10	4+2	7+3															
IV.				2	7+ 10	4+2	7+3															
V.								7+7	4+3	5+3	4+2											
VI.								7+7	4+3	5+3	4+2											
VII.											7+5 *			4+5				3+3	5+3			
VIII.											7+5 *			4+5				3+3	5+3			
IX.											7+3	7+5 *					3+3			3+3		
X.											7+5	7+5 *					3+3			3+3		
XI.												7+5	7+5 *			4+3					2+2	
XII.				5										7+ 10		4+3						4+2

* Prakticiranje u praznicima iza dotičnog semestra.

semestra), pedijatrija i nauka o ishrani (5+4), neurologija i psihijatrija (3+3), dermatovenerologija (5+3);

U IX. i X. semestru: interna medicina (7+5, s time da se u X. semestru posveti najveća briga ftizeologiji i zaraznim bolestima), kirurgija (7+5, s time da se posebno prakticira u bolnicama i klinici između IX. i X. te X. i XI. semestra), otorinolaringologija (3+3), ortopedija (3+3);

U XI. semestru: kirurgija (7+5), porodništvo i ginekologija (7+5, s time da se posebno prakticira između XI. i XII. semestra u bolnicama gdje ima porođajni odjel(!) i klinici), oftalmologija (4+3), sudska medicina (2+2);

U XII. semestru: povijest medicine (5 sati); porodništvo i ginekologija (7+10), oftalmologija (4+3), sudska medicina (4+2).

Na taj način u svakom semestru ima 20 sati predavanja i 15 sati vježba. Za fiziku, kemiju, biologiju i povijest medicine određeno je nešto više sati, nego li bi možda bilo potrebno, ali kako su to uvodne nauke, dobro je, da u nji-

2 semestra u jednakom broju sati predavanja i vježbanja s tim, da se praznici između dva semestra iskoriste za prakticiranje (hospitiranje) u bolnicama i na klinici, kako su to svi radili, koji su nekada studirali u inozemstvu.

S time u vezi ne bi bilo loše, kad bi se uveli plaćeni kursevi, koje bi držali asistenti, kakove oni drže a daci rado slušaju na stranim sveučilištima i kakovi vrlo dobro dolaze i za učenje i za ispit i za život. Da se pomogne siromašnim studentima, koji takove kurseve ne mogu plaćati morali bi asistenti nakon stanovitog broja plaćenih kurseva održali i jedan ili više besplatnih kurseva za siromašne studente.

Ovako zamišljena reforma medicinskoga fakulteta i medicinske nastave svakako bi morala dovesti do potrebe mnogih osobnih promjena na zagrebačkom medicinskom fakultetu, a i izgradnja fakulteta bi trebala da bude usklađena sa principima reforme nastave. Nadajmo se, da će nova fakultetska uredba o svemu tome voditi računa.

O REFORMI MEDICINSKE NASTAVE

Prof. dr A. Štampar napisao je u Liječničkom vjesniku br. 1 za god. 1941. članak, koji donosimo u cijelosti. On služi fakultetskom savjetu medicinskoga fakulteta i drugim ustanovama kao obrazloženje jednog nacrtu fakultetske uredbe.

Po svojem razvitku i tradiciji medicinski fakulteti (škole) mogu se razdijeliti u četiri tipa: sveučilišni, bolnički, proprijetarni i utilitarni. Prva dva su najstarija, jer su nastala i razvila se još odavna, u krilu sveučilišta i bolnica. Druga dva su novija, a od njih se proprijetarni u svoje vrijeme naročito razvio u Sjevero-američkim ujedinjenim državama; utilitarni je najnoviji, a nalazi se samo u malom broju država, osobito u Sovjetskom savezu. Sveučilišni tip sledi tradicije sveučilišta, u njemu se naročito obrađuje nauka i u njemu se ne vodi posebna briga za potrebe javnog zdravlja i za praktičnu primjenu medicinske nauke. Kod bolničkog tipa najveća se pažnja posvećuje praktičnoj spremi liječnika i njegovoj ulozi kao pomagača u slučaju bolesti. Proprijetarni tip se razvio pod naročitim uvjetima, u zemljama bez sveučilišnih tradicija, i tamo gdje je naglo nastala potreba za što većim brojem liječnika, kao što je bio slučaj s useljavanjem u Sjevernu Ameriku u 19. stoljeću. Tada su pojedini liječnici ili grupe liječnika osnivale i otvarale veliki broj slabo uređenih škola, u kojima su se poput naučnika i bez prave prethodne naobrazbe spremali liječnici. Tek pod kraj 19. stoljeća postepeno su nestajale te škole i njih su zamijenile druge, koje ni u čemu ne zaostaju za najboljima. No u Sjeveru Americi zadržao se ipak proprijetarni tip, ali u drugom smislu: mnoge znamenite američke medicinske škole osnovale su i uzdržavaju privatne zaklade, kojima nezavisno od javne vlasti upravljaju zakladni odbori, koji imenuju nastavnike i upravljaju školama, bilo kao zasebnim ustanovama, bilo kao fakultetima sveučilišta. Najbolji primjer utilitarnog tipa nalazi se u Sovjetskom savezu, gdje je usvojeno načelo, da medicinski fakulteti, ili kako se tamo zovu medicinski instituti, treba da služe uglavnom potrebama javne zdravstvene službe, dakle određenoj svrsi, a naučna ispitivanja opet da se povjere posebnim znanstvenim zavodima. Zbog toga su medicinski instituti u Sovjetskom savezu pod Komesarijatom narodnog zdravlja, a ne pod prosvjetnim vlastima, kao što je to u većini država. Osim toga, medicinski instituti u Sovjetskom savezu su s obzirom na utilitarno načelo podijeljeni većinom u tri fakulteta: za kurativnu, za preventivnu medicinu i za zaštitu matera i djece. Utilitarni tip medicinske škole nalazi se i u nekim kolonijama, u kojima je nastala potreba, da se za rješavanje posebnih zdravstvenih pitanja osnuju škole s nastavnim programom, koje se i u pogledu trajanja i sadržaja razlikuju od tipičnih evropskih fakulteta. Kina je za potrebe svojih velikih i udaljenih pokrajina i sela osnovala eksperimentalnu medicinsku školu, koja je i pored ratnih zapletaja nastavila svojim djelovanjem preselivši u drugi kraj. Tursko ministarstvo narodnog zdravlja izradilo je plan o

stvaranju medicinske škole u Ankari, koja bi bila pod njegovom upravom i spremala liječnike za potrebe javne zdravstvene službe.

Nagli razvitak medicinske nauke zadnjih 100 godina tražio je od medicinskih fakulteta i škola, da rješavaju sve obimnije zadatke, kako u pogledu nauke, tako i njezine primjene. Još nagliji razvitak javne zdravstvene službe, socijalne medicine i socijalnog osiguranja zadnjih 50 godina tražio je znatne promjene u medicinskoj nastavi, koja se uporno držala svojih tradicija i nije se uvijek u dovoljnoj mjeri brinula za potrebe života i ljudske zajednice. Medicinska nastava nije išla usporedo s duhom vremena, nego je stalno zaostajala za njim i zbog toga nije spremala liječnike, koji bi odgovarali dužnostima i potrebama društvenog i privrednog života i koji bi spremali i razumjeli socijalne reforme, bez kojih ne može biti pravog napretka u zdravlju pojedinca i naroda. Liječnici u većini slučajeva svršavaju svoje škole, ali se poslije toga moraju još posebno spremati za zadatke, za koje ih nije uopće ili nije dovoljno spremila njihova škola. Zbog toga nije čudo, što se zadnjih 20 godina toliko raspravlja o reformi medicinske nastave, koja se u pojedinim slučajevima provela, a u drugim samo dijelom ili nikako, jer tradicije još uvijek odolijevaju duhu vremena.

I.

Dok u Jugoslaviji nisu bila otvorena 3 medicinska fakulteta, studenti s područja današnje Jugoslavije su učili medicinu u stranim zemljama, većinom u Austriji, Njemačkoj, Švicarskoj, Francuskoj i Rusiji. Broj slušača na medicinskim fakultetima se stalno penje. Dok je školske godine 1928./29. iznosio 1286 u godini 1939./40. popeo se na 2970. Od njihovog osnivanja do kraja školske godine 1939./40. diplomiralo je i nostrificiralo na zagrebačkom i beogradskom fakultetu svega 3184 liječnika.

Koncem 1937. bilo ih je u Jugoslaviji svega 5445, od toga nešto preko 10% žena. Po banovinama bili su ovako raspodijeljeni:

	Ukupan broj:	1 liječnik na
Područje uprave grada Beograda	768	505
Dravska banovina	607	1971
Drinska banovina	370	4796
Dunavska banovina	1092	2309
Moravska banovina	297	5394
Primorska banovina	244	3963
Savska banovina	1224	2370
(od toga u Zagrebu)	(595)	(403)
Vardarska banovina	542	3231
Vrbaska banovina	114	10276
Zetska banovina	186	5507

Koncem 1937. god. iznosilo je stanovništvo Jugoslavije 15.400.671. Prema tome je na cijelom njezinom području prosječno dolazio 1 liječnik na 3450 stanovnika.

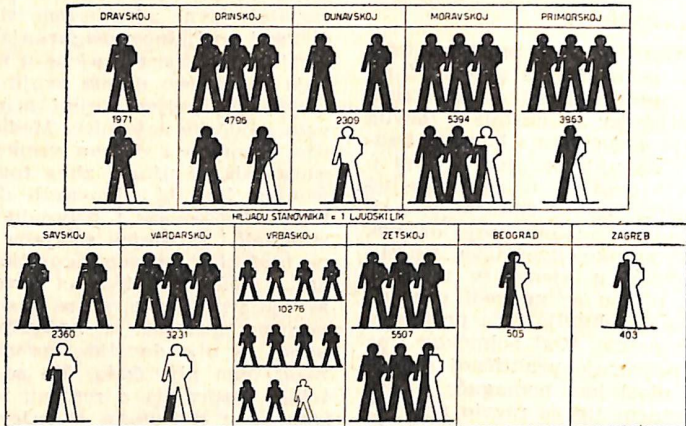
U pogledu broja liječnika (računano koliko žitelja dolazi na jednog liječnika), a prema podacima za 1932. god., Jugoslavija je u usporedbi s drugim državama stajala rđavo. Tako je u toj godini u Ujedinjenim Američkim Državama do-

lazio 1 liječnik na 894 stanovnika, u Austriji na 837, u Španjolskoj na 1000, u Velikoj Britaniji na 1069, u Madžarskoj na 1100, u Švicarskoj na 1140, u Grčkoj na 1160, u Njemačkoj na 1307, u Danskoj na 1346, u Holandiji na 1596, u Čehoslovačkoj na 1666, u Švedskoj na 2660, u Rumunjskoj na 2879, u Bugarskoj na 2900, a u Poljskoj na 3100.

900 liječnika, dakle više nego u svim seoskim krajevima.

Prema podacima Liječničke komore u Zagrebu koncem travnja 1939. god. bilo je na području bivše Savske banovine 1276 liječnika, dakle za 51 više nego koncem 1937. godine. Od tih 51 otpalo je 19 na Zagreb, u kojem je bilo krajem travnja 1939. god. 614 liječnika. Još su

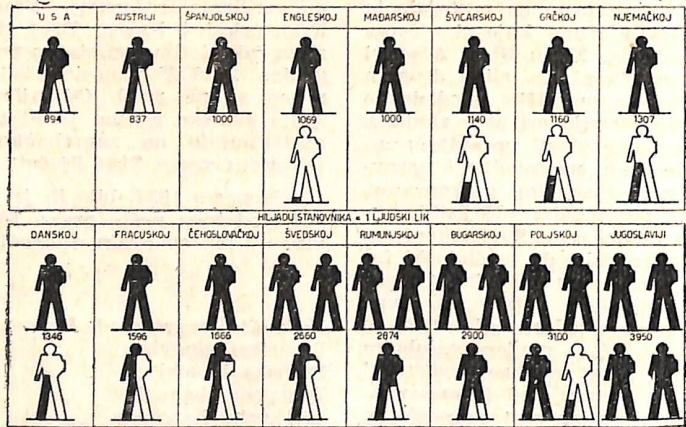
GODINE 1938 DOLAZIO JE JEDAN LIJEČNIK
U BANOVINI NA STANOVNIKA

Koncem 1938. god. dolazio je 1 liječnik: u Belgiji na 2344 stanovnika, u Francuskoj na 1509, u Njemačkoj na 1344, u Sovjetskom savezu na 1250, a u Jugoslaviji na 2750 stanovnika.

upadljiviji brojevi liječnika u ostalim dijelovima bivše Savske banovine. U gradu Zagrebu i ostalim gradovima bio je 921 liječnik (806 muških i 115 ženskih), a na sve ostale krajeve ih je otpalo

GODINE 1932 DOLAZIO JE JEDAN LIJEČNIK
U NA STANOVNIKA

Ako pogledamo, kako su liječnici raspodijeljeni, onda vidimo, da ih je na području Uprave grada Beograda (grad Beograd, Zemun, Pančevo) i u Zagrebu krajem 1937. god. bilo svega 1363 od ukupno 5445. Dakle nešto više od jedne četvrtine svih liječnika u Jugoslaviji otpadalo je na samo dva gradska područja sa ne više od 600.000 stanovnika. Ostale tri četvrtine svih liječnika je otpadalo na područje devet banovina sa okruglo 14,800.000 stanovnika. Kad bismo i u banovinama izračunali broj liječnika, koji žive u većim gradovima, onda bismo našli, da jedva 800 liječnika u stvari radi u naseljima, u kojima žive seljaci, koji sačinjavaju 76% našeg stanovništva. Koncem 1939. god. bilo je u Beogradu

samo 355. Sad, kad se uzme u obzir, da i od tih 355 liječnika dobar dio živi u manjim gradovima (središtima srezova), onda još više upada u oči neobično mali broj liječnika, koji rade u seoskim krajevima.

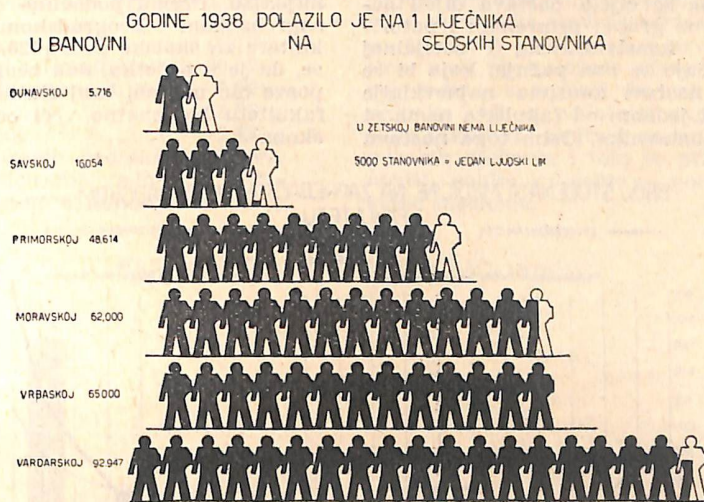
Nije bolje stanje ni u drugim banovinama. Tako je u prijašnjoj Primorskoj banovini na 980.000 stanovnika koncem 1938. god. dolazio svega 261 liječnik (246 m. i 15 ž.). U gradu Splitu bilo je 76 liječnika na 38.000 žitelja, a u općini Split sa 46.400 stanovnika 80 liječnika; u šibeniku je dolazilo na područje cijele općine sa 38.200 stanovnika svega 30 liječnika, a u Mostaru 25 liječnika na 22.300 žitelja. U sjedištima srezova, koja su brojala 54.900 stanovnika bila

su 62 liječnika. Prema tome, na seoska naselja, sa ukupno 818.000 ljudi, dolazilo je samo 65 liječnika (62 m. i 3 ž.).

U Dunavskoj banovini koncem 1938. god. bilo je 1178 liječnika (1071 m. a 197 ž.). Od toga broja bilo ih je samo u Novom Sadu i Subotici 239 (220 m. i 19 ž.) na svega 160.000 stanovnika. Kad odbijemo od ukupnog broja liječnika onaj broj, koji otpada na 15 gradova u Dunavskoj banovini, onda na sva ostala negradska naselja otpada 639 (584 m. i 46 ž.) liječnika, na otprilike 2 milijuna stanovnika, koliko ih je po računu bilo u tim naseljima krajem 1938. god. Prema podacima za Dravsku banovinu koncem iste godine bilo je 607 liječnika, a od toga u mjestima nad 4000 stanovnika (gradska područja) sa ukupno 176.927 stanovnika 333 liječnika, dok ih je na ostalih 1.032.137 žitelja dolazilo 254. Svakako je omjer liječnika u gradovima i u selu u Dravskoj banovini najpovoljniji.

Od ukupnog broja liječnika u Jugoslaviji jedva se 30% bavi slobodnom privatnom praksom, nemajući nekog stalnog plaćenog namještenja. Broj liječnika u javnoj službi raste iz godine u godinu. 70% liječnika je namješteno u javnoj službi, bilo kod ureda javne uprave (banske Vlasti i banskih uprava, sreskih načelstava, općina), bilo u državnoj higijenskoj ili bolničkoj službi, kod banovina ili kod organa i ustanova socijalnog osiguranja (okružnih ureda za osiguranje radnika, uredskih ustanova). Tip privatnog liječnika gubi se postepeno.

I u drugim zemljama nisu liječnici onako raspodijeljeni, kako to zahtijevaju potrebe naroda. U svim zemljama ih je nerazmjerno više u gradovima i industrijskim krajevima, nego u seoskim. Tome je više uzroka. Među glavnim treba spomenuti, da se zdravstvene ustanove nalaze u mnogo većem broju u gradovima nego u selima. Njima je potreban i veći broj liječnika.

Kad se izračuna, koliko dolazi stanovnika na jednog liječnika, koji radi u čisto seoskim krajevima, onda se još bolje vidi, kako seosko stanovništvo stoji rdavo u pogledu liječničke brige.

Tako je koncem 1938. god. na jednog liječnika u seoskim krajevima dolazilo: u Dunavskoj banovini 5.716 stanovnika, u Savskoj 16.054, u Primorskoj 48.614, u Moravskoj 62.000, u Vrbaskoj 65.715, u Vardarskoj 92.947, a u Zetskoj nema uopće liječnika na selu. Na 2,5 milijuna gradskog stanovništva dolazilo je 4.850 liječnika, a od tog broja 2.500 ih se nalazilo u 16 većih gradova.

Broj liječnika se jako umnožio u zadnjih 25 godina. Tako je 1914. god. na području Hrvatske i Slavonije bilo 386 liječnika (a od tih u javnoj službi 155) ili jedan liječnik na 7.140 stanovnika. Sada na jednog liječnika u istom području dolazi 2.360 žitelja. Ali u pogledu pravilne raspodjele liječnika u gradskim i seoskim krajevima stanje se nije popravilo; što više, može se reći, ono se još i pogoršalo, jer danas nema liječnika u nekojim seoskim krajevima, gdje ih je prije 25 godina bilo. Prema najnovijim podacima u banovini Hrvatskoj bilo je 1940. god. 1780 liječnika: od toga broja samo 5% je radilo u čisto seoskim krajevima, a u samom Zagrebu 42%.

Drugi važan razlog leži u tome, što liječnici nisu za vrijeme svojih nauka tako spremni, da pravilnije razumiju zdravstvena pitanja sela, pa da vjeruju, da se i na selu može mnogo učiniti i među seljacima naći dobre suradnike u svim poslovima, koji rade na zdravstvenom unapređenju. Samo tako možemo sebi rastumačiti, da ni u onim seoskim općinama nema liječnika, u kojima bi u materijalnom pogledu dobro stajali.

Pojedine su se države bavile tim pitanjem i uvodile su razne mjere, po kojima bi se liječnici privukli na sela ili u krajeve, u kojima nema dovoljno liječnika. Čini se, da prisilne mjere, po kojima bi služba liječnika na selu bila obvezna, ne dovode do pravog cilja. Liječnika treba u prvom redu duševno dobro spremati za rad na selu, pružiti mu dobru priliku za rad i materijalno ga osigurati. Kad bi se ovi uvjeti ispunili, bilo bi i liječnika na selu. Pri tome ne treba zaboraviti, da u našim seoskim krajevima liječnik ne bi smio biti materijalno zavisian o ljudima, čije zdravlje treba da čuva i koje u slučaju bolesti treba da liječi. A za ovo se liječnik mora još za vrijeme svojih nauka naročito spremati.

Ovi su podaci poučni i s gledišta uloge naših medicinskih fakulteta u rješavanju zdravstvenih pitanja. Više od polovice liječnika svršilo je domaće fakultete, a ipak taj broj nije bitno izmijenio sliku naše brige za zdravlje: sela su

ostala zapostavljena, a liječnika je sve više dolazilo u gradove. Naravno, nisu samo fakulteti i nastava u njima jedini za to odgovorni, ali nema sumnje, i oni su današnjem stanju mnogo krivi. Uzalud se raspisuju natječaji za mjesta, a pod uvjetima, s kojima bi mladi liječnici morali biti zadovoljni; no oni se ipak ne javljaju na ove natječaje i radije ostaju u gradovima, u većim zdravstvenim ustanovama, sa željom, da se posebno spremne u jednoj od medicinskih struka.

Medicinski fakultet u sadašnjem svojem stavu, rasporedu i načinu nastave, ne daje liječnicima harmonično znanje o zdravlju i bolesti, nego ih sprema za specijalne poslove, od kojih mnogi nemaju naročite važnosti u kasnijem životu. Nastavnici u većini slučajeva misle, da je predmet, koji oni zastupaju najvažniji, a među njima nema one veze, niti među njima dolazi do izmjene misli, koja bi bila u stanju da u medicinsku nastavu unese suradnju i razlikuje bitno od nebitnog. Danas se cijela nastava dijeli za pravo u dvije glavne grupe: pripremnu i patološku. Preventivnoj, konstruktivnoj i socijalnoj medicini ne posvećuje se ona pažnja, koja bi se morala, te ona u nastavi zauzima najnevidnije mjesto, što više na jednom od fakulteta nema ni svojeg redovitog nastavnika. Osim toga nastava

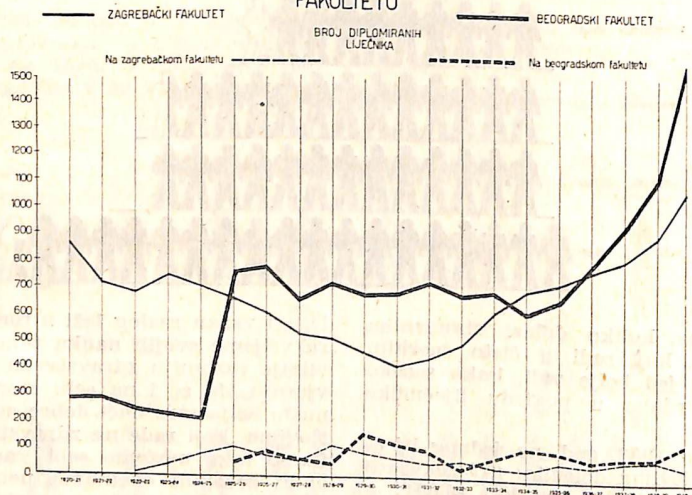
peno zbog sadašnjeg načina nastave stiču uvjerenje, da je medicina preopširna i da se sva ne može dobro proučiti. Međutim prava je svrha nastave, da omogući skladno i temeljito poznavanje bitnih fakata. Za vrijeme učenja trebalo bi gledati na medicinu i s historijske perspektive i tako razumjeti njezin razvitak i ulogu u ljudskim naporima za što bolji i zdraviji život.

Medicinski fakulteti su i kod nas, kao i u mnogim drugim državama, ostali osamljeni i bez prave veze s javnom zdravstvenom službom, za čije se potrebe i opravdane želje nisu nikada pravo brinuli. Zbog toga je javna zdravstvena služba tražila načina, kako da liječnike za potrebe javnog zdravlja posebno sprema. No medicinski fakulteti ne bi se smjeli brinuti samo za interese nauke, nego i za interese narodnog zdravlja i praktične primjene medicinske nauke.

II.

Broj slušača na medicinskim fakultetima se mijenjao. Prema podacima o broju slušača na zagrebačkom i beogradskom medicinskom fakultetu za školske god. 1920.-21. do 1939.-40. vidi se, da je u početku, dok beogradski fakultet nije posve bio uređen, broj slušača na zagrebačkom fakultetu bio znatno veći od onog na beogradskom.

BROJ STUDENATA MEDICINE NA ZAGREBAČKOM I BEOGRADSKOM FAKULTETU

se ne obazire na društvene i privredne faktore, koji u tolikoj mjeri utječu na zdravlje, postanak i tok bolesti. Današnja nastava sprema liječnike, koji će liječiti pojedine bolesnike i to najviše naročite bolesti, a ne daje mu zdrav pogled na narodni život i na ulogu liječnika u društvu; ona sprema liječnike za rad u dobro uređenim ustanovama, a ne za rad u običnim prilikama života. Medicinar mnogo uči, a na kraju malo zna. On je slušač, a nije student, jer mu se ne pruža prilika, da sam opaža i zaključuje. Nastavnici su mu nekako strani i daleki, tako i ne dolazi u priliku, da s njima slobodno govori o pitanjima zajedničkog interesa. Medicinar svršava medicinu i ne zna često što da počne, jer za vrijeme nauka, polazući jedan ispit za drugim, nije stekao zdrave pojmove o mnogim pitanjima. Zato svi osjećaju potrebu, da ponovo uče, da se usavršavaju u jednoj struci i tako lakše izdrže borbu života. Za studija oni poste-

U razdoblju 1920.-21. — 1925.-26. broj se slušača na zagrebačkom kretao između 700 i 850 i bio je tri put veći od onog na beogradskom; u razdoblju 1925.-26. — 1934.-35. broj slušača na beogradskom se kretao između 750 i 830, a na zagrebačkom 700—520 (najmanji broj 1930.-31.): od 1934.-35. — 1936.-37. na zagrebačkom je bilo nešto više nego na beogradskom; od 1936.-37. broj slušača na beogradskom naglo raste i dostiže 1939.-40. već 1600, dok se u zagrebačkom kreće između 790 i 1110. U zimskom poljeću 1940.-41. upisao se u I. poljeće vrlo veliki broj slušača; na zagrebačkom 320, a na beogradskom 640. Ovaj veliki broj mora se pripisati znatno povećanom porodu odmah nakon prvog svjetskog rata.

No kad se usporedi porast slušača na drugim fakultetima i školama s porastom na medicinskom, onda se vidi, da taj broj nije tako naglo rastao. Prema podacima, koji se nalaze u

Statističkom Godišnjaku, može se usporediti broj slušača na pojedinim fakultetima i školama, upisan u god. 1928.-29. do 1937.-38. Na 100 slušača, upisanih godine 1928.-29. bilo je godine 1937.-38. upisano na fakultetima svih sveučilišta i visokih škola u Jugoslaviji:

tehničkom	75,60
pravnom	138,70
medicinskom	141,06
poljoprivredno-šumarskom	239,48
ekonomsko-komercijalnoj školi	286,04
bogoslovskom	319,09

Najmanji porast se vidi kod tehničkog, pravnog i medicinskog fakulteta. Na to je utjecala, nema sumnje, konjunktura za pojedina zvanja i skupoća školovanja.

Za prosuđivanje materijalnog položaja slušača medicine njihovih sklonosti za pojedine vrste liječničkog djelovanja, valja ispitati i društveni položaj obitelji, iz kojih oni dolaze. Od slušača medicine, upisanih u škol. god. 1937.-38. dolazilo je iz

obitelji činovnika	41,79 ⁰ / ₀
obitelji trgovaca i industrijalaca	20,02 ⁰ / ₀
obitelji slobodnih zanimanja	9,39 ⁰ / ₀
obitelji seljaka	15,38 ⁰ / ₀
obitelji svećenika	2,87 ⁰ / ₀
obitelji kvalificiranih radnika	1,76 ⁰ / ₀
obitelji nekvalificiranih radnika	1,16 ⁰ / ₀
obitelji nepoznatog zanimanja	7,44 ⁰ / ₀

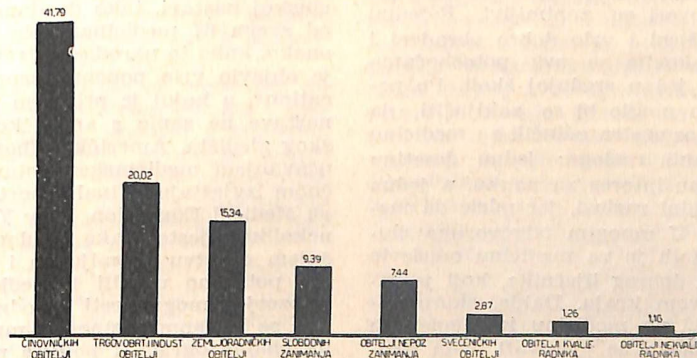
dicinske nastave traži i socijalne reforme u pogledu života slušača: one zavise jedna o drugoj.

Sad treba vidjeti, koliko vremena zapravo slušač medicine treba pri današnjem programu nastave pa da postane liječnik. Obično se govori, da medicinske nauke dugo traju i da bi se mogle nekako skratiti. No zadnjih dvadeset godina svuda po svijetu vrijeme nauka stalno se produživalo. Tako medicinske nauke traju godina: u Belgiji 7, u Danskoj 7, u Francuskoj 6, u Engleskoj 6, u Italiji (u Rimu) 6, u Japanu 4 (sa 3 semestra godišnje), u Kanadi 6, u Madžarskoj 6, u Nizozemskoj 7, u Norveškoj 6, u Španjolskoj 6, u Švedskoj 6 i pol do 8 i pol, u Njemačkoj 5 i pol, u švicarskoj 6 i pol, u Sovjetskom savezu 5, u USA 6-7, u Urugvaju 6. U većini država dolazi još barem jedna praktična godina.

Trajanje medicinske nastave u Jugoslaviji ograničeno je na 5 godina (10 semestara) još po prijašnjem nastavnom planu, koji je zapravo slijedio austrijske tradicije. Sadašnja nastava traje po Uredbi 5 godina, ali u stvari mnogo duže. Vrlo mali broj slušača svršava medicinu za 5 i pol godina, a najveći dio još i kasnije, što se najbolje vidi iz podataka zagrebačkog medicinskog fakulteta. Ispitani su ispitni zapisnici diplomiranih liječnika i tom se prilikom moglo ustanoviti, koliko su zapravo godina oni trebali da svrše medicinu.

U ŠKOLSKOJ GODINI 1937-38 OD 100 SLUSAČA MEDICINE

BILO JE IZ :

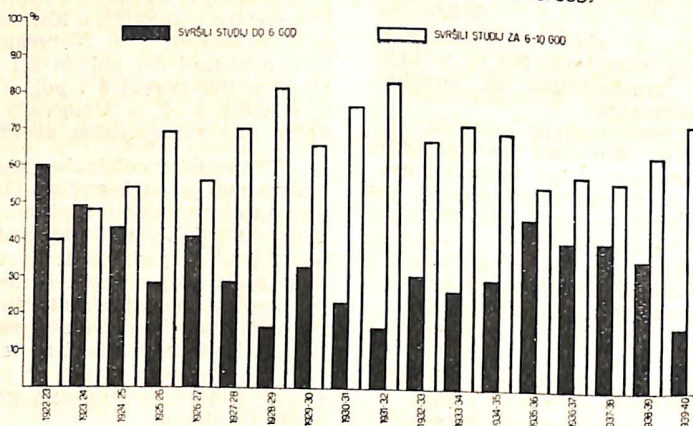
Na prve tri grupe otpada 71,20%. U raspravi »Socijalna i zdravstvena zaštita slušača« (Zagreb 1940.) pokazano je, da najveći broj slušača dolazi iz obitelji, koje žive u gradovima i to najviše u Zagrebu. Prema ovom skoro tri četvrtine medicinara pripada građanskim obiteljima; činovnika, trgovaca, industrijalaca, liječnika, advokata, privat. činovnika i sl., a jako malo obiteljima seljaka i radnika. Kod ovakovih prilika nije onda čudo, da sve veći broj liječnika ostaje baš u gradovima, jer sinovi i kćeri iz navedenih obitelji već po položaju svojih roditelja lakše se održe u gradovima i to najviše baš u javnim službama. Zbog toga je potrebno stvoriti nove i bolje mogućnosti sposobnoj djeci seljaka i radnika, da se i ona mogu posvetiti liječničkom zvanju. To se može postići raznim pomoćima, o kojima bi se odlučivalo pravedno i nezavisno od javnih vlasti. Tako izabranim slušačima trebalo bi posvetiti i naročitu pažnju i posebno ih spremiti za potrebe narodnog zdravlja. Reforma me-

Školska god. do	% diplomiranih i trajanje nauka:									
	5 ¹ / ₂	5 ¹ / ₆	6	6-7	7-8	8-9	9	10		
1922.-23.	20	40	20	20						
1923.-24	9	40	40	4	2	2				
1924.-25.	5	38	39	12	2	1				
1925.-26.	5	23	43	25	6					
1926.-27.	12	29	21	25	6	4				
1927.-28.	3	25	26	30	12	2				
1928.-29.	1	15	19	35	15	12				
1929.-30.	5	27	24	16	11	14				
1930.-31	1	21	37	19	10	9				
1931.-32.	5	11	35	26	8	13				
1932.-33.	9	21	25	12	10	20				
1933.-34.	6	20	17	6	31	17				
1934.-35	2	27	22	15	20	12				
1935.-36.	4	42	29	8	7	11				
1936.-37.	3	37	33	10	3	12				
1937.-38.	5	35	28	17	6	6				
1938.-39.	6	29	28	25	7	4				
1939.-40.	6	11	38	24	10	10				
Prosječno	5.20	25.73	30.26	20.75	9.35	8.67				

Iz ovog pregleda se vidi, da je u razdoblju 1922.-23. do 1939.-40. samo 5,20% diplomiranih na zagrebačkom medicinskom fakultetu svršilo nauke za 5 $\frac{1}{2}$ godina, 25,73% za 5 $\frac{1}{2}$ —6 godina, a 52,10% za 6—8 godina. Prema tome nauke traju mnogo duže, nego je to nastavnim planom predviđeno. Ako se tome pribroji i godina dana praktičnog staža, onda u stvari medicinske nauke traju vrlo dugo.

III.
Svuda po svijetu se osjeća potreba reforme medicinske nastave. Američani su bili među prvima, koji su počeli svestrano proučavati to pitanje i nastojali su da svoje medicinske škole preurede prema potrebama i duhu vremena. No uspijevali su postepeno i polako. Većina škola se držala svojih tradicija i ostajala je pri tome, da sprema što boljeg praktičnog i bolničkog liječni-

TRAJANJE STUDIJA U RAZDOBLJU OD 1922—1940. GOD.

Prošle školske godine tražilo se od slušača, koji su se prvi put upisali na medicinski fakultet, da ne naznačujući svog imena izjave, zašto su se upisali baš na medicinu. Odgovorila je samo jedna trećina, a odgovori su zanimljivi. Pojedini odgovori su bili opširni i vrlo dobro obrađeni i pokazivali su, s kakovim se sve poteškoćama bori naša omladina još u srednjoj školi. Po polovici svih odgovora moglo bi se zaključiti, da su se slušači prvog semestra odlučili za medicinu iz idealnih ili humanih razloga; jednu desetinu je doveo na medicinu interes za nauku, a jednu petnaestinu materijalni razlozi, jer misle da medicina mnogo nosi. U mnogim odgovorima slušači su navodili, da ih je za medicinu oduševio primjer savjesnog i dobrog liječnika, koji je radio i živio u njihovom kraju. Dakle, skoro polovica slušača dolazi na medicinu iz plemenitih pobuda, a nema razloga ne vjerovati ovim bezimenim odgovorima. Svakako bi bilo dobro nastaviti ovakva ispitivanja. No kasnije, za vrijeme nauka, dolazi do mnogih razočaranja, što slušači zadnjih godina otvoreno iznose u socijalno-medicinskom seminaru, u kojem se raspravlja o mnogim zdravstvenim pitanjima, pa i o reformi medicinske nastave. Oni se od reda žale na preveliki broj predavanja, koja nisu u stanju prihvatiti ni razumno pratiti. Oni iznose, kako moraju da nauče vrlo mnogo fakata, a da na kraju nauka nemaju jasne i harmonične slike o medicini. Osim toga, pred njima se nalazi toliko nezivjesnosti u životu. Često mnogi kažu, da im je bilo bolje, dok su bili medicinari, jer su u slučaju siromaštva mogli očekivati pomoći, a kad diplomiraju, onda često osjećaju, da su prepušteni samima sebi. Po sadašnjem nastavnom planu predavanja, vježbe i ispiti, toliko su među sobom isprepleteni, da ostaje malo vremena za pravo učenje. Medicinari postaju slušači, a ne studenti, a ispiti se svode više na pamćenje, nego na ozbiljno učenje.

ka, žrtvujući pri tome znatna sredstva za što bolje zgrade i suvremenije uređenje. Najteže su Američani uspijevali u pogledu položaja preventivne, konstruktivne i socijalne medicine u medicinskoj nastavi, tako da danas jedva u 15 škola od svega 67 medicinari uče te grané medicine onako, kako to narodne potrebe traže. Flexner je objavio vrlo poučnu raspravu »Medical Education«, u kojoj je prikazao pitanje medicinske nastave ne samo s američkog, nego i s evropskog gledišta. Američki odbor, koji se bavio proučavanjem medicinske nastave, u svojem konačnom izvještaju (Final report of the Commission on Medical Education, New York, 1932), kaže na nekoliko mjesta, kako se uloga liječnika u današnjem društvu promijenila i kako je prema tome potrebno urediti i medicinsku nastavu. — »Obzorje, mogućnosti i odgovornosti medicine šire se velikom brzinom i mnoge umjetne i tradicionalne ograde i podjele nauke, javnog zdravlja i prakse, postepeno se gube. Medicinska nastava ne može se odvojiti od potreba ljudske zajednice, nauke i javne službe. Proširena odgovornost medicine u ljudskom životu traži, da liječnici budu tako spremljeni, da svoje zadatke s uspjehom ispunjavaju. Oni moraju biti više nego čisti tehničari, ako žele da pridonesu ono, što moraju, rješavanju staleških pitanja. Medicinska nastava mora biti tjesnije povezana s općom nabrazbom. Uredbe, nastavni plan i nove katedre, imat će samo onda uspjeha, ako pridonesu razvitku širih pogleda među nastavnicima, liječnicima i studentima.«

No najradikalnije promjene su nastale u Sovjetskom savezu. Kad su Sovjeti 1917. preuzeli vlast, izjavili su se za socijalizaciju medicine i istakli načela, da svatko ima pravo na socijalnu i zdravstvenu zaštitu. To je načelo još jednom naročito naglašeno u Sovjetskom ustavu od 1936. No put, kojim su Sovjeti pošli u svojoj brizi za narodno zdravlje, nije bio lagan. God. 1917. bilo je na području Sovjetskog saveza nešto manje od 20.000 liječnika. Za socijalizaciju medic-

ne treba ih daleko više, gotovo jedan na 1000 stanovnika. Stvarajući nove medicinske škole, oni su morali nalaziti i nastavnike i studente. U početku je bilo prihvaćeno u pogledu primanja u medicinsku školu liberalno načelo, tako da se dozvoljavao upis i onima, koji nisu svršili srednje škole prema starijim propisima; primali su se i apsolvanti večernjih škola, koje su posjećivali radnici nakon obavljenog posla. No studenti s ovakvom predspremom nosili su u školu mnogo oduševljenja, volje, izdržljivosti i vjere u novi poredak. Osim toga Sovjeti su radikalno izmijenili nastavu, podijelivši ju na tri grupe: kurativnu, preventivnu i zaštitu materinstva i djece. Ali 1936. oni pristupaju novim reformama, koje su se više odnosile na spremu nastavnika i predspremu studenata. U to doba su već radili mnogi naučni medicinski zavodi i u njima se mogao spremati priličan broj stručnjaka, a osnovane su i radile su mnogobrojne srednje škole, tako da se počelo tražiti za medicinske škole srednjoškolsko obrazovanje studenata u trajanju od 9 godina. U medicinskim školama pravu vlast dobivaju njihovi ravnatelji, a u pogledu ispita uvode se stroge mjere. Iz eksperimentalnog razdoblja prelazi se na određeni sistem medicinske nastave. Stipendije, koje su se prije studentima davale liberalno, ograničuju se na one, koji pokazuju vrlo dobar uspjeh u nauci. No broj liječnika je naglo porastao: od 20.000 u god. 1917. na blizu 150.000 god. 1940.

Zdravstvena organizacija Društva naroda bavila se među mnogim ostalim pitanjima međunarodnog značenja i reformom medicinske nastave. God. 1933. objavljen je izvještaj naročitog odbora, koji je bio imenovan sa zadaćom, da probući to pitanje. Glavne misli, koje sadrži spomenuti izvještaj, mogu se svesti na ovo:

... »Organizirana medicina se naglo širi po cijelom svijetu. Na razne načine, liječnici i liječnička društva, zaključuju ugovore s vladama, općinama, velikim poduzećima, socijalnim osiguranjem i javnom pomoći. Ovim je ugovorima glavna svrha, da osiguraju najbolje liječenje što većeg broja ljudi i dostojanstvo moralnog i materijalnog položaja liječnika.

Znanstveni i tehnički napredak i potreba, da se očuva radi i ograniči izdatak, doveli su do razvitka preventivne medicine, pravovremenog ustanovljenja i liječenja bolesti, raširene upotrebe cijepljenja i do veze između klinike i bolnica i ustanova javnog zdravlja.

Kako zadaća medicine nije više samo liječenje bolesti, nego čuvanje i stvaranje zdravlja, to je potrebno temeljito poznavati normalno ljudsko biće. Medicina se sve više razvija u primijenjenu fiziologiju.

Potrebno je, da medicinska nastava spremi studenta za čuvanje ljudskog zdravlja i preventivnu medicinu i da ga pripravi za organizirano liječničko djelovanje.

Glavna je svrha medicinske nastave odgojiti liječnika s osnovnim znanjem, liječnika, koji je sposoban da zadovolji potrebe modernog društva, da samostalno misli; ne da bude specijalista, ali ipak sposoban za rad u bolnicama, u ustanovama javnog zdravlja i u znanstvenim zavodima...

Iza ovog izvještaja spomenutog odbora došlo je u pojedinim državama do promjene u medicinskoj nastavi; svuda su izabrani stručni odbori, koji su imali da prouče ovo pitanje i da podnesu prijedloge.

U Francuskoj je god. 1934. objavljen dekret predsjednika Republike, koji predviđa znatnu reformu medicinskog studija. Predmedicinski studij obuhvaća, pored glavnih pitanja iz opće kulture, prirodne nauke, među kojima biologija zauzima najvažnije mjesto. Ministar prosvjete je ovako obrazložio potrebu reforme: O reformi medicinske nastave raspravljalo se već nekoliko godina. Svima je postalo jasno, da sadašnji nastavni program medicine ne odgovara više zahtjevima vremena i da ovi zahtjevi postaju sve veći. Razvitak socijalnog zakonodavstva stavlja na liječnika nove zahtjeve, s kojima se moraju baviti nastavnici i predstavnici liječničkih organizacija. Glavni dio reforme se sastoji u uvodnju šeste godine. Slušači provode godinu dana u bolnicama, koje ih pomažu; ova bolnička godina dijeli se na zimski i ljetni semestar i obuhvaća opću medicinu, kirurgiju i primaljstvo. Svake godine polažu se ispiti. Obveznih predmeta imade 24.

Njemački novi nastavni plan, koji je uveden zbog naročitih potreba, ide za tim, da skрати vrijeme studija. On se sastoji od četiri predklinička i šest kliničkih semestara (godina: 3 semestra). Praktična godina u bolnici je ukinuta i uključena u studij; student mora da služi u klinici i bolnici kao pomoćnik. Zoologija, botanika, kemija i fizika uče se samo onoliko, koliko je potrebno medicinaru. Anatomija se skraćuje, a više se pažnje posvećuje topografskoj anatomiji. U predkliničkim semestrima slušaju se i predavanja iz povijesti medicine, etnologije i politike o populaciji, organiziraju se izleti zbog skupljanja ljekovitih biljaka, uvodi se bolničarska služba u trajanju od 6 nedjelja, fiziologija zanimanja, sporta i avijacije, praktični rad u tvornici i na selu. Bolničarska služba mora se obavljati između drugog i trećeg poljeća, a između trećeg i četvrtog moraju slušači da rade 4 nedjelje u tvornici ili na seoskom gospodarstvu, da se tako upoznaju s potrebama naroda. Kliničkom studiju dodani su i: radiologija, prirodno liječenje, bolesti zanimanja, liječenje ozljeda, zaštita djece, eugenika, odontologija, genetika, sudska medicina i deontologija. Između šestog i sedmog, osmog i devetog semestra slušač mora probaviti po tri mjeseca kao pomoćnik u bolnici. Povodom proslave osnivanja Sveučilišta u Kielu, u studenom 1940., ministar prosvjete Rust je rekao: »Dva su pitanja naročito utjecala na naša sveučilišta; savladavanje liberalizma i problem generacije. Nastavnici su se uklopili u politički poredak zemlje, a njima je opet osigurana sloboda ispitivanja. Nacionalni socijalizam ne će nikada pokoriti nauku i propisivati joj što da čini«. Istakao je, da će od travnja 1941. biti ponovno uvedeni stari semestri. U budućnosti će se raditi na tome, da se poboljša dolazak u visoke škole i to ne samo posebnim ispitima, nego i sistematskim olakšanjem polaska studija, bez obzira na novčana sredstva roditelja. Doći će i do sniženja pristojbi i boljeg uređenja i proširenja znanstvenih zavoda.

Vrhovni savjet narodne prosvjete u Italiji bavio se je god. 1935. pitanjem reforme medicinske nastave (članovi: profesori Debiasi, Pende, Rondoni, Frugoni i Perez). Prihvaćen je prijedlog, da se predmeti botanika i zoologija u prve dvije godine zamijene biologijom; a fizika i kemija da odgovaraju potrebama medicine. Najviše vremena treba posvetiti anatomiji i fiziologiji. Studenti ne mogu započeti drugu dvogodi-

šnju periodu nauka, dok nisu položili ispite iz prve grupe. U drugoj dvogodišnjoj grupi studija najveća se pažnja posvećuje metodama ispitivanja, kao uvod u opću patologiju i patološku anatomiju. Ne može se nastaviti sa studijem u zadnjoj dvogodišnjoj grupi, dok se ne polože ispit iz predhodne. Ove dvije godine obuhvaćaju kliničke predmete, higijenu i sudsku medicinu, a ovoj posljednjoj se dodaje medicina socijalnog osiguranja. Na kraju je komisija predložila jedan semestar internata u jednoj većoj bolnici prije promocije. Glavnih ispitnih predmeta ima 21; osim toga slušač mora položiti još ispite i iz tri sporedna predmeta, koje izabere.

God. 1939. održavao se u Madžarskoj kongres o medicinskoj nastavi. Svi su se učesnici složili u tom, da nastavu treba reformirati, ako zemlja želi doći do dobro spremnih liječnika. Po sadašnjem načinu slušači su mogli da odgode ispite do kraja pete godine. Nevolja je u tome, što se nesposobnost pojedinaca za liječnike ustanovi kasno, pa su ispitivači u neprilici, što da snjima čine. Dr Emil Grosz navodio je, da je jedna trećina studenata talentirana i ambiciozna, jedna trećina je srednje sposobna, a jedna trećina nije uopće sposobna da bude liječnikom. On je pokazao prije 10 godina, da se studenti, koji su imali dovoljne ocjene u maturalnoj svjedodžbi, pokažu kasnije na sveučilištu kao nesposobni. Sad u Madžarskoj ima 10.600 liječnika, a od toga u samoj Budimpešti 5000. Kongres je raspravljao i o nastavnom planu, koji bi bio ovako razdijeljen: dvije godine anatomije, histologije, embriologije, fiziologije i biokemije sa ispitima početkom šeste godine. Šesta godina provela bi se u bolnici, a na kraju te godine održavao bi se jednomjesečni kurs iz higijene i sudske medicine sa ispitima. Pojedini članovi su predlagali, da se uvede nastava iz medicinske etike, ali je većina to odbacila. Oni, koji žele biti općinski, kotarski ili liječnici socijalnog osiguranja, treba da budu dvije godine u bolnici, a od liječnika u javnoj službi treba da se traži posebna naobrazba.

U Engleskoj se zadnjih godina mnogo govori u stručnim krugovima o potrebi reforme medicinske nastave. Naročito se ističe uloga preventivne medicine i javne zdravstvene službe. Lord H o r d e r, uvaženi engleski liječnik, tim je povodom izjavio (Lancet, travanj 1939.): Postoje četiri razdoblja medicinske nastave, opća naobrazba, pa naobrazba, koju sam sebi daje student, predklinička i klinička. Govoreći o liječniku izražava se ovako: »Ali liječnik — i to onaj, kojeg imam u pameti — mora se odreći luksuznosti mišljenja, koja leže van njegovog svetog zvanja. On ne treba da umire za svoje uvjerenje osim onoga, koje ide za dobro bolesnika. Jedan je od njegovih poslova da napusti svoje osobno mišljenje u mnogim pitanjima i da tako postane čovjek, kojem svi vjeruju; da bude čovjek života, a ne smrti; čovjek mira, a ne čovjek rata«.

Predsjednik poznatog Harvard sveučilišta u Bostonu J. B. C o n a n t u jednom od svojih članaka opominje medicinske škole, da nađu načina, kako bi studenti medicine za vrijeme svojih nauka nastavili s općom naobrazbom. Po njegovom mišljenju bi predavanja iz povijesti medicine možda za to bila najzgodnija; isto tako bi od koristi bila raspravljanja o socijalnoj medicini. Liječnici treba da se za svojih nauka priuče na to, da čitaju i o pitanjima, koja nisu čisto

stručna i znanstvena; na taj bi način nestalo uskogrudnih specijalista.

Po ovim se primjerima vidi, kako se svuda osjeća, da ima mnogo toga u medicinskoj nastavi, što bi trebalo mijenjati. Naravno, ne mogu se utvrditi pojedinosti, koje bi vrijedile za sve krajeve i za sve potrebe. No jedno je sigurno: ustanove za medicinsku nastavu moraju se osloboditi izolacije, u kojoj se sada u većini slučajeva nalaze, nego treba da postanu takva središta nauke, znanja, umijeća i njihove primjene, koja će spremati liječnike više za kolektivne, a manje za individualne potrebe; liječnike sa više smisla za opća zdravstvena pitanja u vezi s narodnim životom i njegovim društvenim i privrednim prilikama.

IV.

Predložena reforma medicinske nastave u Zagrebu oslanja se na domaća i strana iskustva i ne smije da ostane samo najnovija u zbirki uređaba, izmjena i dopuna, koje su se nakupile u toku prošlih godina, nego treba da bude osnova za stvarnu i temeljitu reformu medicinske nastave. Ona bi međutim tu svoju svrhu promašila, kad je nastavnici i pomoćno nastavno osoblje, kao i sami studenti, ne bi prihvatili i dosljedno provodili u život.

Već se godinama osjećaju nedostaci u medicinskoj nastavi; osobito zbog nedovoljne suradnje s ustanovama javne zdravstvene službe fakultet je ostao usamljen i nije se razvio u središte, koje bi moglo organizirati zaštitu narodnog zdravlja na način, koji odgovara narodnim potrebama. Broj nastavnika se je stalno povećavao, a time i broj predavanja, koja su slušači morali pohađati. Medicinska je nastava postala preopširna i bez prave veze između pojedinih predmeta. Praktičnoj nastavi nije se posvećivala ona pažnja, koju zaslužuje, tako da su slušači diplomirali, ali se sami nisu osjećali spremnim i morali su odmah ponovno učiti. Jednogodišnji staž u bolnicama smatrao se samo novim teretom i nije po svojoj organizaciji i rasporedu rada pružao mladim liječnicima ono, što je trebao. Najnovije odredbe o praktičnom stažu zanemarene su preventivnu i socijalnu medicinu, bez koje se opet liječnik sadašnjeg vremena ne može ni zamisliti. Istina, liječnicima se izvjesno vrijeme, koje su proveli na odsluženju vojnog roka, uračunavalo u praktični staž, ali to je bilo u najviše slučajeva više na štetu njihovog stručnog znanja.

Prema predloženoj reformi studij se po predmetima i ispitima dijeli na tri grupe: 1. na opću ili pripremnu grupu, 2. na pretkliničku grupu, u kojoj će se medicinar upoznati s patološko-anatomskim i patološko-histološkim promjenama i patološko-fiziološkim pojavama te s općom etiologijom, dijagnostikom i terapijom bolesti i 3. na kliničku grupu, u kojoj će po izvjesnom redu teoretski i praktički proučavati dijagnostiku i terapiju pojedinih grupa bolesti na bolesnom ljudskom organizmu, a ujedno će se upoznati i s načelima preventivne i socijalne medicine. Slušači ne će moći početi upisivati i studirati predmete više grupe, dok ne polože sve ispite prethodne niže grupe. Onaj slušač, koji u određenom roku ne bude uspio svladati predmete prve grupe, ima se smatrati nesposobnim da postane liječnikom i ne bi smjelo biti nastavnika, koji bi bilo iz kojeg sentimentalnog razloga za volju spasavanja semestara preuzeo na sebe odgovornost, da propusti na ispit kandidata, za

kojega se u toku predavanja, praktičnih vježbi u toku godine i napokon na samom ispitu, nije mogao uvjeriti, da je stekao dovoljnu spremu iz njegovih predmeta, bar u općim načelima. Stoga će biti dužnost nastavnika i pomoćnog nastavnog osoblja, da slušačima u toku godine omoguće što bolju teoretsku i praktičnu spremu i da u toku praktičnih vježbi nastoje doći sa slušačima u osobni dodir, kako bi upoznali njihove sposobnosti. Slušači će sa svoje strane morati tome pridonijeti na taj način, što će redovito pohadati sva predavanja i praktične vježbe, te i sami nastojati da što više dolaze u dodir sa svojim nastavnicima. I nastavnici i slušači moraju imati na umu, da se u toku samoga ispitivanja, pa makar ono trajalo i nekoliko sati, ne može steći objektivni sud o sposobnostima pojedinog kandidata.

Osim ovoga predložena reforma predviđa i nove zadatke, koje ima da rješava medicinski fakultet i stvara od njega središte za proučavanje pitanja narodnog zdravlja u najširem smislu. Među novim dužnostima fakulteta dolaze tečajevi za svršene liječnike, u kojima će im se pružiti prilika, da slijede nove tekovine nauke i da se spremaju u pojedinim strukama medicine. Broj katedara svodi se na pravu mjeru, ali se kao pomoćne ustanove osnivaju neki zavodi, kojih prije nije bilo. Nastava traje 6 godina, ali je tako raspoređena, da će slušači biti u stanju svršiti nauke prije nego se to u stvari do sada događalo. Ukida se jednogodišnji staž. U nastavi se mnogo veća pažnja posvećuje preventivnoj,

konstruktivnoj i socijalnoj medicini, a od novih predmeta uvode se društvene i privredne nauke, čije osnove treba da poznaje današnji liječnik. Nastavni program iz pojedinih predmeta bit će propisan u novoj fakultetskoj naredbi, a ograničit će se na ono, što je najbitnije i najvažnije za liječnika opće prakse. Uvode se praktične vježbe za vrijeme školskih praznika, ali pod vrlo povoljnim uvjetima. Za vršenje ovih vježbi uzimat će se u obzir i zdravstvene ustanove izvan fakulteta, te će se tako povezati s njima u jednu nastavnu cjelinu. Slušači će radeći u vanjskim ustanovama upoznati zdravstvene prilike i pitanja u krajevima, u kojima će kasnije djelovati kao liječnici. U pogledu socijalnih mjera predviđaju se stipendije, o kojima bi odlučivalo fakultetsko vijeće, knjižnica i čitaonica za studente; pristupit će se na zemljištu fakulteta i izgradnji studentskog doma. Slušačima se daju naročite pogodnosti za vrijeme praktičnog rada u bolnicama i drugim zdravstvenim ustanovama.

U proračunu banovine Hrvatske za 1941. god. odobrena su za potrebe medicinskog fakulteta daleko veća sredstva, nego ikada i njih treba upotrijebiti dobrim dijelom i za potrebe reforme nastave i od fakulteta stvoriti ustanovu, koja će služiti pravilno shvaćenim interesima narodnog zdravlja. Za samo proširenje fakulteta odobreno je 40,000.000 Dinara. S ovim sredstvima, uz dobru volju, svi zavodi i klinike mogu se smjestiti na jednom mjestu, što će u velikoj mjeri olakšati rad slušačima i nastavnicima.

KNJIŽEVNOST

TRI ŠUMARSKE DISERTACIJE U GOD. 1939. God. 1919. visoka je naobrazba šumarskih stručnjaka u Hrvatskoj i formalno izjednačena s ostalim sveučilišnim obrazovanjem i to ustrajanjem gospodarsko-šumarskog fakulteta kraljevim ukazom od 31. VIII. 1919. Od tada do danas 8 šumarskih inženjera položilo je doktorske ispite i to:

god. 1923. Josip Balen s disertacijom »Bura i njezino značenje za pošumljenje krasa«;

god. 1927. Žarko Miletić s disertacijom »Istraživanja o strukturi bukovih sastojina karaktera prašume«, te Nikola Neidhardt s disertacijom »O efektu trupljenja«;

god. 1932. Zlatko Vajda s disertacijom »Studija o prirodnom rasprostranjenju i rastu smreke u sastojinama Gorskog Kotara«;

god. 1937. Rudolf Pipan s disertacijom »Teorija vrijednosti«; a

god. 1939. Milan Anić s disertacijom »Pitomi kesten u Zagrebačkoj gori. Poseban osvrt na stanišne, biljnosociološke i šumsko-uzgojne odnose kestena i njegovih sastojina«, Ilija Mihajlov s disertacijom »Numeričko bonitiranje sastojina«, i Milenko Plavšić s disertacijom »O bilanciranju i rentabilitetu šumskog gospodarstva«.

Prema tome godina 1939. daje tri doktora šumarstva, a svaki od njih doktorira iz posebne grane šumarskih nauka: Anić iz uzgojne grane, Mihajlov iz dendrometrijske, a Plavšić iz uređajno-računske.

1. DISERTACIJA M. ANIĆA. Disertacija M. Anića je, kako je već rečeno, iz šumsko-uzgojne grane šumarske nauke. Po naslovu sudeći usko regionalnog karaktera i to svega ograničena na jednu planinu, ali sadržajno i po rezultatima istraživanja te promatranja od značajne važnosti ne samo za šumarstvo u užem smislu, nego za narodno gospodarstvo uopće, a za mali seljački posjed napose. Kesten je, naime, drvo koliko šumarsko toliko i voćarsko. On se može uzgajati za proizvodnju drveta jednako kao i za dobivanje ploda. Plod kestena je tečna hrana za ljude, a dobro krmivo za stoku, jer njegovo brašno jednako je vrijedno raženom ili ječmenom. Kesten daje i vrlo dobru pašu za pčele, a budući ne strada od dima vrlo je pogodan kao parkovno drvo, jer pored ovog dobrog svojstva ima »posebne čari u svako doba godine« čiju »estetsku vrijednost čini krupno i tamnozeleno lišće, te impozantan uzrast«, kako veli autor disertacije.

U ovoj disertaciji naći će potrebnog i korisnog štiva za svoj praktični rad u prvom redu svaki šumar. U njoj je, naime, kesten osvijetljen sa svih strana, koja se odnose na njegova uzgojna svojstva. I to neposrednim opažanjima i zaključcima autora, kao i podacima mnogostrane literature, kako hrvatske tako i njemačke, francuske te talijanske. Za ovom disertacijom posegnut će i botanik koji želi upoznati floru Zagrebačke gore, jer je autor pored detaljnog opisa svih mjesta, na kojima u Zagrebačkoj gori dolazi kesten, posebno poglavlje posvetio i biljnosociološkim odnošajima kestenovih stabala i sastojina. Autor je cijelo područje kestena u Zagrebačkoj gori razdjelio u 24 područja, posebno svako ograničio i prikazao na preglednoj karti, te opisao tako, da je ovaj rad od koristi i svakom planinaru, ljubitelju Zagrebačke gore.

Anić je u svoju disertaciju uložio mnogo rada, vremena i truda. Kesten u Zagrebačkoj gori dolazi na površini od 214 km², ali šume imade 407 km², dok područje cijele gore zauzima površinu od 950 km². No autor je za neke podatke (na pr. za podatke o prirastu drvne mase) vršio snimanja ploha i obaranja primjernih stabala i na području Šumske uprave u Rujevcu. Međutim može biti zadovoljan, jer će njegova radnja biti poticaj da se ovoj vrsti drveta posveti veća pažnja te da u našem gospodarstvu zauzme mjesto koje mu i pripada. Mi se pak nadamo, da ne ćemo morati dugo čekati na najavlvenu daljnu raspravu o kestenu u kojoj će autor obraditi »pitanje kestenika za produkciju ploda« koje je pitanje »od vrlo velike važnosti za prehranu i privredu žiteljstva na podnožju Zagrebačke gore«.

2. DISERTACIJA MIHAJLOVA obrađuje dio problema numeričkog bonitiranja stojbina. Odrediti bonitet stojbine znači odrediti sposobnost nekog tla, da pod normalnim uslovima i za određeno vrijeme proizvede stanovitu količinu drvne mase po jedinici površine (po 1 ha). To bi u neku ruku odgovaralo određivanju kapaciteta, jer iako je drvna masa vezana za površinu ona se stvara prostorno i za to stvaranje iskorišćuje se prostor, te je svaka produkcija drveta rezultanta iz mnogih komponenata edafskih, klimatskih, orografskih i bioloških faktora.

Praktički se bonitiranje vrši na osnovu visina stabala, a može se odrediti i analizom izvjesnog broja stabala. No prvi način, iako vrlo »praktičan« svojim rezultatima ne zadovoljava, dok drugi način zbog opsežnosti radova i utroška materijalnih sredstava dolazi u praksi malo do primjene. Praktički

smisao mnogih radova sveuč. prof. zagrebačkog gospodarsko-šumarskog fakulteta dra A. Levakovića jest odrediti način, po kojem bi se mogao odrediti bonitet izvjesne stojbine, da se tako izrazimo jednom kratkom i praktičnom matematskom formulom. Temeljnu funkciju g. prof. Levaković je odredio, te djelomice i ispitao (vidi na pr. »Glasnik za šumarske pokuse« br. 6., Zagreb, 1938.). Pozitivni rezultati tih radova međutim ne mogu se, i po izjavi samog g. Levakovića, smatrati definitivnima. Stoga je Iliji Mihajlovu sa strane g. prof. Levakovića povjereno, da nastavi daljnja ispitivanja temeljne funkcije. Rezultat tih ispitivanja odnosno disertacije jest činjenica, da se za numeričko bonitiranje ima upotrijebiti visinski prirast namjesto prethodno ispitanih visina stabala. Time bi bilo izvršeno ispitivanje funkcije rastanja kao funkcije starosti stabala. Ostaje otvoreno pitanje u kojem odnosu stoji visina kao funkcija promjera u prsnoj visini stabla. Za rješavanje ovog pitanja treba terenskog rada (sva do sada izvršena obračunavanja izvršena su na osnovu materijala, analiza stabala, raznih njemačkih autora), a razumije se i sistematskih mjerenja, pa se i ovdje ukazuje neophodna potreba osiguranja kredita kojima će i ova i mnoga druga pitanja biti rješavana. Iako fakultet sa svojim zavodima spada pod ministarstvo prosvjete, trebala je i uprava državnih šuma, kao najjači posjednik doprinijeti jedan dio i za posve »teoretske« radove. Jer u dosadanjim državnim budžetima predviđenih ono nekoliko hiljada dinara (u proračunu za 1939./40. god. na pr. 9.000.— dinara!) pored stomilijunskih prihoda ne može se uopće za ozbiljno uzimati. Iako ne volim ukazivati na primjere iz inozemstva, to ne mogu mimoći na pr. stavku pruskih državnih šuma za šumarske pokusne i naučne zavode, koja je za računsku 1939. god. iznosila ukupno 1,062.700 RM, dok je ukupni prihod tih istih šuma bio predviđen s ukupno 195,461.700 RM.

3. DISERTACIJA PĽAVŠIĆA. Kao svako ekonomsko dobro i vrijednost šuma računa se obzirom na čovjeka, odnosno obzirom na njegovo gledanje pojma vrijednosti te odnosa čovjeka i gospodarstva. Gospodarski liberalizam XIX. vijeka vlada u šumarstvu sve do najnovijeg doba, kada odstupa mjesto komunalnim interesima, odnosno interesima cjeline. O općenitoj koristi i važnosti šuma govoreno je i prije, ali njezina prava uloga u životu čovjeka još nije dobila zaokruženu sliku. Ta slika nije bila ni tako sugestivna, da bi nametnula nazor, da šumu kao gospodarski objekat treba gledati sasvim drugim

očima od ostalih ekonomskih objekata. To će reći, da nije bila toliko sugestivna, da istinske svako individualističko i liberalističko gledanje na šumsko gospodarstvo utvrdivši, da je svako šumsko gospodarstvo bez obzira na vlasnika opće dobro i kojim se mora gospodariti samo u skladu s ovim bez obzira, da li to u taj čas odnosnome vlasniku šume odgovara ili ne (u materijalnom pogledu). Iako se čini, da se ovim ograničenjem slobodnog raspolaganja po principu apsolutne privatne svojine umanjuje vrijednost šume, kao gospodarsko-prometnog dobra, to je samo prividno. Ta i sva ostala dobra u prometnoj vrednosti ovise od mnogih čimbenika, koji su izvan dohvata pojedinaca i u najindividualističijem i najliberalističijem gospodarskom životu. To pak naročito vrijedi za šumarska dobra. Kako je šumsko gospodarstvo usko vezano općim interesima, to pitanje bilanciranja kao i računanje rentabilneta ima svoju veliku zadaću. Jednaku kao i da se radi i o posve slobodnom gospodarstvu. Jer bilanciranje, na osnovu kojeg se može izračunati i jedino ispravni rentabilitet, imade za glavnu svrhu, da pokaže, kako se ostvario postavljeni cilj gospodarstva.

U svojoj disertaciji Plavšić je ispitao vrijednost pojedinih metoda bilanciranja šumskih gospodarstava dodirnuvši se pitanja rentabilneta. Od metoda koje preporučuju razni njemački autori, Plavšić je obradio dvije, koje su u Njemačkoj u djelomičnoj upotrebi. To je t. zv. metoda upotrebno-troškovne vrijednosti, osnovane i razrađene po Dr. Goldbersenu, Dr. Spiegelu i Dr. Abetzu, te t. zv. metoda prihodne vrijednosti kojoj su autori Dr. Ostwald i Dr. Krieger. Između ovih dviju metoda nije se teško odlučiti za prvu. Druga naime metoda zapravo bi bila prethodna kontrola gospodarske osnove prije nego li je ova stupila i u upotrebu, dakle neposredno nakon njezinog sastava, dok se stvarni uspjeh gospodarenja, bilanca gospodarenja može sastaviti nakon što je proteklo izvjesno vrijeme gospodarenja po utvrđenim smjernicama ili odredbama. To pak od ovih dviju metoda može dati samo metoda upotrebno-troškovne vrijednosti.

Ovom disertacijom ispunjena je jedna praznina u hrvatskoj šumarskoj literaturi, jer osim jednog kraćeg prikaza autora god. 1937. u »Šumarskom listu«, nije se o bilanciranju kod nas ništa pisalo.

*

Sve ove tri disertacije štampane su u »Glasniku za šumske pokuse«.

Ing. Oskar Piškorić (Vrbovsko)

»SERTA HOFFILLERIANA. — ZAGREB MCMXL«. — HOFFILEROV ZBORNIK. — NAUČNI RADOVI POSVEĆENI VIKTORU HOFFILLERU U 60 GODIŠNJICI NJEGOVA ŽIVOTA 19. VELJAČE 1937. GODINE. Izvrstan je običaj ustaljen u posljednje vrijeme, da se jubileji istaknutih učenjaka ne slave izvanjskim paradnim priredbama i postavljanjem mjedenih spomenploča od skutoñoša i dodvorača, nego radom jubilarčevih prijatelja, suradnika i učenika. Na taj način i naš znanstveni život dobio je posljednjih decenija rijetko vrijedne publikacije, zbornike u čast don Frane Bulića, dra Ferde Šišića, dra Artura Gavazzi-a, dra Viktora Hoffillera i dr. Posljednji je istaknuti hrvatski arheolog, direktor arheološkog muzeja u Zagrebu i urednik »Vjesnika hrv. arh. društva«. Njegovi prijatelji iz znanstvenog svijeta, suradnici i učenici tim povodom organizirali su i uredili »Serta Hoffilleriana«, Hoffillerov zbornik, po svom opsegu opremi i bogatstvu priloga jedinstvenu publikaciju, koja je uslijed tehničkih mogućnosti tek sada objelodanjena kao XVIII., XIX., XX. i XXI. sveska nove serije Vjesnika Hrvatskog Arheološkog Društva, ali nadmašuje sve dosadašnje publikacije ove vrste kod nas, te se može mjeriti s prvim takvim djelima inozemstva. To djelo u cjelini, sjajna je svjedočba hrvatskih znanstvenih nastojanja, pa stoga zavređuje pažnju cijele naše kulturne javnosti.

Iz svih znanstvenih krugova Evrope pristigli su prilozi za Hoffillerov Zbornik. Najistaknutija imena arheologa i povjestnika današnje Evrope ovdje su zastupana, učenjaci Njemačke, Mađarske, Danske, Italije, Francuske, Engleske, Rumunjske, Švedske, Švicarske, Češke, Grčke, Norveške, Poljske, naravski uz slovenske, srpske te naše hrvatske učenjake svojim su redovima obogatili ovu zbirku. U prvom redu to je bjelodan dokaz koliko je opširan krug Hoffillerovih znanstvenih znanaca i štovatelja, a ujedno i svjedočanstvo, kolik renome uživa ime učenjaka dr. Viktora Hoffillera u međunarodnom znanstvenom svijetu. I naravno, ne smije ostati nenaglašeno, da je takav renome jednog našeg učenjaka ujedno i pobjedonosna afirmacija hrvatske znanosti u inozemstvu. Danas je potrebnije nego ikad prije zastaviti se na toj pojavi. Rad naših učenjaka i naših znanstvenih institucija redovno je poznatiji, priznatiji u inozemstvu nego u domaćem krugu. Taj se pak rad vrši kod nas u dovoljno nezavidnim prilikama. Vrijedilo bi jednom uporediti sredstva i dotacije, s kojima su snabdjeveni naši znanstveni insti-

tuti s prilikama, u kojima rade učenjaci u stranom svijetu, i u manjim narodima nego što je naš. Tugaljivo je primjerice naše muzealno pitanje, veći dio njihova znanstvenog bogatstva teško je pristupačan, ne samo široj javnosti, nego i samim znanstvenim krugovima, uslijed oskudice u prostoru velik dio sakupljenoga materijala leži u skladištima, po podrumima i po tavanima. I kad bi se uporedilo sredstva, za druge svrhe sa sredstvima namijenjenim znanostima, bilanca bi bila sigurno vrlo neugodna. Tu je potrebno prekinuti s dosadašnjom praksom: muzealno pitanje, pitanje arhiva, pitanje promicanja znanstvenog rada prevažan je dio naše prosvjetne politike, kome treba posvetiti u buduće dvostruku pažnju. Jer ne valja zaboraviti da se danas narodi svojim znanstvenim nastojanjima najstvarnije afirmiraju u međunarodnoj zajednici, daju svoj prilog ljudstvu.

Drugi momenat, koji udara u oči namah, čim se prolista taj omašni Hoffillerov Zbornik, otkriva jednu veliku činjenicu: unatoč svih kriza današnjice, koje razdvajaju narode, na području znanosti suradnja traje dalje. Znanost ostaje međunarodna u najplemenitijim smislu te riječi. Ona je danas jamačno jedino živo sredstvo koje održaje vezu i među narodima razdijeljenima u različite tabore. Istina, prikupljanje priloga za Hoffillerov Zbornik započelo je još prije današnjeg svjetskog sukoba, ali već u atmosferi krize; no da je unatoč svih poteškoća našega vremena uspjelo prirediti jednu evropsku publikaciju, to pridaje u godini 1940. Hoffillerovom Zborniku manifestacioni karakter; ostat će jedan od rijetkih pozitivnih dokumenata današnjeg vremena. Znanstveni rad, koji se vrši iznad vrtloga dnevnih strasti, — dokazuje ova prilika — jamačno će i u buduće biti putokaz nove konstruktivne kooperacije naroda. Stoga podupiranje i promicanje znanstvenog rada danas stiže još više značenje nego dosele.

»Hoffillerov Zbornik« ogroman je svezak od svojih šest stotina stranica leksikalnoga formata; ilustracioni materijal tvori zasebnu mapu pojedinačnih listova što u velike olakšava služenje ilustracijama prigodom čitanja. Struka svečareva, klasična arheologija, odnosno arheološko proučavanje razdoblja posljednje epohe rimskog carstva i prvog doba narodnih seoba, kao i njegova narodna pripadnost odredili su manje više tematiku priloga. Rasprave se, i one dobrog dijela stranih učenjaka, tiču područja naših krajeva, dijelova Podunavlja i Balkana, a razdoblje

pak u koje zasjecaju tek posljednjih decenija stalo je više zanimati znanstveni svijet. I iz toga velikog doba preobrazbe Evrope, rađanja novog svijeta svaki detalj, koji uspije otkriti mar arheologa, otkriva nam nove poglede u to vrijeme, u kojem sve više naslućujemo akorde srodne današnjici.

Poznati danski arheolog Ejnar Døggve, toli zaslužan za arheološka istraživanja u okolici Splita, objelodanjuje raspravu o jednom mauzoleju u Solinu iz prvih godina IV. stoljeća, koji predstavlja najstariji spomenik iz toga razdoblja i područja rimske kulture. Njemački učenjak Bolko barun von Richthofen donosi nadasve interesantnu raspravu o ilirskim grobovima iz brončanog doba nađenih na teritoriju Horvata kod Zagreba, — jedan od najznačajnijih pozitivnih priloga za istraživanje problema »Ilira«, dosele još prilično malo razjašnjenoga. O rimskim logorima na našem području raspravlja Ulrich Kahrstedt iz Göttingena, dok o rimskim nalazima na otoku Pagu radi rasprava tršćanskoga profesora Piera Sticottija. Mađarski pak učenjak Ferenc v. Tompa donosi nove zanimljive rezultate istraživanja o neolitskim kulturama u području Drave

Direktor splitskog arheološkog muzeja g. prof. Mihovil Abramić u svojoj raspravi »Novi votivni reljefi okonjenih božanstava iz Dalmacije«, opisavši nekoliko zavjetnih pločica nađenih na tlu dalmatinske Hrvatske, danas čuvane u splitskom muzeju, otvara nam pogled u nepoznat duhovni svijet žudnje vjerovanja i utvrđuje tragove zagonetnih i tajanstvenih kultova. Prof. Miho Barada, dostojni nasljednik prof. Šišića na katedri hrvatske povijesti sa svojom raspravom »Nadvratnih VII. stoljeća u Kaštel Sućurcu« uspio je rasvijetliti jednu od dosele najtamnijih epoha hrvatske povijesti i pri tome utvrditi pronicavim zaključcima doba stvarnoga pokrštenja Hrvata. Dok je jedan dio novije hrvatske povjesne nauke držao da je pokrštenje Hrvata djelo franačkih misionara u početku IX. stoljeća, prof. Barada sad utvrđuje, da je prvo pokrštenje Hrvata nesumnjivo uslijedilo već u drugoj polovici VII. stoljeća kad je provedena i reorganizacija kršćanske crkve u Dalmaciji i Hrvatskoj. Na raspravu prof. Barade neposredno se nadovezuje rasprava neumornog prof. Ljube Karamana »O počecima sredovječnog Splita do god. 800.«. Autor uspješno podvrgava reviziji dosadašnja mišljenja o ostancima spomenika Splita iz najstarije dobe pa sve do godine 800., donoseći nove vidike na formiranje crkve, te upravnih prilika najstarijeg Splita. O jednoj od najinteresantnijih epoha

prošlosti Dalmacije radi i opsežna rasprava prof. dr. Grge Novaka, ujedno jednog od urednik Zbornika, pod naslovom »Kolonizatorno djelovanje Dionizija starijega na Jadranu«. Svojim djelom on raščisti historijsku sumnju, da ne velimo zagonetku, naime pitanje da li je grčka kolonija Lissos današnji Lješ u Albaniji ili pak naš Vis — utvrdivši, da se neprijeporno tu radi o Visu. Ta prva kolonija grčka na Visu stvarno je mati daljnijega kolonizacionoga procesa prema sjeveru, s Visa se dalje širi grčka kultura na Hvar, pa Trogir — današnje hrvatsko područje na Jadranu time ulazi u krug antike civilizacije. Sirakuški tiranin Dionizije prvi je shvatio strateško-civilizatornu poziciju Visa. Napoleon I. poslije tisućljeća pokušat će preko Visa izvesti prodor svoje politike na Balkan. Slijede radovi prof. Dabinovića o patricijskom naslovu hrvatskih kraljeva, prof. Dragutina Kniewalda o zagreb. sakramentariju Sv. Margarete, prof. Artura Schneidera o tipu Bogorodice »Trenoduse«, T. G. Olesnicog o dva turska falsifikata XVI. stoljeća o Kosovskom boju, dra Ivana Bacha o dvima grčkim brončanim statuetama u zagrebačkom arheološkom muzeju i Cvita Fiskovića o nekim neobjelodanim romaničkim skulpturama u Splitu.

Sve u svemu »Serta Hoffilleriana« impozantna je publikacija, koja služi na čast hrvatskoj znanosti. Naši imućnici ne bi smjeli propustiti da to vrijedno djelo ne bude zastupljeno u njihovoj biblioteci. Hrvatski znanstveni svijet zavređuje svaku potporu.

HENRI ROBERT: ODVJETNIK. Poznati pariški odvjetnik, predsjednik odvjetničke komore i član francuske Akademije znanosti Henri Robert, napisao je sjajno djelo pod natpisom »L'avocat«. U tom je djelu, Francuzima prirođenom lakoćom i neposrednošću, opisao sve brojne manifestacije u kojima dolazi do izražaja sposobnost, čestitost i karakternost juriste, u ovome slučaju napose odvjetnika.

Robert, pronicavi psiholog ljudskih htijenja, k tome čovjek bogata iskustva i velikog znanja, ocrtao je u svojoj knjizi odvjetnik-počam od njegovog nastupa na sudu, pa preko obrane pred sudom sve do konačne osude i primanja — nagrade. Autor nije propustio a da u posebnim poglavljima ne usporedi nekadašnje i sadanje odvjetnike da ocrtava razvoj sudskog govorničtva te da prozbori i o odvjetničkim pripravnicima, ženama odvjetnicima i odvjetnicima-političarima. U poglavlju »žene odvjetnici« Robert brani mogućnost da i žene dođu na sud kao

branitelji. Ipak ne propušta a da ne spomene i zaključak višeg suda u Bruxellesu, koji glasi: »Upravljanje kućom, obaveze materinstva postavljaju ženu u položaj koji se malo može složiti s dužnostima odvjetničkog poziva«. Karakterističan je opis Roberta — u istom poglavlju — o jednoj ženi-odvjetniku. Kad želi istaći njezine vrline kaže: »... žena širokih pogleda i velikog dara, rekao bih skoro muškarač«! Za naše pak prilike, u Hrvatskoj, zanimljivi su odlomci pod natpisom: »Odvjetnički pripravnik« i osobito »Poslovi odvjetničkog pripravnika«. Koje li razlike između naših i francuskih prilika.

Knjiga Henri Roberta je sjajno djelo. Nju bi trebao da pročita, uz svakog juristu, još gotovo i prije intelektualac ne-pripravnik. Iz nje bi — nesumnjivo — stekao uvjerenje o veličini jurisprudencije, ali i o naporosti, intenzitetu i teškoćama s kojima se bori valjani pravnik. Knjiga Roberta s pravom veliča onaj stalež, koji je svijetu zapalio sjajne luči one kulture, bez koje bi mirni razvitak ljudstva bio nemoguć, kulture koju ocrtava aksiom: »Justitia regnorum fundamentum«.

»L'avocat« Henri Roberta preveo je s francuskog na srpski jezik, pod natpisom »Advokat« Dobrivoj Dim. Branković, predsjednik Okružnog suda u Velikom Gradištu. Korisno bi bilo, da i hrvatski pravnici obogate — i onaku mršavu hrvatsku pravnu literaturu — kojim vrsnim prijevodom. Objavlivanje djela u kojima se ističe snaga pravde i vrijednost slobode je to korisnije, što su više ugroženi ti životno potrebni postulati kulturnog čovjeka. H. W.

EGON FRIEDEL: KULTURA NOVOGA VREMENA. Austrijski esejista Egon Friedell (* 1874.) pronio je slavu svojem imenu sa svojim životnim djelom »Kulturgeschichte«, koja je prije kraćeg vremena objavljena i u hrvatskom prijevodu pod natpisom »Kultura novoga vremena« i s podnatpisom »Od crne kuge do naših dana«. Djelo je objavljeno u dva sveska a svaki sadrži preko 300 stranica.

Ova znamenita povijest kulture, koja je pisana na novim temeljima, znatno je obogaćenje za hrvatsku prijevodnu literaturu. Jer, nesumnjivo je, Friedellova je »Kultura novoga vremena« zanimljivo i duhovito pisan prikaz nastajanja i razvitka modernoga života. Obrazovani čovjek će rado i češće posegnuti za ovim knjigama, koje će mu svojim živim bojama, sjajnim mislima i duhovitim usporedbama osvježiti mnoga manje poznata ili zaboravljena pitanja prošlosti. Jedno je sigurno: Friedell je majstor u pri-

kazivanju epoha, naroda, zemalja i ličnosti, a u ovo djelo, uz veliko znanje i erudiciju, ulio je svu toplinu i bogatstvo svoga suda. K tome njegovo slikanje događaja je konkretno, zorno, jednostavno i jasno.

U tom su djelu prikazane sve važnije epohe ljudske kulture: crna kuga, renesansa, doba velikih otkrića, reformacija i protureformacija, tridesetgodišnji rat, barok i rokoko, sedmogodišnji rat, francuska revolucija, imperijalizam, doba liberalizma, razvitak tehnike i djelomično i prvi svjetski rat. U tom nizu važnih zbivanja Friedell je uspio dati niz odlično pisanih portreta velikih ličnosti, mislilaca, umjetnika i državnika, koji su u stvari bili činioci kulture onoga vremena. Kažu, da je Thomas Mann za Friedellovu »Kulturu novoga vremena« napisao, da mu se čini, da je to najnaprednija, najpamet-

nija i najfinija knjiga koja je pisana o toj stvari. K tome tvrdi, da je Friedell ozbiljno-zabavan, učen i lako razumljiv. »Velika je njegova ljubav prema čovjeku, ali je veliko i njegovo znanje i poznavanje ljudi.«

Uz sve pozitivnosti, valja mnogo čitatelja upozoriti, da ne može sva Friedellova obrazlaganja i zaključke primiti bez prigovora. S našeg stajališta našli bi prigovora gdjeokojem zaključku, no to je stvar posve načelna, koja ne umanjuje opću vrijednost djela. Korisno je, što je na kraju druge knjige, na desetak stranica dodan i »Kronologijski pregled« važnih zbivanja i to redom od god. 1348. (crna kuga) do god. 1914. (početak svjetskog rata).

Hrvatsko izdanje ovoga djela priredio je dr. Ivan Hergešić a izašlo je u nakladi »Minerva« — Zagreb.

H. W.

NAŠI POKOJNICI.

MSGR. JANKO BARLE

Dne 18. II. 1941. umro je u Zagrebu ugledni kanonik, akademik-historičar Janko Barle, jedan od najuglednijih današnjih crkvenih dostojanstvenika i kulturnih radnika u Zagrebu, član upravnog odbora H. s. d-a, dugogodišnji njegov potpredsjednik i član uredničkog odbora ovoga glasnika.

Rodio se 12. ožujka 1869. godine u Budanjama kod Vipave u Julijskoj krajini, gdje mu je otac bio učitelj. Osnovnu školu pola-

zio je u Novom Mestu, gimnaziju u Karlovcu, a bogosloviju u Zagrebu. Iako podrijetlom iz Slovenije, on se već kao đak tako aklimatizirao, da se od toga doba smatrao Hrvatom i takav je ostao do smrti. God. 1892. zaređen je za svećenika, te je kroz godinu dana bio kapelan u Garešnici, gdje je počeo sabirati narodne pjesme, pripovijesti, život i običaje, te ujedno upoznavati psihu hrvatskog naroda, koga je srdačno zavolio. Već god. 1893. premješten je u Zagreb, gdje je djelovao kao kateheta i aktuar u nadbiskupskoj kancelariji, postao je arhivar nadbiskupskog duhovnog stola, prebendar i napokon kanonik. U nadbiskupskoj kancelariji je prošao sve faze u službi i bio je dugo godina njezin glavni ravnatelj. Kako je bio na vrelu historijskog blaga i imao, kao nekoć povjesnik Iv. Krstitelj Tkalčić, pristup u golemo arhivsko blago i historijsku građu, sakupljenu u kaptolskom i nadbiskupskom arhivu te u metropolitanskoj knjižnici, razvio se do solidnog historika. Kroz sve njegove veoma dragocjene radnje osjeća se kritički, historijski smisao i velika solidnost, upravo klasična arhivska pedantnost i pouzdanost.

Pisati je započeo zapravo već kao đak, isprva beletrističke članke i crtice, kasnije stručne i historijske radnje. Najprije je pisao u slovenske, a kasnije i u hrvatske stručne i beletrističke časopise. Pisao je tako u ljetopisu »Maticе slovenske« o ženidbenim običajima u Bjelokranjskoj, bio je revni suradnik »Slovenskog doma in sveta«, gdje je pisao o Hrvatima, radeći svestrano na tom.

da se Slovenci što bolje upoznaju s književnim i kulturnim razvitkom Hrvata. Posebno je štampan iz toga časopisa njegov napis »Ipavci«. Pisao je i crtice i pričice u »Slovincu«, a god. 1892. napisao je u »Zgodovinskom zborniku« raspravu: Prepir med nemškim redom in kapitulom zagrepskim v XV. veku. — Od god. 1893. marljivo je pisao u »Izvestija muzejskega društva za Kranjsku«. — Objavio je i dva zanimiva pisma u vezi sa Stankom Vrazom te prijevode slovenskih narodnih pjesama Hiacinta pl. Schulheima (u »Građi za povijest književnosti hrvatske«, knj. XIII., 1938.).

Kao hrvatski pisac i historičar pisao je mnogo. Valjda prvi hrvatski sastavak — koliko je nama poznato — bio mu je »Sveti Ksaver kod Zagreba«, štampan u Katoličkom listu, a slijedili su članci »Bratovština svetog Duha u Rimu i Hrvati«, te »Domovina Marka Križevčanina«. Poslije je izdao »Povijest zagrebačkih župa« i »Popis župa u donjoj Slavoniji«. Napose je vrijedna njegova rasprava »Biskup zagrebački grof. Mirko Esterhazy«. U Bogoslovskoj smotri napisao je »Naše dijecezanske sinode«, a u Vjesniku arheološkog društva opisao je »Život I. Tkalčića« i »O gradnji sakristije prvostolne crkve zagrebačke«. Neke je članke objavio i u Vjesniku kr. zemaljskog arhiva. te je bio uopće jedan od najplodnijih pisaca i najmarljivijih istraživača crkvene povijesti zagrebačke nadbiskupije. Za svoj rad izabran je god. 1922. članom Akademije znanosti i umjetnosti u Zagrebu, a bio je član i mnogih naših historijskih društava i ustanova.

U Društvu sv. Jeronima, kojemu je bio neko vrijeme urednikom, napisao je knjigu »Josip Juraj Strossmayer« i zbirku crtica »Uspomene sa sela«. Kao pripovjedač javljao se i u »Prosvjeti«. U velikom djelu »Plemenita općina Turopolje« napisao je povijest turopoljskih župa velikom ljubavi za ovaj plemeniti hrvatski kraj.

Bavio se i botanikom i narodnom terminologijom, te je napisao knjigu »Prinosi slovenskim nazivima bilja« za Zbornik za narodni život i običaje, što je izdala Akademija god. 1937. — Tim je Barle nastavljao Bogoslava Šuleka.

God. 1907. počela je u Zagrebu izlaziti »Sveta Cecilija«, glasilo Cecilijanskog društva, u kojoj od god. 1908. surađuje i Barle te postaje god. 1913. njezinim urednikom. List je digao do zamjerne visine. Još je izdao crkvene pjesme Nikole Krajevčića i vrlo vrijedno djelo »Pavlińska pjesmarica iz god. 1644«. Tako je Barle i jedan od vrijednih hi-

storičara naše crkvene glazbe. Uz to je svojom ličnom inicijativom i preko glazbenog časopisa »Sv. Cecilija« mnoge naše mlade muzičare oduševljavao za crkvenu glazbu. Uopće se može kazati, da je napredak crkvene glazbe kod nas posljednjih decenija velikim dijelom zasluga Barlea, koji je znao glazbenike oduševiti za takvu vrstu glazbe i koji je bio duša Cecelijanskog pokreta kod Hrvata. Svakako je potrebno istaknuti, da je mnogi mladi kompozitor dobio pobuda za svoje konačno opredjeljivanje za crkvenu glazbu baš u radu Barlea, koji je uvijek znao oko sebe okupiti krug najradnijih i najtalentiranijih glazbenika. Bio je jedan od prvaka na polju hrvatske crkvene glazbe, s kojom je njegov rad u posljednjih tridesetak godina upravo nerazdruživ. Na tom području djelovanje Barlea bilo je tako snažno, da malo ima imena, koja tu stoje pred njegovim. Ono što je on tu stvorio, to je tako dragocjeno, tako vrijedno, tako nezaboravno, da nema prikladne riječi kojom bi se to moglo točno ocijeniti. Njegovo je pero do konca života bilo neumorno: neprestano je otkrivao i pisao te predavao kulturnoj sadašnjosti ono, što je bilo davno zaboravljeno i što bi jamačno i ostalo još dugo zaboravljeno, da nije bilo Barlea. To se naročito odnosi na divne naše crkveno-glazbene starine.

Bio je preko četvrt stojeća urednikom hrvatske glazbene smotre »Sveta Cecilija«, kojoj je posvetio svu svoju ljubav i glavno nastojanje. Za nju je on, može se reći, sav živio. Pa uza sve to, što je oko »Svete Cecilije« znao okupiti vrlo velik broj suradnika, često je bio primoran da sam ispunja njen glavni dio. Ali požrtvovnost Barlea učinila je, da mi Hrvati u »Svetoj Ceciliji« imamo ne samo jedini svoj hrvatski glazbeni časopis, koji se, dok su drugi nicali i propadali, znao evo preko trideset godina držati, nego je taj časopis i na takvoj visini te ne zaostaje za mnogim sličnim časopisima drugih naroda. Ali Barle nije bio samo urednikom »Svete Cecilije« i jedan od glavnih faktora na polju hrvatske crkvene glazbe, nego je on kao dugodišnji predsjednik Cecilijina Društva stajao i na čelu našeg cecilijanskog gibanja, koje se je baš posljednjih godina sve ljepše razvijalo došavši do novog razmaha. Već time, što je Barle tolike godine uređivao hrvatsku smotru za crkvenu glazbu, u kojoj je objelodanjivao mnoge svoje povijesne radove s područja crkvene glazbe, njegovo je djelovanje bilo izrazito književnoga karaktera.

Ali Barle je i jedan od osnivača naše povijesti medicine, pa je u Liječničkom vjes-

niku napisao »O zdravstvu staroga Zagreba«. »Nekoliko povjesnih crtica iz Varaždinskih Toplica«, »Ranarnici i ljekarnici iz franjevačkog reda«, »Crtice iz liječničke povijesti srednjega vijeka«, »Stare liječničke svjedočbe«, »Kuga u požeškoj okolini god. 1379«, »Još nekoliko podataka o kugi«, »Nešto o prošlosti zakladne bolnice u Zagrebu«, »Bolnica milosrdne braće na Jelačićevom trgu« itd. Barle je našao i jednu zanimljivu ljekarušu (zbirku narodnih recepata i liječenja), objavio je i opisao pod imenom »Zagrebačka ljekaruša«. Upravo mladenačkim žarom surađivao je na organizaciji XI. Međunarodnog kongresa za povijest medicine u Zagrebu god. 1938., te je kratko vrijeme iz toga postao začasnim članom Hrvatskog društva za povijest medicine. Bio je i dopisni član Hrvatskog liječničkog zbora u Zagrebu.

Pokazivao je uvijek veliku brigu za Hrvatsko sveučilište, te je bio jedan od osnivača Hrvatskog sveučilišnog društva, od početka član njegovog upravnog odbora, dugogodišnji potpredsjednik i član uredničkog odbora društvenoga glasnika »AMC«.

Bio je izrazita ličnost hrvatskog kulturnog života. Nije bilo gotovo ni jedne hrvatske kulturne akcije u Zagrebu gdje ne bi sudjelovao i Barle. Za svaku plemenitu kulturnu akciju on među prvima izjavljuje svoje zanimanje, svakoj se među prvima pridružuje, svaku svojski pomaže. Po tome je Barle bio poznat u svojoj našoj kulturnoj javnosti kao jedan od rijetkih idealista, koji se zagrijava za sve, što je plemenito, lijepo i dobro, uživajući se posve u hrvatsku kulturnu sredinu i poprimivši njezino mišljenje, njene težnje, njene ideale.

Njegov solidan rad kao historičara i kulturnog radnika, lijep stil kao pisca, pa njegova velika čednost, čestitost i dobrota pribavili su mu velik ugled i poštovanje. Nema sumnje, njegova djela ostavit će mu trajnu spomen u hrvatskom narodu, a njegov značaj bit će dugo vremena primjer mladima. O njegovom radu pisano je na ovom mjestu (god. II., br. 7—8, str. 221., god. 1939), kad smo mu srdačno čestitali sedamdesetogodišnjicu plodnoga života. Još iza toga, sve do pred smrt — iako je jednom bio na čas shrvan iznenadnim napadom bolesti — radio je marljivo, surađivao u društvima i pratio naš dnevni, naročito kulturni život. I ako je bio u godinama, za mnogoga od njegovih poštovalaca, koji su ga još dan-dva pred smrt posjećivali i našli pri dobrom zdravlju, u marljivom radu, pri stolu, okružena knjigama, časopisima i novinama, — njegova je smrt došla neočekivano.

† ĐURO ARNOLD

Dne 22. II. 1941. umro je u Zagrebu, a visokoj starosti nekadašnji profesor filozofije i pedagogije, prvi doktor filozofije zagrebačkog sveučilišta, hrvatski pjesnik i odlični rodoljub Đuro Arnold.

Rodio se dne 24. travnja 1854. u zagorskom selu Ivancu kraj Varaždina. Porodica Arnolda potječe iz Švicarske, gdje se prvobitno nazivala Arnault, a preselila se u Hrvatsku iza francuske revolucije. Otac mu je služio u vojsci bana Jelačića i sudjelovao je s njime u dva rata, a kasnije je bio poreznik u Krapini; imao je 24 sina i kćeri, od kojih je Đuro devetnaesti po redu.

Pučku školu svršio je u Zagrebu, gimnaziju u Varaždinu i u Zagrebu, gdje je god. 1873. maturirao. Sveučilište je polazio u Zagrebu, gdje je učio filozofiju i povijest. Doktorat je položio god. 1880., te je ujedno prvi svršeni doktor filozofije zagrebačkog sveučilišta. Poslije toga je studirao u Göttigenu, Berlinu i Parisu. Kao profesor počeo je služiti god. 1879. na zagrebačkoj gimnaziji, a god. 1889. postade ravnateljem zagrebačke učiteljske škole, no već god. 1894. imenovan je izvanrednim, a god. 1896. redovitim profesorom teoretske i praktične filozofije. Na sveučilištu je neprekidno predavao do god. 1923. kad je na vlastitu molbu umirovljen. U dva je maha bio dekanom filozofskoga fakulteta i to god. 1898./99. i 1912./13., a rektorom god. 1899./1900.

Radio je mnogo, naročito kao pedagog i filozof. Napisao je i mnoge udžbenike i radnje na tom području, tako »Etika i povijest«, »Logika za srednja učilišta«, »Psihologija za srednja učilišta«, »Filozofija prirodne nauke i sociologija«. U »Radu jugoslavenske akademije« pisao je o psihologiji bez duše, »Zadnja bića«, »Monizam i kršćanstvo« i t. d.

Poznat je kao književnik i romantički pjesnik. Bio je predsjednik Matice Hrvatske od god. 1903. do 1909. Od god. 1891. je izvanredni, a od god. 1899. pravi član akademije. Pedagoški književni zbor izabrao ga je god. 1892. začasnim članom, a Braća Hrvatskog Zmaja začasnim bratom. Od god. 1899. začasni je građanin Krapine.

Posljednje godine života proveo je u Zagrebu, u krugu svojih rođaka i znanaca, a u javnosti je bio poznat kao plemenita i visoko kulturna osoba, impozantne pojave, uvijek simpatičan, dobroćudan i ljubezan. S Đurom Arnoldom nestaje iz naše sredine i iz sveučilišnoga kruga jedna od zadnjih i najsjajnijih zvijezda ove toliko poštovane i vrijedne stare generacije.

NEKOĆ I DANAS

IZBACIVANJE SLIKE STROSSMAERA IZ DRUŠTVENIH PROSTORIJA ĐAČKOG DRUŠTVA »ZVONIMIR« U BEČU.

(Iz đaćkog života prije 50 godina).

U trećoj dekadi mjeseca veljače o. g. navršilo se 50 godina, što je iz društvenih prostorija bečkoga đaćkoga društva »Zvonimir«, koje su bile zajedničke sa slovenskim đaćkim društvom »Slovenija«, izbačena bila slika biskupa Strossmayera. U Beču se počelo, da se onda nastavi u drugim sveučilišnim društvima.

Abiturijenti varaždinske gimnazije polazili su sveučilišta u Zagrebu, Grazu, Beču, samo je gdjekoji zabludio u Budimpeštu. Velika je većina polazila zagrebačko sveučilište, gdje se rano našla u vrtlogu političkog života. Oni u Grazu i Beču bili su nešto mirniji, samo kad je došla parola iz Zagreba, da treba to i to načiniti, onda su oživjele prostorije »Zvonimira«, kavane »Ceranke« (kasnije »Beethoven«) kod zgrade zemaljskog suda i kavane »Arkaden«. Pravi je pak život politički izbio poslije takve političke skupštine, kad su se kritizirali njezini zaključci.

Moje je godište maturiralo prije 50 godina na varaždinskoj gimnaziji. Bilo nas je 12 javnih đaka, kojima je alfabet počeo sa slovom »G«, i tri eksterna, među njima i bivši slovenski historik i profesor teologije u Mariboru dr. Fran Kovačević, koji je umro prošle godine. Proslava 50-godišnjice mature je otpala, jer smo od petnaestorice ostala na životu samo trojica, a od tih živi jedan kao advokat u Budimpešti (dr. M.). Budući da »tres faciunt collegium«, to nas dvojica, koji smo u Zagrebu (bivši načelnik zdravstvenog odjeljenja i ja) nismo mogli upriličiti proslavu.

Politički je velika većina bečkih đaka bila pravaški orijentirana, ali u pitanju Strossmayera imali su mnogi svoje »odijeljeno« mišljenje. »Obzoraša« je bilo ipak toliko, da bi mogli zapremiti sve prste na obadvije ruke. Da se nabroje mađaroni dostajao je samo jedan prst (J. J.), ali u pitanju Strossmayera je držao sa radikalnim pravašima.

Zagrepčani i Varaždinci su držali obično zajedno, no jedan dio Varaždinaca je međutim podržavao »veze« sa Slavonijom, napose s vinkovačkim đacima. Imali su i svoju kavanicu s jednim biljarom: ime joj je bilo »Brosch«, u Florianigasse. Tamo su znali preferancirati dr. S., dr. B., koji su i danas živi, dok je treći partner umro još kao đak. Jednom su počeli preferens od 1000, čini se da su partiju igrali tri dana.

Nedaleko kavane »Brosch« bijaše građanska restauracija »Bronner«, kamo smo znali otići, kad je džep dopuštao, kadikad na večeru. Tamo smo stupili par distance u političke krugove čeških korifeja, tamo su dolazili zastupnici na carevinskom vijeću Kramarž, Kaizl, Sokol i dr. Evo nas napokon kod politike.

U mjesecu prosincu 1890. stupio je u stranku prava dr. Josip Frank. Stranka je oživjela i postala bojovna. Prvi cilj te nove borbenosti bijaše biskup Strossmayer. Došao je nalog u Beč, da se Strossmayerova slika ima izbaciti iz prostorija »Zvonimira«. Zadaća je bila povjerena glavnom pouzdaniku stranke među bečkim đacima Toni Paveliću. Predsjednikom »Zvonimira« bijaše, mislim, da se ne varam, Bulić, koji je u tu svrhu sazvaio skupštinu »Zvonimira«. Za prijedlog o izbacivanju slike znalo je vrlo malo članova, znali su samo najupućeniji. Velik dio članova nije znao, pa mnogi od njih nisu uopće ni došli, među njima ni pokojni Čačković. Čim je stavljen bio prijedlog o izbacivanju slike, nastane ogorčena debata, u kojoj kao jedan od najmlađih nisam sudjelovao. U silnom uzbuđenju išlo se na glasovanje. Rezultat je bio 16 za izbacivanje, a 15 proti. Očito je među onom petnaesticom bilo i pravaša, koji nisu odobravali ovaj način borbe. Prijedlog je dakle prošao s jednim glasom većine. U najvećoj uzrujanosti je skupština bila zaključena.

Debata se nastavila i poslije skupštine. Prebrojavalo se, tko je sve glasovao, ali kod toga se konstatiralo, da je kod glasovanja razmjer bio obratan, da je 16 glasovalo protiv, a 15 za izbacivanje. Zatražio se saziv nove skupštine. Predsjednik ju je sazvaio.

Kad se skupština otvorila i kad je jedan od opozicije zatražio da se zaključak posljednje skupštine proglasi nevaljalim, izjavi na najveće iznenađenje predsjednik:

»Nemate riječi«. — »Kako da nemam riječi?« — pita govornik. — »Kako da nema riječi?« — pitaju drugi. — »Nemate riječi, jer niste član društva«, glasio je predsjednikov odgovor. — »Kako da nisam član društva?« — »Niste, jer ste izjavili, da istupate iz društva«. — »Izjavio sam, da ću istupiti iz društva, ako ovaj zaključak ostane na snazi«.

I doista su neki članovi izjavili to i napisali u društvenoj knjizi. Uzalud je bilo svako dokazivanje pa i pokojnome Velikaniću. Tko je ono napisao, prosto nije dobio riječ. Ja slučajno nisam izjavio niti napisao, da ću istupiti, pa je ostala na meni riječ. U govoru sam postupak predsjednika i njegovih drugova prisposobio s postupkom bana Khuen-Hedervaryja, koji je na taj način ispuštao izbornike iz listina i osigurao većinu svojim kandidatima; prisposobio sam ih s Mađarima, koji usprkos Nagodbe prave bezakonja. Ovo o »nagodbi« je doduše izazvalo reakciju, ali predsjednik je ostao kod svoga. Prešlo se na glasovanje. »Vlada« je zadržala svoj broj, ali broj glasova opozicije je spao ovim postupkom na

sedam. Postupak s brisanjem glasova bio je za mene veliko razočaranje, jer nisam mogao pojmiti, kako da u politici nisu uvijek svi postupci korektni, pa da će ti ljudi, kad jednom stupe u javni život, nastaviti onim načinom, kojim su pošli i mađaroni.

Dvije je godine ležala slika biskupa Strossmayera u arhivu da bude opet postavljena na svoje mjesto, kad se sklopio sporazum između obzoraša i pravaša, što je s velikim veseljem bilo prihvaćeno u dačkim krugovima. Izabrana je nova uprava »Zvonimira« s Miličićem na čelu i zajedničkim silama proslavljena proslava Petra Preradovića, koja je uspjela, kako nije uspjela ni jedna zabava »Zvonimira«.

Dr. S. S.

SVEUČILIŠNE VIJESTI

SVETOSAVSKE NAGRADE ZA SLUŠAČE. — U rektoratu sveučilišta, u prisutnosti rektora i dekana fakulteta, podijeljene su svetosavske nagrade za najbolje izrađene temate, ovim slušačima i apsolventima i to:

1. Starchl Ruži, diplomiranoj filozofkinji za radnju pod naslovom: »Mihovil Nikolić i Lamartine«;

2. Bilota Vjekoslav, slušaču Filozofskog fakulteta za radnju pod naslovom: »Pjesnički izrazi Kačićeva »Rituala rimskog« i »Pjesni velikih«;

3. Cosseto Emilu, slušaču Filozofskog fakulteta za radnju pod naslovom: »Giovani Papini e il futurismo«;

4. Beucu Ivanu, slušaču Pravnoga fakulteta za radnju pod naslovom »Državno pravni odnos Hrvatske prema Ugarskoj u srednjem vijeku«;

5. Zoričiću Josipu, slušaču Pravnog fakulteta, za radnju pod naslovom: »Ekonomska doktrina talijanskog korporativizma«;

6. Matijaci Ivanu, slušaču Bogoslovskog fakulteta za radnju pod naslovom: »Bratovštine Bl. Djevice Marije od Utjehe i njezina crkva u Korčuli«;

7. Pappu Imre, slušaču Bogoslovskog fakulteta za radnju pod naslovom: »Bitak i vriednost«;

8. Ivandiji Antunu, slušaču Bogoslovskog fakulteta, za radnju pod naslovom: »Grčka mitologija«;

9. Peteru Mihaelu, slušaču Bogoslovskog fakulteta, za radnju pod naslovom: »Sugestija i Kristova čudesa«;

10. Krivošiću Stjepanu, slušaču Bogoslovskog fakulteta, za radnju pod naslovom: »Buna protiv zagrebačkog biskupa Ladislava de Kobil«;

11. Dragojloviću Dušanu, slušaču Medicinskog fakulteta, za radnju pod naslovom: »Weilova bolest«;

12. Lehrneru Josipu, slušaču Veterinarskog fakulteta, za radnju pod naslovom: »O uplivu Arapa na uzgoj konja područja Hrvatske i Slavonije«;

13. Trenza Alfredu, apsolventu Veterinarskog fakulteta, za radnju pod naslovom »Fotografija kao pomoćno sredstvo u stočarskom radu«;

14. Mirniku Mirku, slušaču Tehničkog fakulteta, za radnju pod naslovom: »Elektroanaliza mesinga«;

15. Szucs Franji, slušaču Tehničkog fakulteta, za radnju pod naslovom: »Dobivanje tehničke celuloze iz kukuruzovine«;

16. Guštaku Eugenu, slušaču Tehničkog fakulteta, za radnju pod naslovom: »Sinteza metil hinuklidina«;

17. Bohutinskom Oti, slušaču Polj.-šumarskog fakulteta, za radnju pod naslovom: »Unapređenje voćarstva obzirom na izvoz voća«;

18. Kunšteku Josipu, slušaču Polj.-šumarskog fakulteta, za radnju pod naslovom: »Umjetno unošenje sjemena«;

19. Bubici Vlahu, slušaču Polj.-šumarskog fakulteta, za radnju pod naslovom: »Paralela kućne i privredne zadruge«;

20. Vančikovu Klimentu, slušaču Polj.-šumarskog fakulteta, za radnju pod naslovom: »Rase biljnih parazita i njihovo značenje za uzgoj imunih vrsta kulturnog bilja«;

21. Debač Slavi, slušaču Polj.-šumarskog fakulteta za radnju pod naslovom: »Unapređivanje voćarstva, s obzirom na izvoz voća«.

PROF. FEDERICO CHABOD U ZAGREBU. Dne 30. I. i 1. II. o. g. održao je Federico Chabod, profesor sveučilišta u Milanu, dva predavanja u Institutu za talijansku kulturu o temi: »Problem preporoda«.

Prof. Chabod rođen je u Aosti 27. veljače 1901.; od 1934. do 1938. bio je profesorom novije povijesti na Kr. sveučilištu u Perugi; od 1938. redovni je profesor povijesti srednjega vijeka i novije povijesti na Kr. sveučilištu u Milanu. Član je upravnog savjeta Kr. talijanskog instituta za novije doba, i Međunarodnog odbora za povjesne nauke i delegat Kr. izaslanstva praktične povijesti za Lombardiju, Toscanu i Umbriju.

Federico Chabod jedan je od najvažnijih talijanskih povjesničara, najbolji suvremeni povjesničar preporoda i protivreformacije u Italiji. On je političku povijest i misao ovih dvaju velikih doba istražio s dubokom pronicavošću i toplinom koja oživljuje duhovne pokrete ne zasjenjujući ni najstrožu ni najtočniju kritiku.

Glavna djela uglednog povjesničara jesu: O Machiavellijevom »Vladaru« (Principe) god. 1926.; Giovanni Botero, god. 1934.; Vladavina Milana u doba carstva Karla V., god. 1934.; Prilog vjerske povijesti vladavine Milana u doba vladanja Karla V., god. 1938.; »Preporod po najnovijim tumačenjima« god. 1933., značajni članak »Preporod« u talijanskoj enciklopediji, koje je bio urednik za noviju povijest.

IZGRADNJA MEDICINSKOG FAKULTETA NA ŠALATI. — Nakon što je izgradnja medicinskoga fakulteta godinama zapinjala, redovno komplicirana nepotrebnim i nesvrshodnim kombinacijama o zajedničkoj izgradnji kliničkih zgrada sa velikom (državnim) bolnicom — o čemu je u ovom glasniku bilo dovoljno riječi osude — čini se, da se danas može govoriti o mogućnosti definitivne, samostalne i valjane izgradnje svih ustanova medicinskoga fakulteta na Šalati, u obliku, gotovo istom, kako smo ga od početka u našem glasniku zastupali. Činjenice pokazuju i u tom pogledu ispravnost našega stava (God. I., 81; God. II. 74, 181, 250—251; God. III. 16, 58 i 86, 336—7; 345—6; God. IV. 45 i 123).

Odobrenjem svote od 7,000.000 dinara za izgradnju nove zgrade za živčanu kliniku i svote od 40,000.000 dinara za izgradnju nove zgrade za očnu, kiruršku i internu kliniku, te središnjeg rentgenskog zavoda, omogućena su financijska sredstva, a planovi se već izrađuju.

Nova zgrada za kiruršku i internu kliniku, te središnji rentgenski zavod izgradit

će se na prostranom slobodnom prostoru ispred glavne, dekanatske zgrade, sučelice zgradi ušne, dermatološke i dječje klinike. Za očnu kliniku prigradit će se jedno krilo na glavnoj, dekanatskoj zgradi. Kako se u blizini već gradi nova upravna zgrada, a izgradit će se i zavod za lupus, radium-zavod, dom slušača sa knjižnicom, stambene zgrade za pomoćno i podvorno osoblje itd., a ujedno će se raspored u postojećim zgradama toliko poboljšati, da će onamo još stati zavodi za higijenu i socijalnu medicinu, bakteriologiju, povijest medicine i dr., koji su sada podalje od ostalih zgrada, što nije u interesu nastave, to će — nadajmo se — u dogledno vrijeme sve ustanove medicinskoga fakulteta biti koncentrirane na Šalati i ovaj će fakultet biti napokon izgrađen, kako to zahtijevaju nastavne potrebe i kako je to već davno moglo i moralo biti učinjeno, da je bilo dovoljno interesa i brižljivosti za opće, narodne, hrvatske interese, i da su zahtjevi medicinskoga fakulteta bili primjereniji, a prijedlozi svrsishodniji, barem u tolikoj mjeri, kao što su postali ove godine.

PROMJENE MEĐU PROFESORIMA SVEUČILIŠTA U ZAGREBU. — Postavljeni su: Dr. Janko Oberški, izvanredni sveučilišni profesor IV. položajne grupe 1. stepena na bogoslovskom fakultetu sveučilišta u Zagrebu za redovitog sveučilišnog profesora II. položajne grupe 2 stepena istog sveučilišta za katedru: Jezici i ostale pomoćne nauke sv. Pisma.

Dr. Gjuro Gračanin, izvanredni sveučilišni profesor IV. položajne grupe 1. stepena na bogoslovskom fakultetu sveučilišta u Zagrebu za redovitog sveučilišnog profesora II. položajne grupe 2. stepena istog sveučilišta za katedru: Apologetika i historija religija.

Umirovljen je Dr. Fran Bubanović, redoviti sveuč. profesor II. položajne grupe 1. stepena medicinskog fakulteta Sveučilišta u Zagrebu sa pravom na mirovinu, koja mu prema godinama službe po zakonu pripada.

PROF. STJEPAN RATKOVIĆ NOVI REKTOR VIŠE PEDAGOŠKE ŠKOLE. Za novoga rektora Više pedagoške škole u Zagrebu imenovan je g. Stjepan Ratković, dosadašnji redoviti profesor Više pedagoške škole.

Rođen je god. 1878. Zauzimao je u svom dosadašnjem nastavničkom radu različite položaje u prosvjetnoj struci. Počevši raditi kao učitelj pučke škole, prof. Ratković je ubrzo svratio na sebe poglede javnosti, te postaje uskoro nastavnikom građanske škole. Iza toga odlazi na studiju u inozemstvo.

gdje se bavi osobito studiranjem geografije. Kasnije odlazi u ministarstvo prosvjete, gdje postaje načelnik odjela.

Za vrijeme svoga rada u ministarstvu prosvjete prof. Ratković se bavi posebno pitanjem uređenja naših građanskih škola, te je potaknuo misao o osnivanju visoke stručne škole, u kojoj bi se spremali budući nastavnici građanskih škola. Radi toga mu je povjeren zadatak da izradi osnovu takve visoke stručne škole. Prof. Ratković dao se je marljivo na taj posao izradio je osnovu za tu školu, te je ona primljena i na temelju nje otvorena je u Zagrebu god. 1919. Viša pedagoška škola.

Poslije toga postaje prof. Stjepan Ratković zemaljski školski nadzornik učiteljskih škola, a nakon toga i profesor Više pedagoške škole u Zagrebu, gdje je sve do svoga imenovanja za rektora predavao zemljopis kao redovni profesor.

U doba svoga prosvjetnog rada prof. Ratković objavio je i više radova iz prosvjetne struke, među kojima treba spomenuti: »Sljepi i njihovo odgajanje« (1917.); »Savremeno staranje za djecu i mladež« (1920.); »Čitanka za odrasle nepismene« (izrađena u zajednici s drom Stj. Bosancem, Zagreb, 1925.); »Čitanka za osnovne škole« (saradnici: dr. S. Bosanac, dr. Sig, Čajkovac i Vl. Nazor); »Zemljopis za I., II., III. i IV. razred građ. škola«, a objavio je i velik broj članaka i referata u našim i njemačkim časopisima.

Godine 1913. pokrenuo je i uređivao s drom Perkovićem i I. Dizdarom u Zadru list »Narodni učitelj«. Od 1920.—1926. bio je jedan od urednika pedagoškog mjesečnika »Napredak«.

Osim toga je prof. Stjepan Ratković i prvi član »Hrvatskog književno-pedagoškog zbora«, kome je bio neko vrijeme i predsjednik, a i marni član »Hrvatskog sveučilišnog društva« i dugogodišnji član njegovog upravnog odbora.

PROF. DR. E. MILOSLAVIĆ JE IMENOVAN ČLANOM NJEMAČKE AKADEMIJE PRIRODNIH ZNANOSTI. — Nakon mnogih naučnih odlikovanja, što ih je posljednjih godina dobio predstojnik Zavoda za sudsku medicinu prof. dr. Eduard Miloslavić iz raznih evropskih zemalja imenovanjem zaslanim članom visokih znanstvenih ustanova, ovih je dana dobio obavijest, da je u znak priznanja njegovih naučnih uspjeha i internacionalnog stručnog rada imenovan redovitim članom Carske Njemačke Leopoldinske Karolinske akademije prirodnih znanosti.

Prof. Abderhalden, učenjak svjetskoga glasa i predsjednik Akademije, upravio je tim povodom vlastoručno pismo prof. dru Miloslaviću, kojemu javlja, da je na godišnjoj sjednici Akademije izabran njenim redovnim članom u znak priznanja za njegova značajna istraživanja i naučne radove na polju patološke anatomije i sudbene medicine, kojim je radovima on pridonio daljnjem razvitku ovih važnih medicinskih struka.

Spomenuta njemačka akademija osnovana je godine 1652. Kroz skoro dva stoljeća okupljala je oko sebe najbolje umove svih zemalja Evrope. Tako su Agassiz, Berzelius, Goethe, Humboldt, Linne, Virchow i drugi bili redoviti članovi ove Akademije. Sada je i naš jedan sin, borac za prvenstvo u znanosti, zauzeo među njima dostojno mjesto. Prof. dr. Miloslavić će na narednoj sjednici Akademije, koja će se održati u Halle a. d. Saale, nastupiti s predavanjem o razvitku posmrtno ukočenosti mišićja čovječjega tijela. Ovim se problemom prof. dr. Miloslavić bavio neprekidno kroz dvadeset godina svoga rada i otkrio nove važne činjenice.

KONFERENCIJA O PODIZANJU FIN-FEN-INSTITUTA. U ponedjeljak, dne 16. I. o. g., održana je u vijećnici dekanata medicinskog fakulteta konferencija, koja je sazvana na poticaj organizacionog odbora za suzbijanje kožne tuberkuloze u okrilju Hrv. dermatovenerološkog društva. Ovoj su konferenciji prisustvovali: dekan medicinskog fakulteta prof. Dr. Andrija Štampar, od odjela za prosvjetu prof. Josip Baugut, od odjela za narodno zdravlje inspektor Dr. Kocuvan, od odjela za socijalnu politiku Dr. Bogom. Dragaš, od odjela za tehničke radove ing. Vladimir Šandor, od gradskog fizikata fizik Dr. Josip Medved, od središnjeg ureda za osiguranje radnika glavni ravnatelj. R. Matjašić i direktor zdravstvenog odjela Suzora Dr. Niko Mrvoš, predsjednik liječničke komore Dr. Oto Belošević, predsjednik Hrvatskog Zbora liječnika prof. Dr. Vladimir Čepulić, za ravnateljstvo kliničkih bolnica profesor Dr. Fran Smetanka, a od članova organizacionog odbora šef primarius Dr. Ivan Beuc, doc. Dr. Srećko Bošnjaković, doc. Dr. Šime Čajkovac, fizik Dr. Kamilo Farkaš, prof. Dr. Franjo Kogoj i asistent Dr. Milan Schwarzwald. Nakon uvodne riječi pročelnika prof. Dra Kogoja održali su referate o smjernicama i rezultatima akcije za suzbijanje i o liječenju kožne tuberkuloze doc. Dr. Bošnjaković i asistent Dr. Schwarzwald. Nakon opsežne i stvarne diskusije, u kojoj su sudjelovali gotovo svi nazočni, date su sugestije i stvoreni zaključci, koji opravdavaju

nadu, da će se uskoro pristupiti izgradnji prijeko potrebnog i socijalno medicinski važnog Finsen-instituta, kao jedne od glavnih karika u lancu čitave akcije za suzbijanje tuberkuloze kože, a osobito lupusa na području banovine Hrvatske.

PROPISAN JE PRIJAMNI ISPIT ZA APSOLVENTE SREDNJIH TEHNIČKIH ŠKOLA KOJI SE UPISUJU U TEHNIČKI FAKULTET. — Na temelju čl. 1. Uredbe o upisu svršenih učenika srednjih tehničkih škola na zagrebački Tehnički fakultet od 4. listopada 1940. propisana je naredba o polaganju prijamnog ispita svršenih učenika srednjih tehničkih škola.

Član 1. Prijamni ispit za upis na Tehnički fakultet Sveučilišta u Zagrebu mogu polagati učenici, koji su svršili koju srednju tehničku školu na području banovine Hrvatske kao i pripadnici ove banovine, koji su svršili takovu školu izvan banovine Hrvatske.

Član 2. Svrha je ispita, da kandidati pokažu spremu iz predmeta opće naobrazbe, koji se u manjem opsegu uče u srednjoj tehničkoj školi.

Član 3. Ispit se polaže pred Ispitnim povjerenstvom u Zagrebu u ožujku, lipnju i rujnu, a mora se položiti najkasnije do konca drugoga semestra. Kandidati, koji ne polože prijamni ispit u tom roku, gube upisane semestre.

Ispitno povjerenstvo postavlja Banska Vlast, Odjel za prosvjetu, a sastoji se od predsjednika, od jednoga ispitivača za svaki predmet, od perovođe i od zamjenika za svakoga člana. Prema potrebi mogu se postaviti dva ispitna povjerenstva.

Član 4. Za polaganje prijamnog ispita prijavljuju se kandidati propisno biljevanim molbama dekanatu Tehničkog fakulteta u Zagrebu, koji ih rješava i predlaže ispitnom povjerenstvu. Molbi treba priložiti uz svjedodžbu o završnom ispitu srednje tehničke škole i domovnicu. Molbe se moraju predati najkasnije mjesec dana prije početka dotičnog ispitnoga roka. Ako Tehnički fakultet odbije molbu, molitelj ima pravo žalbe u roku od 8 (osam) dana na Bansku Vlast, Odjel za prosvjetu.

Član 5. Prijamni se ispit polaže iz hrvatske i srpske književnosti, iz narodne i opće povijesti i iz zemljopisa, i to u opsegu, koji je propisan za više razrede realnih gimnazija.

Član 6. Prijamni se ispit sastoji iz pismenog i usmenog dijela. Na pismenom ispitu, koji traje četiri sata, piše se hrvatska zadaća. Svrha je pismenoj zadaći, da se ustanovi kandidatovo opće obrazovanje i poznavanje hrvatskoga ili srpskoga književnoga jezika.

Ako kandidat ne zadovolji na pismenom ispitu, ne može pristupiti usmenom ispitu u istom roku. Usmeni se ispit polaže iz svih predmeta, koji su propisani za taj ispit, a traje za svakoga učenika najviše 20 minuta po predmetu.

Član 7. Kandidate ocjenjuju sporazumno predsjednik i ispitivači na prijedlog ispitivača za pojedini predmet. U slučaju jednake podjele glasova odlučuje glas predsjednika.

Ocjenjuje se na temelju općeg utiska, koji su članovi ispitne komisije dobili iz kandidatove pismene radnje i usmenih odgovora, i to ocjenama: zadovoljava ili ne zadovoljava.

Član 8. Kandidat, koji nije zadovoljio može ispit ponoviti u kojem slijedećem ispitnom roku, u koliko ispitna komisija izrično ne odredi drugi rok.

Član 9. O položenom ispitu ispitno povjerenstvo izdaje kandidatu potvrdu na trošak kandidata.

Član 10. Kod prijave za prijamni ispit plaća svaki kandidat ispitne pristojbe za administrativne troškove, za honorar ispitnoj komisiji i za biljevanje potvrde o rezultatu ispita. Ispitne pristojbe propisuje Banska Vlast, Odjel za prosvjetu.

DA LI ĆE SE APSOLVENTI GAZI HUSREVBEGOVE MEDRESE MOĆI UPISIVATI NA SVEUČILIŠTE? Rektorat Hrvatskog Sveučilišta u Zagrebu izrazio je spremnost da dozvoli svršenicima Gazi Husrevbegove medrese u Sarajevu upis na sve fakultete kao redovnim slušaocima. Pošto je beogradsko sveučilište — ističe se s iste strane — dozvolilo još prije nekoliko godina svršenicima Aleksandrove medrese u Skoplju upis na svoje fakultete, to nema smetnje da i Hrvatsko Sveučilište u Zagrebu dozvoli tu istu stvar svršenicima Gazi Husrevbegove medrese, kojoj je i inače, u pogledu činovničkih kvalifikacija, u cijelosti priznat i rang potpune srednje škole.

Da bi se gornja spremnost rektorata ostvarila, potrebno je, da uprava Gazi Husrevbegove medrese ili pak muslimanske vjerske vlasti zatraže službeno mogućnost upisa apsolventima ove medrese. Jedna deputacija svršenih đaka ove medrese boravila je koncem prošlog mjeseca u Zagrebu nastojeći svršiti ovu stvar. Nu rečeno im je da je potrebno zatražiti ovu stvar službeno.

Među nekim krugovima čulo se je mišljenje, da ne bi trebalo dopustiti apsolventima Gazi Husrevbegove medrese upis na sveučilište, jer da su oni potrebni da popune imamska i vjeroučiteljska mjesta u muslimanskoj vjerskoj zajednici, kao i to da je potrebno,

da nastave studij na Višoj islamskoj teološko-šeriatskoj školi. Takvo mišljenje je posve netočno i ne smije biti uvaženo. Naime već za tri četiri godine osjetit će se kod nas hiperprodukcija apsolenata i Gazi Husrevbegove medrese i Više islamske šeriatsko-teološke škole. Za tri četiri godine bit će popunjena sva islamska, vjeroučiteljska i šeriatsko-sudačka mjesta u našoj vjerskoj zajednici i postaviti će se pitanje zaposlenja tih apsolenata. Na to pitanje treba već sada misliti, a najbolje je rješenje, da se jedan dio tih apsolenata upiše na sveučilište. Najmanje se pak smije zapriječavati upis na sveučilište onim apsolvencijama Gazi Husrevbegove medrese koji nisu vakufski stipendisti, koji se školuju o svome trošku. A takovih ima znatan broj. Svojednobo, još za Austrije, bilo je dozvoljeno svršenicima sarajevskog Mektebi-Nuvvaba da se mogu upisati na zagrebački pravni fakultet, mnogi od njih se je upisao i svršio taj fakultet, pa ipak se nikada nije osjetio nedostatak kandidata za šeriatske suce, nego je bilo baš obratno, t. j. bilo ih je previše.

I drugi prigovor, naime da je Gazi Husrevbegova medresa pozvana da odgaja samo vjerske službenike i da vakuf ne može trošiti novac na školovanje ljudi koji će se sutra posvetiti slobodnim zvanjima, nije na mjestu. Mi svake godine imamo sve jači upis đaka u prve razrede ove medrese, a to znači da će u buduću biti sve više njenih apsolenata. Nu mjesta u muslim. vjerskoj zajednici, na koja bi mogli doći ovi apsolvenci ima vrlo ograničen broj. A kao što nije opravdano zapriječivati upis u Gazi Husrevbegovu medresu sve većem broju učenika, isto tako nije opravdano onemogućiti njenim apsolvencijama put u siguran život i onda kada im muslim. vjerska zajednica ne bi mogla dati uposljenje. Muslim. vjerskoj zajednici može biti samo od koristi ako što veći broj apsolenata Gazi Husrevbegove medrese svrši i sveučilište. Oni će i u slobodnim zvanjima biti temeljito izobraženi u vjerskim naukama i tako biti na dobrobit općoj muslimanskoj stvari. Stoga će biti službeno podnesena molba rektoratu Hrvatskog Sveučilišta u Zagrebu da se apsolvenci Gazi Husrevbegove medrese mogu upisati na sve njegove fakultete.

VRIJEDNA PRINOVA SVEUČILIŠNE KNJIŽNICE U ZAGREBU. Sveučilišna Knjižnica u Zagrebu nabavila je veći broj svezaka zbirke »Ostwald's Klassiker der exakten Wissenschaften«.

Njemački kemik Wilhelm Ostwald (1853—1932) osnovao je god. 1889., danas vrlo poznatu ediciju, pod natpisom »Ostwald's Klassiker der exakten Wissenschaften«. God. 1893. preuzeo je uredništvo te zbirke fizičar A. J. Oettiger, a god. 1923. sin osnivačev, kemik Wolfgang Ostwald. (Wilhelm Ostwaldu, za njegov uspješan rad, podijeljena je god. 1909. i Nobelova nagrada).

Zasluga je Ostwaldova, što je osnivajući ovu zbirku, koja danas spada među najvažnija izdanja na području znanosti, učinio kapitalna naučna djela općenito i lako pristupačna svim naučnim trudbenicima. Do pokretanja njegove zbirke postojala su različita naučna djela u glavnom samo u rijetkim skupovijenim izdanjima ili su bila pak zakopana u starijim, teško pristupačnim godištim časopisima. K tome, ta različita naučna djela pisana su u intervalu od više stoljeća, dakle pisana su starim stilom ili malo poznatim jezikom, a nijesu bila prevedena ni na koji svjetski jezik.

O Ostwaldovim edicijama uopće, a napose o nabavljenim novim svescima za zagrebačku sveučilišnu knjižnicu, izvješćuje prof. Eva Verona u najnovijem broju »Nastavnog Vjesnika« te za ovu zbirku kaže:

»Izdanje ove zbirke, u kojoj izlaze temeljna djela prirodnih znanosti — bez obzira na vrijeme, kad su bila pisana i na narodnost pisca — u jeftinim izdanjima spretnoga formata u njemačkom prijevodu, naišlo je stoga na opće odobravanje s naučnim krugovima.«

Činjenica, da ta zbirka još i danas izlazi, dokazuje, da su i Ostwaldovi nasljednici znali nastaviti rad u njegovu duhu.

Spomenut ćemo tek neke, najvažnije. Mehanika je zastupana Arhimedovom raspravom o tjelesima, koja plivaju; slavnim »Discorsi« G. Galileja (1638.), raspravama Huygensa o srazu (1669.), o centrifugalnoj sili, dinamikom D'Alemberta (1743.), koja sadržaje temeljno načelo dinamike i dr. Nauka o toplini zastupana je raspravom »O toplini« od Lavoisiera i Laplacea (1780.), raspravama Mayera (1832.) i Helmholtza, Clausiusa i Thomsona. Najzanimljivija djela iz nauke o elektricitetu jesu rasprava Coulomba (1785.) o otkriću električne struje, rasprava Ohma, eksperimentalna istraživanja Faradaya, koja su bila od osnovnog značenja za daljnji razvitak nauke o elektricitetu i dr.

Na području optike donosi Ostwaldova zbirka raspravu »Dioptrice« od Keplera (1611.), optiku Newtona (1704.), pa rasprave Huygensa, Fresnela, Dopplera. Sa područja

spektroskopije rasprave Fraunhofera, Kirchhoffa i Bunsena.

On novijih rasprava na području fizike objavljene su u ovoj ediciji rasprave Plancka, osnivača kvantne teorije, rasprava Lebedeva i Lauea o interferenciji Röntgenovih zraka. Kemija je zastupana raspravom Scheelea, Daltona, Avogadra, Mendelejeva (o periodskom sustavu kemijskih elemenata), raspravom Arrheniusa o teoriji elektrolitičke disocijacije i dr.

U Ostwaldovoj zbirci izašao je i velik broj matematskih rasprava. Tu su djela Euklida, Arhimeda, Leibniza, Newtona, Bernoullija, Lagrangea, Eulera, Steinera, Jacobija, Lobačevskog i drugih slavni matematičara. Iako je Ostwaldova zbirka posvećena prvenstveno egzaktnim znanostima, ipak objavljen je u njoj niz djela iz organskih prirodnih znanosti. Tako je — među ostalim objavljena i poznata rasprava L. Pasteura (1862.), u kojoj dokazuje da ni najniži organizmi, kao što su infuzoriji i bakterije, ne nastaju spontano, nego se razvijaju iz klica; istraživanje Mendela o biljnim hibridima i dr.

Kako se iz svega razabire, važnost i korisnost ovih publikacija je nesumnjiva, pogotovo u današnje doba cvata i snažnog razvitka tehničkih nauka. K tome treba naglasiti, da su sve ove rasprave, koje su pisane starijim stilom dijelom i latinskim jezikom i prije kojeg stoljeća, sada objavljena u suvremenom, većini obrazovanih ljudi poznatom, njemačkom jeziku.

S ovom najnovijom prinovom zagrebačka sveučilišna knjižnica je potpuno kompletirala ovu Ostwaldovu biblioteku, tako sada u Zagrebu imademo svih 244 do sada izašlih svezaka.

(hw.)

† PROF. ING. FRANJO HANAMAN. Dne 23. I. o. g. nakon duge bolesti naglo je umro profesor tehničkog fakulteta F. Hanaman. Rođen je u Drenovcima kod Županje 30. VI. 1878., tehniku je studirao u Beču gdje je i diplomirao. Radio je u tvornici šećera u Usori i na tehničkoj školi u Beču. Sa kemičarom A. Justom izumio i usavršio je Wolframove sijalice. Kasnije je radio u Ledeczu i Budimpešti, gdje je bio potpredsjednikom Međunarodnog društva za Wolframove sijalice. Putovao je i u Ameriku, a priznat mu je rad i u Njemačkoj. Poslije svjetskog rata vratio se u Zagreb, gdje je kod Narodnog vijeća bio povjerenik za obrt i industriju, a god. 1921. postao je profesorom anorganske tehnologije i metalurgije na Visokoj tehničkoj školi, koja je kasnije pretvorena u tehnički fakultet sveučilišta.

DR. MLADEN DEŽELIĆ, asistent i honorarni nastavnik filozofskog fakulteta, izabran je za docenta fizikalne kemije na istom fakultetu.

Mladen Deželić rodio se 1900. u Zagrebu, gdje je polazio klasičnu gimnaziju i maturirao 1919. Na filozofskom fakultetu u Zagrebu učio je kemiju, fiziku i matematiku. pa je već kao slušač 1921. izabran na prijedlog prof. Janečka, za pomoćnog asistenta u kemijskom zavodu. Srednjoškolski profesorski ispit položio je 1924. god., a 1928. promoviran je na čast doktora filozofije na sveučilištu u Zagrebu. Neko je vrijeme služio kao suplent na Tehničkoj srednjoj školi u Zagrebu i gimnaziji u Šibeniku, a od god. 1926. radi u kemijskom zavodu filozofskog fakulteta u Zagrebu. Nakon završenih sveučilišnih studija u Zagrebu odilazi u München, gdje se specijalizira kod nobellaureata prof. H. Fischera i prof. G. Scheibea. Tu biva izabran za asistenta na Politehnici u Münchenu u institutu za organsku kemiju. God. 1935. povjerena su mu predavanja iz fizikalne kemije, kao honorarnom nastavniku na filozofskom fakultetu u Zagrebu.

Znanstveni radovi dra Mladena Deželića zasjecaju u područje fizikalne kemije, organske kemije i biokemije. Objelodanio ih je u »Radu« akademije, Liebigovim »Annalen der Chemie«, »Sitzungsberichte der Akademie der Wissenschaften«, Wien, »Zeitschrift für physikalische Chemie«, »Hoppe-Seylers Zeitschrift für physiologische Chemie«, »Transactions of the Faraday Society« i »Glasniku kemijskog društva Kr. Jugoslavije«. Osim eksperimentalnih radova objelodanio je niz stručnih rasprava i referata u »Arhivu za kemiju i tehnologiju« »Nastavnom Vjesniku«, »Vjesniku Ljekarnika«, »Farmaceutskom Vjesniku« i dr. Urednik je kemijske struke u »Hrvatskoj Enciklopediji«.

Radovi Dra Mladena Deželića naišli su na priznanje ne samo domaćih, već i stranih stručnjaka, pa su citirani u raznim knjigama i časopisima; da spomenemo samo veliko djelo: H. Fischer i H. Orth, »Die Chemie des Pyrrrols« i knjigu Ch. Dhéré, »La fluorescence en Biochimie«.

Najnoviji radovi dra Mladena Deželića: »Polarografska istraživanja u kemiji pirola« i »Neki derivati mezoporfirina« upravo se štampaju u »Radu« Akademije, a u ovogodišnjem Nastavnom Vjesniku štampao je raspravu »O hrvatskoj kemijskoj terminologiji«. U štapi se nalazi i po njemu sakupljena »Građa za hrvatski kemijski rječnik«.

SA STRANIH SVEUČILIŠTA

SARAJEVSKI POLJODJELSKO-ŠUMARSKI FAKULTET. Pošto nije uspio natječaj za redovite profesore poljodjelsko-šumarskog fakulteta u Sarajevu, imenovano je vijeće za taj fakultet, u koje su ušli gg. dr. Dobroslav Todorović, dekan beogradskog poljodjelsko-šumarskog fakulteta, Stanoje Nedeljković, prodekan istoga fakulteta i dr. J. Balen, redoviti profesor istoga fakulteta. Oni su se konstituirali, pa je za dekana poljodjelsko-šumarskog fakulteta u Sarajevu određen Stanoje Nedeljković, za prodekana dr. J. Balen, a za tajnika dr. Dobroslav Todorović. Dekan g. Nedeljković izjavio je, da će prostorije za fakultet biti u prvo vrijeme u zgradi »Gajreta«. Po mišljenju dekana prostorije fakulteta bit će u toj zgradi dvije-tri godine, dok se ne podigne posebna zgrada. Na fakultet u Sarajevu upisalo se 56 pravoslavnih slušalaca, 41 katolik, 26 muslimana i po 1 židov i protestant. Uredbom ministarstva poljodjelsko-šumarski fakultet potpada pod sveučilište u Beogradu, pod kojim se već do sada nalaze također i filozofski fakultet u Skoplju i pravni fakultet u Subotici. Mi smo u našem časopisu već opetovano o tom slučaju istakli naše neslaganje.

Za honorarne profesore poljodjelsko-šumarskog fakulteta u Sarajevu, koji spada po uredbi ministarstva u okvir beogradskog sveučilišta, imenovani su Ahmet Polić, kustos zemaljskog muzeja u Sarajevu, ing. Oskar Grof, ravnatelj srednje tehničke škole u Sarajevu, Milan Velić, šef seizmološke stanice u Sarajevu, ing. Šefkija Bubić, profesor trgovačke akademije, ing. Stanislav Bač, a za izvanrednog profesora dr. Milan Radovanović.

Osim toga »Hrvatski Dnevnik« pod naslovom »Sarajevski fakultet sa sjedištem u Zemunu« objavljuje na političkoj stranici ovu bilješku:

»Kao što smo već svojedobno javili, na šumarsko poljoprivredni fakultet u Sarajevu upisalo se oko 120 studenata. Čekajući, dok se otvori taj fakultet, oni su već izgubili jedan semestar. Nije nikakvo čudo, da ih ta činjenica nije mogla osobito raspoložiti. Javnost s pravom pita, zašto je uopće bilo pokretano pitanje ovoga fakulteta, ako nije postojala namjera, da se on zaista i otvori. Ministar šuma i rudnika dr. Džafer Kulenović mnogo se zalagao za osnivanje ovoga fakulteta, a u tome je uživao i moralnu potporu ministara, koji pripadaju Hrvatskoj seljačkoj stranci. Unatoč tome od fakulteta nema ništa. Sjedište toga fakulteta ostalo je u —

Zemunu, gdje već postoji takav fakultet. I vijeće sarajevskog fakulteta nalazi se u Zemunu. Za dekana je izabran profesor zemunskog fakulteta. Predavanja će početi tek 10. prosinca 1941. Nakon ovoga zaista nije jasno, gdje će biti sjedište sarajevskog fakulteta, da li u Sarajevu ili u Zemunu. Očito je, da se netko šali s ovim pitanjem. No možda je to i »praktično«. Na ovakav način moglo bi se u Jugoslaviji osnovati još barem desetak sveučilišta i smjestiti ih u gradovima, koji već imaju sveučilišta, ostaviti iste profesore i istu upravu. Uspjeh bi bio zaista kolosalan.

Protiv ovakvog postupka prosvjedovali su ne samo đaci, koji su bez svoje krivnje izgubili semestar, nego i slušači šerijatske akademije u Sarajevu. Neke posebne prosvjedne članke protiv ovoga pisati ne čini nam se ozbiljnim. Stvar je takve naravi, da i bez kritike mora biti osuđena.«

VLADA ZA BEOGRADSKJE SVEUČILIŠTARCE. — »Politika« javlja: »Ministarski savjet, na prijedlog ministra prosvjete donio je Uredbu sa zakonskom snagom o uređenju i upravljanju Akademske trpeze u Beogradu. Ministar prosvjete g. dr. Miho Krek donijet će ovih dana potrebne odluke i propisati pravilnik koji predviđa ova Uredba, kako bi Akademska trpeza što prije počela da radi. Zgrada za trpezu je potpuno dovršena i snabdjevena svim potrebnim inventarom. Ministar financija, na predlog ministra prosvjete, odobrio je sve potrebne kredite tako, da je najvećoj studentskoj socijalnoj ustanovi potpuno osiguran miran i nesmetan rad.«

UMIROVLJEN JE DR. DRAGOLJUB ARANĐELOVIĆ, PROFESOR BEOGRADSKOG SVEUČILIŠTA. — Na pravnom fakultetu u Beogradu umirovljen je dr. Dragoljub Aranđelović, redovni profesor građansko-sudskog postupka. Njegovo umirovljenje došlo je kao posljedica zakona, jer je postavljen za senatora.

Prof. Aranđelović rođen je god. 1873., a već god. 1904. počeo je predavati pravne discipline na tadanjoj beogradskoj Velikoj školi. Objavio je više knjiga i pravnih sastavaka. Dr. Aranđelović smatran je vršnim pravnikom, a beogradski ga pravni fakultet ubraja među četiri svoja najznačajnija bivša člana: Živojin Perić, Slobodan Jovanović, Božidar Marković i Dragoljub Aranđelović.

GRADNJA ZGRADE ZA SVEUČILIŠNU KNJIŽNICU U LJUBLJANI. — U Ljubljani se gradi zgrada za sveučilišnu knjižnicu. Gradnja je dobro napredovala. Zgrada će imati pet katova, podrum i sklonište za napadaj iz zraka. Trošak je predviđen na 12,484.000.— dinara.

OSNUTAK KATEDRE ZA HRVATSKU I SRPSKU KNJIŽEVNOST U PADOVI. — Dne 12. prosinca god. 1940. počela je radom katedra za jezik i literaturu Hrvata i Srba na sveučilištu u Padovi. Na sveučilištu u Padovi djeluje jedan od prvaka talijanske slavistike dr. Arturo Cronia, koji je bio sveučilišnim profesorom u Brnu i u Pragu.

9.000 NOVIH DOKTORA ZA JEDNU GODINU STUDIJA U NJEMAČKOJ. — U godini 1939. je u Njemačkoj promovirano 8824 studenta za doktore, jedan dio ih je položio ispit u sivoj odjeći vojnika, na kratko vrijeme puštenih sa fronte, da završe studij. Daleko iznad ostalih sveučilišta stoji Berlin sa svojih 849 promocija. Tu opet zauzima medicina najveći prostor sa 59 procenata, a u temama prevladavaju radovi o krvi i njenim bolestima, te o raku. Pravni fakulteti bilježe između ostaloga dvanaest radova o kolonijalnim pitanjima, osam o zakonu nasljednog prava i njegovom izvođenju. O pitanjima razizma je predloženo sedam radova, a o Hitlerovoj omladini četiri. Na filološkom području prevladava interes za klasičnu i romantičnu epohu literature, ali se također obrađuje Rilke, Stefan George i Binding, a od još živih pjesnika Kolbenheyer, Wilhelm Schäfer i Wilhelm v. Scholz.

STRANCI NA ŠVICARSKIM VISOKIM ŠKOLAMA. — Švicarska ima sedam sveučilišta, a na njima je bilo u zimskom semestru 1938.—1939. upisano svega 9530 đaka, a od ovih 1516 ženskih. Ako se osvrnemo na prošlost, u zimi 1890.—1891. bilo je svega 2314 đaka, od kojih samo 229 žena. No u zbilji su ženske studije u Švicarskoj kroz to vrijeme daleko više porasle. Jer tih deset postotaka ženskih đaka prije točno 50 godina bile su došljakinje iz inozemstva.

	1890—1891		1938—1939	
	od toga		od toga	
	žena		žena	
Švicari	1589	26	7506	1108
Stranci	726	203	2024	408
Svega	2315	229	9530	1516

Prije 50 ljeta bilo je svega 26 Švicarki na domaćim sveučilištima, a danas broje 1108. A strane su žene porasle od 203 na samo 408. Međutim 1906.—1907. njihov je broj naglo skočio na preko 1700. Tada je

skoro polovica stranih đaka sastojala se od žena. No otkako se i unutar Švicarske viša škola otvarala za žene, priliv sa strane je prirodno popustio. Već god. 1912.—1913. on je pao ispod hiljade. U zimi 1922.—1923. broj strankinja pao je na samo 171. No taj se broj postepeno popravio na svojih 400. To su znatne oscilacije, a broj švicarskih žena na studijama neprestano je rastao, pri čemu međutim nema statistike, koliko je Švicarka učilo i školovalo se u inozemstvu. Dok je broj žena iz inozemstva poslije maksimuma u god. 1907. naglo padao, broj se njihovih zemljaka povremeno držao na istoj razini sve do kraja svjetskoga rata. Štaviše, god. 1913. bilo ih je više no ikada: skoro 3200. Tada je bilo na studijama u Švicarskoj više stranaca nego domaćih na sveučilištima. No od početka rata ima sve više švicarskih đaka na domaćim sveučilištima, iz običnoga razloga, jer su se mnogi vratili sa stranih škola. Ali, pošto se i 1930. broj švicarskih đaka opet diže, nameće se zaključak, da ljubav za studije među njima u zemlji raste. Kada se misli na ta prošla vremena, čovjek se među strancima najviše spominje ruskih medicinaraka. Njih je možda bilo prilično, ali po statistici se vidi, da je uvijek bilo više muškaraca nego žena iz inozemstva, no ipak do svjetskoga rata bilo je više tuđih nego švicarskih žena na tom fakultetu. Nije sama medicina privlačila strance, jer ih je uvijek preko polovice bilo upisano na drugim fakultetima. No svakako, na medicini je bilo više stranaca nego domaćih. Ali studije medicine kod stranaca napreduje već od god. 1900. Od god. 1901. pa do god. 1910. već na samoj medicini ima više strankinja nego švicarskih đaka jednoga i drugoga spola. Ovi su medicinari sve do god. 1915. zaostajali za cjelokupnim brojem njihovih starih kolega na istome fakultetu. Danas predstavljaju švicarski medicinari 21% đaka na švicarskim sveučilištima, a strani okruglo 6%. Neposredno prije svjetskoga rata broj stranih medicinara značilo je gotovo 22%, dok su Švicari predstavljali svega 13%. No pri tome ne treba smetnuti s uma, da stranci nisu u jednakoj mjeri posjećivali sva sveučilišta. Bern je »najšvicarskija« škola, ali sudeći po velikom broju stranaca, može se pomišljati, da su neki od njih u zemlji odrasli. Ako ih je danas manje, moguće su neki i primili državljanstvo. Od pet velikih sveučilišta imali su neposredno prije svjetskog rata više đaka Ženeva i Lausanne nego Basel, koji danas stoji pred njima, jer je u spomenuta dva mjesta zapadne Helvetije bilo mnogo više stranih đaka.

Međutim, na švicarskoj visokoj tehničkoj školi broj stranaca ostaje može se reći konstantan: god. 1869. bilo je ih 317, oni su tada, pa još i 1890. iznosili preko polovice sveukupnog broja đaka, ali je otada broj Švicaraca tehničara u toj mjeri porastao, da su oni pali na ispod jedne četvrtine. Viša škola imala je u ovoj zemlji najviše đaka god. 1919. Poslije početka svjetskog rata broj Švicaraca se množio, ali su i stranci dostigli svoje najveće brojeve. Oko god. 1925. posjet pada, dok zadnjih godina, kako domaći, tako i strani približuju se maksimumu od god. 1920. Stranci se većinom spremaju za mašinske i električke inženjere, a na drugo mjesto dolaze kemičari.

† DOCENT DR. F. V. NOVAK umro je 25. rujna 1940. u Pragu i to navodno kao žrtva svoga zvanja od raka, dakle od bolesti protiv koje se je čitav život borio.

Kao mladi liječnik, kratko vrijeme nakon svršenih studija i specijalizacije iz dermatologije, preuzeo je god. 1926. vodstvo odjeljenja za radium terapiju na Sanatorijumu Podoli u Pragu i upravu dispanzera češkog društva za suzbijanje raka, koji je bio s tim odjeljenjem u vezi, nakon što je kuratorom ove nove ustanove postavljen profesor ginekologije dr. Ostrčil, koji je kao naučenjak evropskog formata izveo svoj delikatni zadatak sa mnogo uspjeha i na opće zadovoljstvo, te je svojim nastojanjem omogućio mladomu F. V. Novaku da već god. 1930. postigne položaj docenta. Tako je F. V. Novak postao prvi češki docent za radiologiju, te je time nauka o radium terapiji ušla u nastavni plan češkog sveučilišta.

U godini 1931. bio je pokojni F. V. Novak pozvan u Zagreb, da povede tada novo osnovani Zavod za radium terapiju, premda su već bili postavljeni domaći liječnici na tom zavodu. Izveo je to sa tako mnogo takta, da je ostao u lijepoj uspomeni dapače i onima, koji su mogli biti povrijeđeni njegovim pozivom u Zagreb. Boravio je u Zagrebu samo 14 dana, a svoj boravak je morao prekinuti radi hitnih poslova koji su ga čekali u Pragu.

Prof. Ostrčil je i nadalje svojski pomagao F. V. Novaka u njegovom nastojanju, da se iz malog odjeljenja za radium terapiju razvije veliki institut za izučavanje i liječenje raka u Pragu. Kad je to već god. 1936. uspjelo postići postaje F. V. Novak predstojnikom toga novog zavoda. God. 1939. izabran je izvanrednim profesorom, ali je umro prije nego je potvrđeno njegovo imenovanje.

Pokojni F. V. Novak objavio je čitav niz naučnih radova iz područja radium tera-

pije i to većinom u češkim časopisima, ali je saradivao i u našima. Pokrenuo je i uređivao časopis *Acta radiologica et cancerologica Bohemiae et Moraviae*, koji je počeo izlaziti godine 1938. Sudjelovao je na mnogim našim i internacionalnim kongresima, te sam ga i posljednji puta sreo na Međunarodnom kongresu naučne i socijalne borbe protiv raka u Bruxellesu god. 1936.

Bio je ugodan u saobraćaju i dobar drug, po svom uvjerenju veliki Slaven. S obzirom na slavensko podrijetlo gospođe Curie i nalazišta radiuma u slavenskoj državi Češkoj običavao je naglašavati, da Slaveni imadu radium, kao što Nijemci imadu rentgen, te da bi Slaveni trebali onoliko pažnju posvećivati radiumu, kao što je Nijemci posvećuju rentgenu.

Pokojni docent dr. F. V. Novak ostati će nam u lijepoj i dragoj uspomeni!

Dr. Juraž Körbler.

† PROF. JOSEF STRZYGOWSKI. Veliki istraživač i ljubitelj starohrvatske umjetnosti, koji je zaslužan za to, što se naročito o našoj umjetnosti pročulo u vanjskom svijetu, profesor povijesti umjetnosti u Beču, Josef Strzygowski umro je 7. I. o. g. navršivši 79 godina života. Od njega potječe znamenita rečenica: »Hrvati, kao rijetko koji narod na svijetu, imadu svoju povijest uklesanu u kamenu!« Boravio je često u Zagrebu i u Dalmaciji, napisao je »O istočnjačkoj umjetnosti u Dalmaciji« (1911.) i mnoga druga djela o našoj umjetnosti, a Matica Hrvatska izdala je prigodom 1000-godišnjice Hrvatskog Kraljevstva njegovo djelo »Starohrvatska umjetnost«.

† O. VINCENT SCHEIL, francuski orijentalista, koji je odgonetao Hammurabijev zakonik, umro je koncem god. 1940. u jednom mjestu okupirane Francuske.

† HENRI LOUIS BERGSON, prof. filozofije na Sorboni u Parisu (rođen 18. X. 1859.), umro je 7. I. o. g. Glavno mu je djelo »Stvaralačka revolucija« (*L'Evolution creatrice*). Bio je oštar protivnik mehanističkih shvaćanja životnih pojava. Poznata su mu još djela »Smijeh« (*Le Rire*), »Tvar i pamćenje« (*Matière et memoire*), »Esej o neposrednim datima svijesti«, »Uvod u metafiziku«, »Dva vrela morala i religije«, »Misao i kretnja«. God. 1927. dobio je Nobelovu nagradu, bio je član Francuske akademije nauka, a od god. 1925. predsjednik komisije Društva naroda za duhovnu suradnju.

† PROF. DR. JOSEPH PLASMANN znameniti astronom, umro je nedavno u Münsteru. On je već za rana pokazao interes za dublje istraživanje svemirskih tajna. Iza svršenog studija matematike i prirodnih znanosti, te poslije nego se je neko vrijeme bavio i pravnim naukama, Plassmann se posvećuje astronomiji u Bonnu od 1878.—1880. Od 1881. radio je kao nastavnik na gimnazijama u Münsteru, Recklinghausenu i Warenbergu. Još kao nastavnik u Münsteru radio je na visokoj školi, te je postao lektorom astronomije na katedri, koju je marno zapremio od god. 1899. Osobito je postao poznat sa svoga djela »Poznavanje neba«, koje uvijek doživljuje nova izdanja.

ORGANIZIRANJE BUGARSKE OMLADINE. U bugarskom sobranju predložio je prošlih dana ministar prosvjete zakon o organiziranju bugarske mladeži.

Po njemu bit će cjelokupna bugarska omladina okupljena u jednu državnu organizaciju pod imenom »Branik«. Već sam naziv odaje svrhu ovoj organizaciji naime: odgajati mladež u duhu narodne obrane. Tako će omladina biti u »Braniku« primorana na disciplinu i vježbana u svrhu jačanja njene fizičke snage. Dakle Bugarska se današnja sprema da si odgoji disciplinovanu i fizički otpornu omladinu, koja će znati u budućnosti braniti interese narodne i državne. U zakonu se označuje glavnom zadaćom ove organizacije ujediniti cjelokupnu mladež, na principu narodnih ideala, usavršivati je u tjelesnim i moralno-religijskim sposobnostima, poučavati je u ručnim vještinama i higijenskom načinu života, priučavati je na požrtvornost i vjerno ispunjavanje svojih dužnosti spram kralja i domovine. U tu svrhu morat će stupiti u tu državnu organizaciju cjelokupna bugarska mladež od 11-te pa sve do 21. godine. Organizacija je juridička ustanova koja će biti izdržavana iz državnog budžeta i pomoći općina, koje će u tu svrhu davati od svake tone ugljena dobivenog iz državnih ugljenokopa po 1 lej, te od određenog postotka od čistog dohotka svih zvaničnih organizacija. Svi su državljani bugarski obvezani da sudjeluju kod izgrađivanja i izdržavanja svih mladenačkih organizacija.

Pored toga imaju sve profesionalne i javne organizacije također po određenome planu sudjelovati odnosno staviti svoje sile na dispoziciju ovoj omladinskoj organizaciji.

Sva dječja i mladenačka igrališta, općinski domovi, javne kuhinje, ferijalne koloni-

je i ljetovališta, bila ona privatna ili javna — moraju se staviti također na raspolaganje organizaciji; dapače one moraju svoje odgojne sisteme i programe u sklad dovesti sa temeljnim ustanovama ove mladenačke organizacije.

Ovo najnovije organiziranje bugarske mladeži, imalo je u Bugarskoj svoje pretšasnike, a to su »Savez mladih planinara«, »Omladina crvenog krsta«, »Savez mladih sportista« i »Savez junaka« — koji već kroz 30 godina djeluje i koji su pripravili teren ovoj najmlađoj mladenačkoj organizaciji suvremene Bugarske. Isto je tako bila jedna priprema za stvaranje ove organizacije, također i »Ustanova za tjelesno i državotvorno uzgajanje mladeži«, a koju je Ministarstvo prosvjete god. 1928. osnovalo sa zadaćom, da se razvoj omladine i izvan školskog života uzmogne kontrolirati i korigirati.

Članovi ove ustanove nosili su u službi uniformu: kratke zelene hlače, tamno-sivu košulju sa naramenicama od kože i značku na prsima; oni su svrstani u odjele, vodove i satnije. Službu obavljala je u njoj sakupljena omladina dvaput na tjedan, kojom su se zgodom također vršile i tjelesne vježbe, zatim održavala su se za nju predavanja, raspravljanja i posjećivali su se muzeji, jedamput u mjesecu činile su se zajedničke ekskurzije. U ovim su se ustanovama spremali budući vođe za najmlađu državnu mladenačku organizaciju; u njima već spremno čeka danas elita mladića koji će preuzeti vodstvo omladine po cijeloj Bugarskoj. U dosadanjim mladenačkim organizacijama bila je omladina podijeljena na dvije grupe: mladu u kojoj su omladinci od 14—17 godina i stariju od 18—24 godine, obje ove grupe vodili su nastavnici gimnastike. Da se što prije dođe do realiziranja spomenute najnovije bugarske mladenačke organizacije, uvedeno je bilo u dosadanjim pripravnim mladenačkim organizacijama također i boravak na zajedničkome logorovanju. Tako je u toku ove godine bugarska mladež logorovala u 23 logora; jedno logorovanje trajalo je 25 dana i bilo je u samom logoru na okupu 50—60 omladinaca. Predlagano novo organiziranje bugarske mladeži za dalju budućnost pokazuje, da je službena Bugarska došla do uvjerenja, da se mladež mora već za rana pripravljati za svoje obaveze spram svoga naroda na svim poljima njegova političkog, privrednog i kulturnog života. Pa stoga bugarski službeni krugovi stoje danas na tome stanovištu, da

pošto je oslabila stranačka i parlamentarna forma starog stila u Bugarskoj i budući da u njoj još nema novih organiziranih forma, da je nužno da se preko mladeži stvore preduvjeti za stvaranje tih novih forma.

Bugarska naime od god. 1934. nema više nikakvih političkih stranaka, ona se pomirila s činjenicama, da sve svoje nutarnjo-politi-

čke razmirice naprosto likvidira — odatle je nastala ona praznina u Bugarskoj, koju nastoji sadanja bugarska vlada opet stvoriti putem organiziranja svoje omladine, kako bi se postigao jedinstveni politički odgoj u mladeži bugarskoj, a preko nje, kako bi se povelu u budućnosti nužna ideološka korektura u narodu bugarskome.

IZ UREDNIŠTVA

TAJNIK HRVATSKOG SVEUČILIŠNOG DRUŠTVA I GLAVNI UREDNIK NAŠEGA GLASNIKA, G. DR. VLADIMIR BAZALA POZVAN JE NA DULJI BORAVAK U NJEMAČKU od Inozemnog ureda njemačkih visokih škola i sveučilišta (Auslandsamt der Dozentenschaft deutscher Hochschulen und Universitäten), te će u Berlinu i Frankfurtu na Majni održati po dva predavanja iz hrvatske povijesti medicine. Najavio je osim jednog uvodnog predavanja o općim problemima historijskog razvitka medicine u hrvatskom etničkom i jezičnom području još predavanje o medicini u starom Dubrovniku i o medicini u nekadašnjoj Hrvatsko-slavonskoj vojnoj Krajini. Uz to će posjetiti Zavode za povijest medicine u Berlinu (prof. Paul Diepgen), Frankfurtu na Majni (prof. Walter Artelt), Leipzigu (prof. v. Brunn) i Münchenu (prof. Martin Müller), gdje će prikazati međusobne odnose hrvatske i njemačke medicine, istaknuvši naročito, koliko je Hrvata u razvoju njemačke medicine igralo viđeniju ulogu. Nema sumnje u to, da će g. dr. Bazala i kao naš odličan stručnjak za povijest medicine, koji je svojim dosadašnjim naučnim radom stekao u inozemstvu odličnu reputaciju i ugled, uz to poznat i kao marljiv član međunarodnih foruma i kongresa za povijest medicine, — a isto tako i kao iskreni hrvatski rodoljub, dostojno reprezentirati hrvatsku medicinsku nauku u Njemačkoj.

DRUŠTVENI GLASNIK šalje se prema zaključku upravnog odbora o reorganizaciji glasnika od 4. lipnja 1940. i uz odobrenje društvenoga vijeća svim redovnim članovima društva i svim utemeljiteljima, osnivačima i dobrotvorima. Glasnik se ne šalje podupirajućim prinosnicima. Osim toga se glasnik šalje svim pretplatnicima, a izuzetno ove godine i svim sveučilišnim profesorima i docentima (na ogled), u koliko ga ne dobivaju već kao redovni članovi društva ili

pretplatnici, pa ih molimo, da se začlane u društvo, u koliko već to nisu prije učinili. Studentima se glasnik šalje uz studentsku popusnu pretplatu. Istodobno šalje se glasnik svim uredništvima viđenijih novina i časopisa (na zamjenu), pa uredništva ovih časopisa molimo, da nam svoje edicije šalju isto tako na zamjenu. Povrh toga se glasnik šalje svim viđenijim građanima, političarima i učenjacima, koji su do sada našem glasniku obraćali svoju pažnju.

Umoljavaju se svi, koji po prednjem zaključku imaju pravo da primaju glasnik, a ne primaju ga redovno, da odmah o tom obavijeste upravu glasnika (Rektorat sveučilišta, Trg kralja Aleksandra 14, prizemlje lijevo, telefon 89-82), a tko možda pomutnjom prima po dva primjerka, umoljava se, da jednu pošiljku vrati.

Glasnik izlazi točno svakog 1. u mjesecu, pa se odmah iza toga roka primaju reklamacije u upravi.

Gg. članovi i pretplatnici, koji imaju brojeve 1—3 od I., II. i III. godišta, a ne trebaju ih, umoljavaju se, da ih ustupe upravi.

Gg. članovi se umoljavaju, da namire članarinu, a gg. pretplatnici pretplatu lista, jer je danas Hrvatskom sveučilišnom društvu i njegovom glasniku dobitak od članarine i pretplate jedini prihod. Uz to molimo gg. članove i pretplatnike, da nam u krugu svojih znanaca, prijatelja i rođaka prikupe nove članove i pretplatnike.

BIBLIOGRAFIJA KNJIŽEVNIH R/ DOVA članova Medicinskog fakulteta u Zagrebu od početka škol. god. 1933./34. do konca škol. god. 1938./39. (Sastavio dr. Vladimir Bazala) dobije se u tajništvu Hrvatskog sveučilišnog društva, Rektorat sveučilišta, Trg Kralja Aleksandra br. 14. prizemlje lijevo uz nabavnu cijenu od Din 50.—.

Zavod za povijest medicine u Frankfurtu na Majni stavljen je u jedan kat anatomskoga zavoda, a nalazi se pod upravom docenta dra W. Artelta, učenika Diep-genove škole, koji je isto tako marljiv radnik koliko čedan i predstavlja jednoga od prvih njemačkih medicinskih historičara mlade kategorije.²⁰ Zavod je malen, ali imade lijepu knjižnicu, a iz bogate i nepresušne Senckenbergove zaklade dobiva i dovoljnu dotaciju, koja mu sve više omogućuje nabavu vrlo vrijednih djela.

Prisustvovao sam i kolegiju docenta Artelta, koji odgovara onomu gđe docent dr. Heischkelove u Berlinu i obrađuje sistematsku povijest medicine za slušače drugoga godišta.

Zavod za povijest medicine u Münchenu pregledao sam pod vodstvom nje-

²⁰ Artelt Walter: Der Volksglaube als Wegbereiter der Bluttransfusion, Ber. XI. Int. Kongr. Gesch. Med. Zagreb, 1938. — Der med. Unterricht im 18. Jahrhundert und die Stiftungspläne Johann Christian Senckenbergs, *Ärzteblatt* 23, 1938. — Die ältesten Nachrichten über die Sektion menschlichen Leichen im mittelalterlichen Abendland, *Abhandlungen* 34. — Christian Mentzel, Leibarzt des grossen Kurfürsten, *Botaniker und Sinologe, Illustr. Monographien, Bd. I.*

govog predstojnika g. prof. Martina Müllera. Nalazi se u posebnoj vili, u kojoj je knjižnica, prostorija za studente, predavaona, seminar i sve ostalo potrebno vrlo lijepo uređeno i spremljeno, a u gornjem katu nalazi se stan profesora.

Boravak u Njemačkoj u ovo burno vrijeme ostat će mi u nezaboravnoj uspomeni. Kao u medicini i nauci uopće Njemačka predvodi danas ne samo u Evropi, nego i čitavom svijetu u kulturi, ekonomiji, tehnici i politici, a dragocjena iskustva, koja se ondje mogu crpsti dolaze dobro i dolazit će dobro svima, koji će na tom vrelu htjeti crpsti pouku. Prednost je Njemačke, kao rijetko koje države na svijetu, da ona objeručke prima one, koji od nje hoće što da nauče i s veseljem daje svaku pouku, koja može služiti koliko korisnoj suradnji među narodima, toliko i unapređenju i odgoju naroda te uspostavljanju mira u svijetu na temeljima novoga i pravednijega poredka. Svatko tko je u ovo doba, na granici između dva vijeka, između novoga doba i najnovijega, koje se rađa, imao prilike i sreću da ondje nešto nauči i može iskoristiti tu nauku kod kuće, služi ciljevima međunarodne suradnje i novoga poretka.

S. M. Štedimlija: HRVATSKO I SRPSKO IME U CRNOJ GORI OD IX. DO XVIII. VIJEKA.

I.

O povijesti, etnografiji, etnologiji i geografiji Crne Gore napisane su mnogobrojne knjige i publikacije na našem i stranim jezicima. Ali ni u jednoj od tih naučnih grana nije se došlo do takvih zaključaka, koji bi bili općenito prihvaćeni kao definitivni. Razlog je tome sasvim političkog karaktera. Sporna su ostala povjesna pitanja o nacionalnom karakteru Crne Gore u daljoj prošlosti. Mnogobrojne publikacije svjedoče o tome, da je činjenno dosta naporâ, da se dokaže kako je Crna Gora u prošlosti imala pretežno hrvatski, s jedne i pretežno srpski karakter, s druge strane.

Ne obzirujući se na druge tragove (topografske, antropološke itd.) hrvatskog i srpskog imena u Crnoj Gori, osim na po-

vjesne spomenike, mi ćemo se zadržati na njima rezimirajući, uglavnom, do sada vođene polemike po tome pitanju. Ograničit ćemo se samo na vrijeme od dolaska Slavena na Balkan, pa do XVIII. vijeka, odnosno od prvog pomena hrvatskog i srpskog imena u povjesnim spomenicima, t. j. od IX. vijeka pa do 1700. godine. No, i u tom razdoblju spomenut ćemo samo ona vrela, na koja su pojedini učenjaci polagali najviše u odbrani svojih teza.

Potrebno je posebno naglasiti da teritorij današnje Crne Gore nije u ovih deset vjekova nikad bio područje istaknutijih nosioca bilo hrvatstva, bilo srpstva, prosto zato što su na dvije njegove strane bile države hrvatska i srpska, koje su se, svaka za sebe, isticale kao nosioci hrvatstva i srpstva, a Crna Gora nije nikad pri-

padala ni jednoj ni drugoj državi osim kao autonomna pokrajina sa očuvanim, makar i formalnim, oznakama državnosti. Stoga su spomenici o njenom hrvatskom ili srpskom karakteru dosta oskudni.

II.

Car Konstantin Parfirogenit pisao je svoje djelo »De administrando imperio« u vremenu od 949. do 952. godine. Franjo Rački naročito naglašuje, da njemu »ne bijaše jasno poznat geografički odnošaj naroda hrvatskoga naprama srpskom«, a s njim zajedno i Šafarik kaže, da je bio slab geograf i da mu u toj oblasti treba naročite kontrole. Po Konstantinovom pričanju, Hrvati su najprije došli na jug, pobijedili Obre i naselili Dalmaciju s Ilirikom i Panonijom. Za Hrvatima došli su Srbi, koji najprije od cara Heraklije dobiše solunsku oblast. Ali poslije nekog vremena Srbi se pokušahu vratiti u staru postojbinu, no kad su prešli Dunav, pokajali su se, te su opet tražili od Heraklija, da im dade zemlje za naseljenje. Heraklije im je, po Konstantinovom pričanju, dao Srbiju, Neretvu, Zahumlje i Travuniju. O Duklji, današnjoj Crnoj Gori, ne kaže ništa, a naročito ne da su ju naselili Srbi. No, i iz ovoga pričanja vidi se da je Heraklije dao Srbima zemlje, koje su već barem djelomično naseljavali Hrvati. Kad bi to bila istina, u što Rački sumnja, značilo bi, da su se u tim poklonjenim zemljama Srbi izmiješali sa već naseljenim Hrvatima. Iz navoda Konstantinova, da su Hrvati naselili Dalmaciju (razumljivo: Gornju — Duklju i Donju — današnju Hercegovinu, Bosnu i Dalmaciju) vidi se da su doista Hrvati bili prvi slavenski naseljenici Duklje. Posebno je pitanje, da li su Srbi uopće i pokušavali da posjednu zemlje za koje Parfirogenit kaže da su im poklonjene.

Mletački ljetopisac Ivan pisao je svoju kroniku krajem X. stoljeća, a on nazivlje Mihaila Viševića, gospodara Huma (dux Chulmorum), imenom »dux, rex Slavono-

rum«. On Mihajlovu zemlju izričito nazivlje Hrvatskom pričajući kako se sin mletačkog dužda, Petar, vraćao »dum Chroatorum fines«, gdje je bio od Mihajla zadržan. Ova bilješka odnosi se na godinu 912. Pod Mihajlovu upravu spadala je tada i Duklja.

Papa Lav VI. piše 928. zadarskom biskupu Forminu i ninskom Grguru, te izričito kaže, da se biskupije osorska, rapska, dubrovačka i splitska nalaze »in Croatorum terra«, dakle u hrvatskoj zemlji. A to znači da on pojam rimske Dalmacije poistovjećuje sa hrvatskom zemljom. Ovim se pobija Konstantinov navod, da je teritorij biskupije dubrovačke, pa čak i jedan dio splitske, bio u srpskim oblastima.

Kad se sve to dovede u vezu sa Konstantinovim navodom: »Ova spomenuta Hrvatska i ostali Sclaveni raspoređeni su ovako: Duklja...« i t. d., onda jasno proizilazi da je on i Duklju smatrao dijelom hrvatskih zemalja, a to potvrđuju i ostali, već spomenuti, izvori.

Dalji spomeni hrvatskog imena, u vezi sa oblašću današnje Crne Gore, govore izričito o njenom nacionalnom karakteru kao hrvatskom. Mi ćemo navesti samo glavnije.

U prvoj polovici XI. vijeka grčki pisac Cedren kaže: »Svladavši Bugarsku (bizantijski car), pokori se njemu i susjedni (Bugarima) narod Hrvata«. Bugarima su tada bili prvi susjedi Dukljani.

Ivan Skilica (1020.—1092.) piše: »Prve godine toga cara (Mihajla VII. Duke), indikcije prve (=1073), narod Srba, koje također zovu i Hrvatima, izađe da pokori Bugarsku. Tu je riječ o dukljanskoj kraljevini u vrijeme kralja Mihajla Vojislavljevića. Isti pisac dalje kaže: »Bugarske starješine zamoliše Mihajla, tadašnjega vladara onih, koji su se zvali Hrvati, a koji je stolovao u Kotoru i u Prapratni, i imao mnoge zemlje pod sobom, da im pomogne i zajedno s njima radi i da im da sina svoga, da ga proglaše carem Bugarske«. Također se i ovo odnosi na dukljanskog

kralja Mihajla i na njegovog sina Bodina. Naposljetku Skilica kaže da Bizantinci »uhvate onoga, koji je kod Hrvata posle Petrila pridolazio po redu i odvedu ga okovana k caru«. Petrilo, kao što je poznato, bio je vojvoda, koji je pratio Bodina na pohodu protivu Bizantije (1073.).

Nikifor Brienij (1062.—1137.) piše po kazivanju svog oca (istog imena), koji je ratovao sa Dukljanima u Dračkoj oblasti »da su se iznova Hrvati i Dukljani pobunili, pa da su čitav Ilirik uznemiravali«, te je Nikifor »poveo vojsku na Dukljane i Hrvate«. Kako se vidi, grčki pisac ne nalazi na ovoj strani Mihajlove države Srba, nego samo Dukljane i Hrvate, dok Cedren i Skilica nalaze na sjeveroistoku pomiješane sa Raškim Srbima Dukljanske Hrvate.

Ivan Zonara, koji je živio od kraja XI. do sredine XII. vijeka, naziva u svojim spisima Dukljane »narod Hrvata, koje zovu i Srbima«, jer se oslanja na kazivanja onih, koji su dolazili u doticaj sa Dukljanima sa sjeveroistočne strane, gdje su oni doista graničili sa Srbima.

Nikita Akominat (1150. do poslije 1210.) kaže za Nemanju: »Ne znajući pravu mjeru, počeo osvajati Hrvatsku i sebi prisvajati vlast nad Kotorom«. Dakle, ovdje se ime Hrvatska odnosi na ondašnju Dukljansku oblast, koju je Nemanja doista bio osvojio.

Najznačajniji izvor za geografiju i povijest dukljanske oblasti nesumnjivo je Ljetopis popa Dukljanina, koji je napisan u drugoj polovini XII. vijeka. U Ljetopisu se izričito govori o Duklji kao o »Crvenoj Hrvatskoj«, te se određuju njene granice, koje se poklapaju sa granicama poznatim i iz drugih izvora. Ovaj se ljetopis općenito smatra pouzdanim vrelom za zemljopis.

Poznati srpski povjesničar, Stojan Novaković, kaže za popa Dukljanina, da »njegovo geografsko znanje svagda je dosledno i verno, i u mnogim pojedinstima, o kojima govori, sačuvalo je i za

današnje doba realne dokaze o svojoj istinitosti«. Ferdo Šišić također smatra Dukljaninov Ljetopis vjernim izvorom za geografiju onoga doba.

U jednom ugovoru između srpskog kralja Milutina i cara Karla (de Valois) navedena je ova titula srpskog kralja (27. III. 1308.): »Hurosus dei gratia Dalmacie, Croacie, Dyoclie, Servie ac Rasie rex et dominus totius Maritime regionis«. Također u XXIII. članu starog statuta grada Kotora stoji ova titula srpskog kralja: »... domini nostri excellentissimi regis Rascie, Dioclie, Albanie, Croacie et C(h)elmie atque totius Maritime regionis«. Ono »Croacie« odnosi se samo na oblast današnje današnje Crne Gore, jer pod vlast kralja Milutina nije spadao nijedan drugi dio hrvatskih zemalja.

Mletački dužd Andrija Dandolo (1309.—1354.) piše: »A plano itaque Dalme vsque Ystriam, Chroaciam Albam uocauit et a dicto plano vsque Duracium Chroaciam Rubeam«. — Dakle, on potvrđuje postojanje Dukljaninove Crvene Hrvatske.

Flavius Blondus piše oko 1450. u svom djelu »Historiarum ab inelinatione Romani imperii decades« da se još i tada (u polovini XV. vijeka) održava u upotrebi naziv Bijela i Crvena Hrvatska.

U Veneciji je 1480. štampana knjiga »Breve cronaca delle vicende politiche della Dalmazia«, u kojoj se za oblast današnje Crne Gore kaže, da se zove »Croatia Rossa«, dakle Crvena Hrvatska.

Naziv Crvena Hrvatska upotrebljavaju još i ovi pisci: Ludovik Črijević (1459.—1527.) u djelu »Commentariorum de temporibus suis libri XI.«, koje je štampano 1603.; Mavro Orbini u djelu »Il regno degli Slavi«, koje je štampano 1601.; Jakov Lukarević († 1615.) u djelu »Copioso ristretto degli anali di Ragusa libri quattro«, koje je štampano 1605. i dr.

Kako se vidi sva ova svjedočanstva potiču od vjerodostojnih pisaca i govore jasno i određeno o hrvatskom karakteru oblasti današnje Crne Gore. Namjerno

smo ispustili one izvore, koji su manje određeni ili koji ovo isto kažu samo indirektno. Karakteristično je, da se s malim razlikama slažu u ovom pitanju svi, i grčki i talijanski i domaći pisci, čime njihova svjedočanstva dobivaju na vjerodostojnosti

III.

U »Nastavniku« za 1900. godinu napisao je opsežnu studiju »O srpskom imenu po zapadnijem krajevima našega naroda« neki V. Dj. (posebni otisak: u Biogradu 1900., ijekavštinom)¹ Naglašujući potrebu ovakve publikacije pisac kaže, kako je »o hrvatskom imenu pisalo više ljudi n. p. B. Šulek (Srbi i Hrvati, Neven 1856.) V. Jagić (u Književniku I., 1864.)« itd., a da o srpskom imenu skoro ništa nije pisano osim kod Daničića (Rječnik iz Knjiž. star. srp. 1862.—4.). Pisac još spominje i djelo Vjekoslava Klaića o hrvatskom imenu »Hrvati i Hrvatska«, čije je prvo izdanje izašlo 1890. (drugo izdanje Matice Hrvatske 1930.), ali kaže »što je novo u ovom članku, to su sve pogreške«.

U prvoj glavi svoje radnje V. Djerić iznosi podatke o srpskom imenu u Crnoj Gori i Boki. On navodi, da je našao za vrijeme od naseljenja Slavena u ove krajeve, pa do kraja osamnaestog vijeka spomena o srpskom imenu u ovim krajevima na 59 mjesta. U prvoj glavi radnje spomenuo je 48, a u dodatku još 11 izvora, u kojima se spominje srpsko ime u vezi sa Crnom Gorom i Bokom. Od toga dolazi na vrijeme do XVIII. vijeka svega petnaest slučajeva i to jedan iz devetog, dva iz de-

¹ Pisac ove radnje je Dr. Vasilije Djerić, kasnije profesor sveučilišta u Skoplju. Cf. Dr. Ferdo pl. Šišić: »Herceg-Bosna prigodom aneksije«, Zagreb 1908., str. 26; Dr. St. Stanojević: »Srpsko ime u zapadnim srpskim krajevima«, Srpski književni glasnik, VIII., str. 39—47, 1902. Drugo, dopunjeno i znatno prošireno izdanje ove knjige izašlo je 1914., na početku samog Svjetskog rata, te je tek sada, 1940. i 1941., izvađeno iz magazina i pušteno u promet kao novo djelo. Stoga se na ovo pitanje, povodom njegove pojave, i osvrćemo opširnije.

setog, dva iz petnaestog, tri iz šestnaestog, a sedam iz sedamnaestog vijeka. U jedanaestom, dvanaestom, trinaestom i četrnaestom vijeku, prema Djerićevom istraživanju, nema nigdje u izvorima pomena srpskog imena u Crnoj Gori.

Radnja V. Djerića pisana je, kako se to vidi iz uvoda, sa tendencijom, da dokaže na temelju izvora i dokumenata dokle je na zapad dopiralo srpsko ime. Upotrijebljena je obilna građa, a kako se vidi — pisac je proučio sve do tada poznate izvore, gdje god se spominje srpsko ime. Tako je radnja dobila strogo znanstven karakter. Referišući o ovoj Djerićevoj radnji u »Srpskom književnom glasniku« (VII., str. 39—47, 1902.), poznati srpski povjesničar St. Stanojević kaže: »Ovo što je prof. Djerić izradio, napisano je sa marljivošću, znanjem i razumevanjem, kako se u nas vrlo retko ovake stvari rade.« To znači, da je u srpskoj historiografiji ovo djelo primljeno kao najkompetentnije te vrste.

Za vrijeme do kraja X. vijeka V. Djerić navodi tri slučaja, gdje se navodno spominje srpsko ime u vezi s teritorijem današnje Crne Gore i Boke. Prvi, od 822. godine, nema u stvari nikakve veze sa Crnom Gorom. To je bilješka fruškoga analista Einharda za god. 822. (823.) u kojoj kaže, da je Ljudevit Posavski iz grada Siska pobjegao »k Srbima, za koji narod kažu (»dicitur«), da živi u velikom dijelu Dalmacije«. Ma da franački analist ne navodi taj podatak po vlastitom saznanju, nego se ograđuje sa »kažu«, V. Djerić ga dovodi u vezu sa Crnom Gorom i ako se poziva na Račkoga (Rad LVI., 109), koji kaže, da se to moglo odnositi na Bosnu, koja je spadala u oblast rimske Dalmacije. Na drugom mjestu kaže Rački o istom spomeniku ovo: »Ovdje jedino bismo mogli pomisliti, da Einhard razlučuje srpsku Dalmaciju od hrvatske Dalmacije. Nu, dopustiv i to, svaki, komu je iole poznat položaj Siska, priznat će, da Ljudevitu bijaše najpreče bježati preko Save; stoga, ako u pripovijetki Einhardovo može iole

biti spomena o pravih Srbih, to oni biva-
hu s one strane Save, pa ako bi bivali u
kojoj strani stare Dalmacije, to bi bilo u
istočnoj česti njezinoj, a ne u južnoj međ
Cetinom i Barom« (Odlomci, str. 14—15).
Drugi spomen srpskog imena nalazi V.
Djerić u spisima crkvenog sabora, održa-
nog u Splitu 924. godine (Rački Monumen-
ta spect. hist. Slav. mer. VII., s. 190), gdje
se kaže, da su došli papini poslanici, »koji
su išli po dalmatinskim gradovima i do-
govarali se sa hrvatskom i sa srpskom go-
spodom«. Iz ove bilješke ne vidi se, da se
pomen srpskog imena odnosi na ondašnji
teritorij današnje Crne Gore. Kako se
oblast Dalmacije onoga doba prostirala
čak do Panonije i na istoku do Raške, mo-
gli su papski izaslanici naći »srpsku go-
spodu« čak tamo na krajnjim sjeveroisto-
čnim krajevima ondašnje Dalmacije. Ra-
čki, doduše, navodi (Rad LVI., 78), da je
na splitskom saboru pored kralja Tomisla-
va uzeo učesća i zahumski knez Mihajlo
»sa srpskim velikaši«. V. Djerić se poziva
na ovaj izvod Račkoga, ma da se znade,
da Zahumlje nije bilo niti je danas u
oblasti Crne Gore. Koncem X. vijeka na-
pisao je svoje djelo mletački ljetopisac
Ivan, koji Mihajlovu zemlju, kako smo već
spomenuli, naziva hrvatskom zemljom, a
sam Rački u svojim »Odlmocima« (str. 16)
objašnjavajući taj navod kaže, da narod
Mihajlove države bijaše hrvatskoga po-
rijekla, a njegova kneževina je bila cjelo-
loviti dio splitske metropolije. Sam Mi-
hajlo imao je naziv »dux Sclavorum«. Prema
tome, u ovom slučaju, kao i u pret-
hodnom, Rački svjedoči na štetu teze
pisca V. Djerića. Treći se slučaj, gdje se
spominje srpsko ime u vezi sa Crnom
Gorom po V. Djeriću odnosi na god. 950.
To je poznato pričanje Konstantina Porfi-
rogenita o tome ko je i kako naselio obla-
sti Neretve, Zahumlja i Trebinja. Car
kaže da su ove oblasti naselili Srbi. Kako
je poznato, nijedna od ovih oblasti ne na-
lazi se u današnjoj Crnoj Gori. Prema
tome, do kraja X. vijeka nema ni jednog

spomenika, u kojem bi se srpsko ime spo-
minjalo u vezi sa teritorijem današnje
Crne Gore. U toku XI., XII., XIII. i XIV.
vijeka niti imade, a niti V. Djerić navodi
da je gdje našao, u spomenicima pomena
srpskog imena na teritoriji današnje Crne
Gore ili bar u vezi sa njom. A u to doba
dolazi do najvećega uspona dukljanska
kraljevina, koja je kasnije došla u sastav
države Nemanjića, pa se čak ni za to ne-
manjićsko vrijeme ne spominje srpsko
ime u njoj.

Tek godine 1412. u jednoj povelji, ko-
jom srpski izbjeglica, despot Đurađ Bran-
ković, dariva selo Šušanj kod Budve vla-
stelinu Medlu Anđeloviću, spominje se,
da je pisar te povelje, vjerojatno kakav
Đurđev sekretar, istu napisao »sarpskiem
iezikom«. Godine 1454. spominje se u je-
dnom dokumentu u Kotoru (koji je tada
bio pod mletačkom vlašću) neki »kanželier
i dragoman sarpski«. Iz toga slijedi samo
to, da je za »srpski jezik« bio, vjerojatno,
kod mletačkih vlasti tumač (dragoman)
neki srpski izbjeglica, a što je naveo baš
»srpski« moglo je doći otuda, što je to tre-
balo baš u ono vrijeme, kad su srpske iz-
bjeglice svakako vrlo često dolazile u do-
ticaj sa Kotoranima. U godinama 1520. i
1546. spominje se srpsko ime u knjigama
vojvode Božidara Vukovića iz Podgorice,
koje je on štampao u Mletcima. Na jednom
mjestu kaže Vuković, kako je on zaželio
da se, pored drugih, sastavi i »naša serp-
skaja i bugarska« knjiga. Odatle se ne
vidi da je Vuković ma šta rekao naročito
o svojoj otadžbini, a što je štampao »naša
srpska knjiga«, to dolazi otud, što je štam-
pao crkvene knjige, koje su služile za
upotrebu pravoslavne crkve, poznate pod
imenom »srpska«. A od Nemanjića pa da-
lje bilo je i u Crnoj Gori pravoslavnih cr-
kava. No, Vuković je te knjige štampao
ne samo za Crnu Goru, nego i za Srbiju i
Bugarsku. U 1568. godini štampao je ko-
torski vlastelin Jerolim Zagurović jednu
knjigu, u kojoj kaže: »Ovo se djelo zove
po grčkom jeziku psaltir, a po srpskom je-

ziku pijevac«. Odatle se vidi, da on samo prevodi naziv jedne knjige na srpski jezik, ne govoreći ništa o tome, da je to njegov materinji jezik ili jezik Crnogoraca.

Iz navedenih primjera, koji datiraju od početka XV. pa do sredine XVII. vijeka, vidi se, da se srpsko ime spominje samo kao naziv srpskog jezika, ali se nijednim slučajem ne govori izravno o tome, da je to jezik Crnogoraca, odnosno njihovih predaka. Naprotiv, ovi spomeni srpskog imena su najviše u vezi sa strancima i doseljenicima u crnogorske i njima susjedne oblasti.

IV.

U knjizi V. Djerića navodi se kako je 1600. pisao papa barskom arhibiskupu, da je on (barski nadbiskup) »starješina srpske pokrajine«. Međutim, ovo se ne odnosi na Crnu Goru (Zetu), nego upravo na Srbiju, jer je barski arhiepiskop bio primas Srbije (primas totius Serbiae). Također ništa ne govori o srpskom karakteru Crne Gore ni jedan spomenik iz 1617., u kojem se spominje neki Jeronim Pasarić kao »državni tumač srpskoga jezika u ovom gradu Kotoru.« Nije nikakov dokaz o srpskom karakteru Crne Gore ni izvor od 1685., u kojem arhibiskup sklopljanski (nepoznato koji) misli, da je Herceg Novi u Srbiji (!) i da se u njemu govori srpski jezik. To je samo dokaz da taj arhibiskup nije znao geografiju, a kad bi i bio njegov navod točan, to se ne bi ticalo Crne Gore, jer Herceg Novi nije u njoj.

Prvi pomeni srpskoga imena u Crnoj Gori, po kojima se može cijeliti da je bilo naseljenih Srba u njoj, datiraju od 1650. godine. Turski geograf Hadži Kalfa piše 1650., da je oko Skadra, Podgorice i Kotora stanovništvo mješovito, od Srba i od Arbanasa. Drugi pomen je iz god. 1654. Te godine kaluđeri samostana Morače traže od pape pomoć, da podignu štampariju

»v našei srbsejei zemli«. Treći i posljednji pomen srpskog imena u XVII. vijeku jeste iz godine 1680. Urban Cerri javlja papi Inocentiju XI. o društvu De propaganda fide i kaže, da to društvo drži u Kotoru jednoga popa, koji »učí Srbe grčkoga zakona«.

Kako se vidi, do kraja XVII. vijeka imade samo dva pomena srpskoga imena u Crnoj Gori (i to oba iz druge polovine), u kojima se kaže, da u Crnoj Gori imade Srba ili da je neki njen kraj srpska zemlja. Ovaj treći slučaj ne govori o tome ništa određeno, jer je spomenuti pop mogao učiti i dobjegle Srbe »grčkoga zakona« ili pak smatrati sve pravoslavne Srbima.

Kako je poznato, oblast današnje Crne Gore bila je u sastavu države Nemanjića, dakle srpske države, od 1184. pa sve do 1360., za koje vrijeme su bila otvorena sva vrata prodiranja srpskoga imena u nju, pa se ono ipak u spomenicima toga doba nigdje ne spominje. Također je poznato, da je mnoštvo Srba poslije kosovskog boja (1389.) prebjeglo u Zetu (današnju Crnu Goru), pa ni tada nije donešeno srpsko ime u nju. Tek poslije propasti srpske despotovine (1457.), odnosno po dolasku despota Đurđa Brankovića u Zetu, počinje se spominjati srpsko ime u njoj, tako da istom 1650. nalazimo kod jednog turskog putopisca prvo svjedočanstvo, da su stanovnici Crne Gore »izmiješani Srbi i Arbanasi«. U svakom slučaju je čudno, kako doseljenici poslije sloma države Nemanjića nijesu ostavili kakvih tragova svog narodnog imena u ovoj zemlji. Prema njihovoj brojnoj snazi i kvalitetu njihove nacionalne svijesti ovi sačuvani spomeni gotovo su posve beznačajni, te se može reći, da doseljenici nijesu uspjeli ni svoje srpsko ime sačuvati, a kamoli ga nametnuti domaćinima.

DAČKI ŽIVOT

IZ PISAMA SELJAČKOG DJETETA NA VISOKIM ŠKOLAMA SVOJOJ MAJCI. — (Iz zbirke »R a z a s u t a z r n a«, koja će do- skora izaći iz štampe.)

I. Pred diplomskim ispitom.

»Danas sam umoran i neraspoložen da radim, pa ću se, majko, ispričati tebi, da za- boravim na misli, koje me salijeću.

Pitaš me, majko, zašto sam tako blijedo- lik i zgurenih leda?

Ne brigaj, nano. To je tek prosta slika, a bolje nisam imao, pa sam ti je poslao, jer si me toliko molila, da ti je pošaljem. Govo- rila si mi, da kad već nijesam ja toliko go- dina kod kuće, neka barem imaš kod sebe moju fotografiju od novijih dana.

To, što sam malko pognut, to je, mamo, obična pojava kod svih nas mladih ljudi, što po dvadeset godina idemo u škole, pa još sjedimo uz knjige, prekapamo po arhivama i knjižnicama. No zato, majko, postajemo za- služni i slavni ljudi, a možemo postići i dobre položaje i veliku plaću.

I ja ću, majčice, doskora završiti i biti potpuno gotov sa svim naukama. Dobit ću i dobru plaću. S njome ću čitav mjesec moći sam bezbrižno preživjeti, a da ne ću biti ni jedan dan gladan. Moći ću si kupiti i odi- jelo. No ne u jednome mjesecu. Ne. Već, ako ću štediti (a ti znaš, da ja nisam nikada uludo trošio novce, niti ih rasipao), i ako ne ću trošiti na nepotrebne stvari. (Ne ću smjeti, znaš, draga majčice, trošiti previše na knjige, koliko bih ja to htio). Tada ću si moći, već kroz godinu dana, isplatiti s od- platama čitavo novo odijelo.

No jednoga se, majko, strašno bojim. Baš ludu imam slutnju. Tako mi se čini, da onda upravo, kad ću svršiti i početi službu, da ću tada već i krv bacati.«

II. Poslije ispita.

»Danas sam svršio.

Manje je važno, što sam svoj zadnji ispit položio sa najboljom ocjenom i što su mi svi čestitali, pa i sami profesori. Svi me uvje- ravaju, da bolje nije nitko do sada odgova- rao i da sam same profesore zatjerao u škripac.

No to je zbilja sporedno. Glavno je, da sam ja svršio i da sam gotov sa svima ispitima.

Ipak je dobro, draga majčice, da sam išao u škole.

Danas sam tako radostan. Život je tako lijep i ja mu se neizmjereno veselim. On nam ipak pruža toliko toga ugodnoga. Istina, majčice, on od nas i mnogo traži no ja mu i s radošću dajem sav svoj rad i cijeloga sebe.

Danas bih sve poljubio od dragosti. Svemu bih htio dati svu toplinu, koju nosim u svojim grudima. Svu prirodu i čitav svijet bih zagrlio od dragosti i miline, koju ćutim i imam u sebi.

Oh, draga majčice, da znaš, koliko se ra- dujem radu. Zamisli! Sada ću i ja imati stalno namještenje i privređivat ću. Do- skora ću i ja imati svoj vlastiti dom. Moći ću saviti svoje gnijezdo i oženiti se.

Pomisli, majčice, imati ću i svoje dijete. Imati ću sina.

Oh, kako je divno uzgojiti novi život. Paziti ću svoje dijete i učiti ga onome, što je najvažnije. Učiti ću ga živjeti. Starat ću se oko njega, da ga minu sve one gorčine, koje su mene u životu pratile.

Pokazat ću mu, majko, da ipak život nije tako turoban.«

III. Na putu u život.

»Dolazi opet jedna duga, kišovita jesen, a ja ne znam, majko, hoće li moje cipele ustrajati, jer već sada pomalo propuštaju vlagu.

Zašto sam ja polazio škole?

Je li, majčice, priroda je ove jeseni bila naročito darežljiva? Je li, da je upravo ra- skošno obdarila sve živo svojim bogatim plo- dinama? I za svaku pticu i za svaku živo- tinju bit će dovoljno hrane.

A zašto to, majko, samo ljudi jedni dru- gima kratae?

Oprosti, majčice, zaboravio sam ti na- menuti, da još nisam dobio namještenje. No bit će, dobio sam tako mnogo i tako lijepa obećanja.

No iznad svega toga, iznad svih tih briga, muči me i proganja jedna sama misao. Misao strašnija od same stvarnosti: ja sam jučer po prvi puta počeo krv pljuvati.

Misao luda, majko. Misao, da ću polu- djeti.«

vojke kao da je Domovina izabrala i poslala ovamo. Ples njihov ima dublje značenje. One su nimfe sa lugova i livada. Plešu u divnome ritmu i tako slave uskrsnuće Domovine.

Kad je Zaharije kasno izjutra došao kući, umoran se baci na svoj ležaj. Dugo nije mogao usnuti. Pa kad je najviše žudio za snom, odjedno se vrata njegove male sobice ši-

rom rastvore. Ude uzvišen lik, ogrnut cvijetnim ogrtačem, okrunjen krunom jelovih češera.

Zaharije odmah prepozna Domovinu, ali, sav zbunjen od njenog posjeta, ne ustaje.

A božica pristupi ležaju i reče: »Primam zavjet tvoj, od sada pripadaš meni«. Sagne se, poljubi Zahariju i nestade.

KNJIŽEVNOST

KNJIŽNICE U GRADU ZAGREBU. — IZDANJE DRUŠTVA SREDNJOŠKOLSKIH PROFESORA. — »Hrvatski narod« donosi 15. V. o. g. iz pera g. Hinka Wolfa ovu književnu ocjenu:

»Prva opsežnija knjiga, koja je doštampana u Nezavisnoj Državi Hrvatskoj nosi natpis »Knjižnice u gradu Zagrebu«, s podnatpisom »Vodič i popis časopisa, koje navedene knjižnice primaju«. Premda je rukopis za ovu knjigu dogotovljen još u propaloj državi, ipak smatramo vrlo sretnim slučaj, da je sadržaj prve doštampane knjige u obnovljenoj Državi Hrvatskoj isključivo prikaz težnja, vitalnosti i živog sudjelovanja Hrvata u suvremenom kulturnom radu i nastojanju. Nesumnjivo je, da je baš to svestrano sudjelovanje Hrvata u svim kulturnim pojavama (gdje su oni bili daleko najsuperiorniji narod u bivšoj Jugoslaviji) pridonijelo znatan udio u lomljenju i konačnom uništenju neprijatelja. I baš stoga u nezavisnoj i slobodnoj domovini treba što više podupirati i omogućivati svako korisno nastojanje na bilo kojem polju kulturne djelatnosti. Kulturna nadmoćnost je onaj motor, ona snaga, koja — na kraju — svladava protivnika, pa bio on neznam kako surov i bezobziran.

Na pobudu prof. Karla Kempnija (urednika »Nastavnog vijesnika«), sastavile su knjižničarke sveučilišne biblioteke gdje Eva Verona i Jelka Mišić-Jambrišak vodič po knjižnicama grada Zagreba. Listajući ovaj vodič (od preko 200 stranica) čitatelj spoznaje koliko je požrtvovnosti i strpljivosti bilo potrebno, dok se uredi ovakav kulturni priručnik. Jer, treba znati, sastavljači su donijeli popis od blizu 400 knjižnica — koje postoje u Zagrebu — s potankim bilješkama o broju svezaka i časopisa, o struci tih knjiga, gdje se nalazi knjižnica, kada je otvorena za posudbu i t. d.

U predgovoru ovom vodiču Društvo hrvatskih srednjoškolskih profesora napominje,

da je svrha ovog izdanja, da svu hrvatsku i stranu javnost upozori, na znatnu knjižnu imovinu glavnog hrvatskoga grada, i da ujedno praktično posluži iskorišćavanju te imovine.

Doista, iz tog Vodiča saznajemo, da u Zagrebu postoji 394 različitih knjižnica, u kojima se nalazi oko milijun i pol svezaka. Nadalje saznajemo, da te knjižnice primaju preko 3.500 različitih časopisa (točno 3.532; od toga broja 1.060 izlazilo ih je u bivšoj Jugoslaviji).

Kako se iz navedenih brojaka razabire, sadržaj ovog vodiča je opsežan i podacima bogat. Već sam popis od 3.532 časopisa predstavlja naročitu bibliografsku vrijednost. Sadržaj pak cijelog Vodiča zbog preglednosti je podijeljen u više samostalnih grupa tako: opće javne knjižnice, pa knjižnice na sveučilištu, ekonomsko-komercijalna visoka škola, ostale visoke škole, srednje škole, stručne škole, građanske škole, pučke škole, naučne i umjetničke ustanove, vjerske ustanove, zdravstvene ustanove, ustanove socijalnog osiguranja, gradski uredi i poduzeća, banovinski uredi i državni uredi, burze i komore, različita društva i posudbene knjižnice knjižara. Osim toga priopćen je i poseban »Pregled knjižnica po strukama«.

Očito je, da je izdanje ovog vodiča vrlo korisno, a valja reći, da je i vrlo pomno i stručno sastavljeno. (U eventualnom drugom izdanju bit će potrebne stanovite promjene s obzirom na novo nastale prilike). Ovaj će vodič po knjižnicama grada Zagreba biti od velike koristi ljudima od nauke, književnicima, knjižničarima i knjižarama, uopće svima, koji su u dodiru s knjigama po svojim sklonostima ili po zanimanju. Bit će znatno olakšano snalaženje i iskorišćavanje bogate i raznolike zagrebačke književne imovine.«

danas njemački učenjaci i profesori visoke škole. Čvrsti grad njemačkoga duha otvorio je svoja vrata njemačkom sveučilištu. Sveučilište u Posenu bit će dostojno svoje velike zadaće u oblasti Warthe i učinit će bedem njemačkog duha na istoku, zajedno sa sveučilištima u Königsbergu i Breslau, tehničkim visokim školama u Danzigu i Breslau i medicinskom akademijom u Danzigu.

KATOLIČKO ŠKOLSTVO U FRANCUSKOJ. — S porazom Francuske počela je njezina obnova. S porazom Francuske poražena je i srušena Treća Republika (tako se zvalo državno uređenje u Francuskoj koje je vladalo od 1870—1940) i svi njezini nepravедni principi. Među te nepravедne principe spadao je i ovaj da katolici nemaju pravo na svoje katoličke škole. Škola je postala isključivim monopolom države, a država je u školu i nastavu unosila preko svojih učiteljskih sila svoj protuvjerski stav. Katolici su uza sve to uz ogromne žrtve uzdržavali na svoj trošak svoje slobodne škole (écoles libres) ne dobivajući od države nikakve pomoći. Ove slobodne (katoličke) škole nijesu uživale pravo jednakopravnosti. Katolici su prema tomu plaćali dvostruki porez: jedan porez za državne škole, kao i ostali građani, a drugi dragovoljno za svoje školstvo. Prijašnje vlade nisu cijele ovih žrtava, ali naproti tome novi duh, koji vlada u sadašnjoj Francuskoj, zakonom od 15. listopada 1940. dokinuo je ovu nepravdu i priznao slobodu katoličkim školama i jednakopravnost s državnim školama. Privremeno, radi teških prilika u kojima se nalazi sada Francuska, nije Ministarstvo prosvjete preuzelo na se svu opskrbu ovih škola, nego je brigu za opskrbu istih povjerilo departemanima i općinama. Iz francuskih novina vidi se, da su pojedini departemani posvetili mnogo pažnje katoličkom školstvu brinući se za hranu učenika, za ogrijev, za izdržavanje zgrada, za nabavu učila i t. d.

Od sada 10.000 (deset hiljada) katoličkih škola (među kojima pet sveučilišta i preko sto gimnazija te mnogo viših i stručnih škola) s preko milijun učenika postaju sigurni za svoj opstanak i za svoje pravo na rad i daljnje napredovanje. Sadašnji Ministar prosvjete Jacques Chévalier, poznati katolički filozof, nada se da će duh katoličkog školstva preći i na francusko državno školstvo, i da će tako cijela Francuska, koja je katolička zemlja, imati katolički duh u svojim školama. Po službenim izjavama mjerodavnih ličnosti katoličke škole dobile su priznanje, jer su svojim rodoljubljem i svojom sviješću mnogo zadužile Francusku i jer se nji-

ma ima zahvaliti što je omogućen duh savremene obnove koja se provodi u Francuskoj. Deset hiljada katoličkih škola bilo je kao deset hiljada ognjišta na kojima se podržavala vatra vjere, morala i rodoljublja; ali ta je vatra bila zapretavana. I sada, kada je vihor otjerao one koji su zapretavali, buknuo je slobodni plamen.

NJEMAČKI ZAVOD ZA PSIHIJATRIJSKO ISPITIVANJE U MÜNCHENU. (DEUTSCHE FORSCHUNGSANSTALT FÜR PSYCHIATRIE, KAISER WILHELM-INSTITUT).

Psihijatrija ili nauka o duševnim bolestima, njihovim uzrocima, postanku, razvitku, simptomima i liječenju postala je zapravo tek onda prava grana biološke prirodosnovne medicinske nauke kad se je duševna bolest shvatila kao bolest cijelog čovjeka, tijela i duše, kao bolest funkcionalne jedinice. Zato se ispitivanje duševnih bolesti moralo postaviti na sasvim druge temelje nego što je bilo još u početku ovoga vijeka kad se je vrludalo između dva ekstremna smjera: smjera psihološkog i smjera sasvim somatskog. Tom nesvrshodnom i zapravo neznanstvenom vrludanju suprostavio se nitko manji nego sam tvorac moderne psihijatrije Emil Kraepelin, koji gotovo na kraju svoga dugogodišnjeg uspješnog rada, godine 1916. daje poticaj za osnutak znanstvenoga zavoda koji bi imao za zadaću »pronalaziti uzroke i bit duševnih bolesti kao i sredstva za njihovo sprečavanje, ublaživanje i liječenje, pri čemu bi posao znanstvenog ispitivanja bio jedini i pravi put za postizavanje cilja.« Kraepelin je došao do spoznaje, da se na psihijatrijskim klinikama ne može dovoljno posvetiti pažnja baš t. zv. pomoćnim znanstvenim psihijatrijskim ispitivanjima, t. j. ispitivanjima anatomsko-histološkim, serološkim, eksperimentalno-terapeutskim, kemičkim, a osobito ispitivanjima nasljedstva kao uzroka duševnih bolesti, jer su klinike okupirane drugim važnim zadaćama kao što su postavljanje novih nosoloških jedinica, izgradnja simptomatologije, ispitivanje tečaja i ishoda bolesti i t. d. Međutim baš gore navedene znanstvene metode obećavaju mnogo za otkrivanje nepoznatih uzroka bolesti, gdje još tapamo u tami. Za postizavanje zadatog cilja, t. j. za znanstveno ispitivanje biti duševne bolesti postavio je Kraepelin smjernice rada:

1. Potrebno je ispitivanje tjelesnih osnovaka duševnih bolesti, tjelesnih i antropoloških osebina, raznih morfoloških osebina i promjena krvi, poremećaja izmjene tvari, osobito pak sastava bolesnih organa, na prvom mjestu mozga.

2. Potrebno je ispitivanje poremetnja u sastavu tjelesnih sokova biološkim metodama. Ovamo spadaju serološka ispitivanja i ispitivanja endokrine sekrecije, kao i bakteriološka ispitivanja.

3. Potrebno je ispitivanje na lješini, pri čemu su histološka ispitivanja zdrave i bolesne moždane substance, te međusobni odnos zdravog i bolesnog tkiva od važnosti.

4. Potrebna su ispitivanja i psihološka, za koje treba naći još mnogo minucioznije metode od dosadanih, jednako tako kao i eksperimentalne metode.

5. Ta sva ispitivanja sa još mnogima drugima, koja će napredak psihijatrijske znanosti donijeti, treba usmjeriti u jedno harmoničnu, znanstvenu, radnu cjelinu, pa će izgledi za sprečavanje i liječenje duševnih bolesti doskora biti mnogo bolji.

Kraepelin je uložio u to sav svoj trud i tako je osnovan zavod najprije u vrlo skromnom opsegu radi teških ratnih i poratnih, osobito financijskih prilika te je smješten privremeno najprije samo na psihijatrijsko-neurološku kliniku u Münchenu, kojoj je tada bio predstojnikom sam Kraepelin, a kasnije još u jednoj drugoj zgradi. Za laboratorijska ispitivanja stajao je na dispoziciju vrlo lijepi laboratorij klinike, a za ostala ispitivanja veliki materijal klinike, poliklinike i drugih ustanova. Prema intencijama osnivača uređeno je nekoliko samostalnih odjela, koji se mogu znanstveno sasvim samostalno razvijati, no koji kolaboriraju jedan s drugim kao i s klinikom i drugim zavodima za duševno oboljele. Bilo je u intenciji osnivača, da na čelo svakoga odjela dođu po mogućnosti najbolje ličnosti, koje će svojom osobom i znanstvenim radom dati cijelom zavodu potrebni znanstveni autoritet. Tako je već u prvom početku Nissl preuzeo anatomski odjel, poznati moždani arhitektonik Brodmann histološki odjel, a brzo mu se priključio neumorni Spielmayer, koji je po smrti ove dvojice ujedinio oba odjela u jedan, organizirajući svoj rad na patološkoj histologiji do zamjernog savršenstva. Usprkos skučenih prostorija razvijao se je znanstveni rad po programu, te su osnovani i drugi odjeli, tako serološki, bakteriološki, kemički, psihološki i demografsko-genealoški. Kraepelin se je posvetio zavodu i ako već star, mladenačkim žarom, preuzevši klinički odjel instituta, osobito kad je godine 1923. navršivši svoje godine službe, napustio vodstvo klinike, prepuštivši ovu prof. Oswaldu Bumke-u. On sada nastoji da nađe sredstava za izgradnju zgrade zavoda našavši u tome veliku moralnu po-

moć kod američkih Nijemaca i domaćih industrijalaca, a osobito Loeba, Heinsheimera i Kruppa. Ipak je izgradnja novoga instituta nakon teških financijskih nedaća bila omogućena tek potporom Rockefeller-fundacije, koja je na lično zauzimanje Kraepelinovo, prigodom njegovoga znanstvenog putovanja po Americi, dala u tu svrhu 325.000.— dolara. Nažalost sam Kraepelin nije dočekaо dovršenje nove zgrade zavoda jer je godine 1926., još čil, usred neumornog rada, zauvijek zaklopio oči. No njegovi suradnici, a osobito Spielmayer, Plaut i Rüdin nastavili su izgradnju i organizaciju zavoda prema zamisli svoga učitelja, te je zavod dovršen i otvoren 1928. god. Zgrada zavoda je velika trokatnica, koja se nalazi iza moderne gradske bolnice u Schwabingu, a u ulici koja nosi ime Kraepelinovo. U velikom predvorju smještena je bista osnivača, a iza te je ploča na kojoj piše: »Njemački zavod za psihijatrijsko ispitivanje, djelo Emila Kraepelina«. U samoj velikoj zgradi smješteni su pojedini odjeli, koji su danas po svome radu samostalni zavodi tako, te je F. A. danas zapravo zajednica od 6 velikih zavoda, koji se dijele na manje odsjeke i pododsjeke. Ulaženjem zavoda u sklop velike njemačke znanstvene ustanove Kaiser-Wilhelm-Gesellschaft-a za promicanje znanosti, omogućen je zavodu zajednički rad sa svim srodnim zavodima i drugim znanstvenim ustanovama cijeloga Reicha.

Svi zavodi zajedno imaju, kako smo rekli, veliki zajednički cilj, no svaki od njih djeluje ipak u svom osobitom i specijalnom smjeru. Tako anatomsko-histološki nastoji svojim ispitivanjima ograničiti prave i faktučne bolesne procese u samom mozgu i pokušava ih dovesti u sklad s kliničkim bolesnim pojavama. Ideal uspjeha toga rada bio bi kad bi se postigla mogućnost zaključivanja na patološko-anatomske procese iz kliničkih pojava i obrnuto iz patološko-anatomskih pojava na kliničke pojave. Rad ovoga zavoda obilan je i unazad desetak godina izašlo je odatle više standardnih djela i radova, koji nose imena Spielmayera, Spatza, Hallerwordena, Scholza i mnogih drugih. Danas je na čelu toga zavoda prof. Scholz. Paralelno s tim radi projekcija zavoda, kojoj je na čelu prof. Schleussing, te se rad obiju zavoda međusobno nadopunjuje. Zavod za serologiju ili eksperimentalnu terapiju bavi se ispitivanjem tjelesnih sokova, a osobito krvi i soka moždanskog, te izgradnjom dijagnostičkih metoda u svrhu objašnjenja uzroka duševnih bolesti. Tako se tu ispitivala osobito progre-

sivna paraliza, encefalitis, sifilis i druge infektivne bolesti. Plaut i Jahnel dva su poznata imena psihijatrijske znanosti pored drugih suradnika. Jahnel vodi i zavod za ispitivanje spiroheta, gdje se ispituje morfologija i biologija tog velikog neprijatelja čovječanstva i uzročnika sifilisa, s osobitim obzirom na živčani sistem. Uz te zavode postoji i kemički odjel, koji je pod vodstvom stalnoga gosta, Amerikanca Page-a baš zadnjih godina razvio veliku i uspješnu djelatnost, ispitujući kemičku strukturu produkata izmene tvari kod duševnih bolesti. Iz tog ispitivanja promiču novi vidici za nalaženje uzroka nekih dosada nedovoljno objašnjenih duševnih promjena, koje ćemo možda doskora moći objasniti baš promjenama izmjene tvari i u žlijezdama s endokrinom sekrecijom.

Klinički odjel uređen je u blizom psihijatrijskom odjelu bolnice u Schwabingu i najmlađi je član zavoda, t. j. od god. 1932. Imade 140 postelja, a svrha mu je svestrano ispitivanje kliničkog materijala i pripremanje njegovo za ispitivanje na drugim zavodima. Godišnje prolazi kroz taj odjel 1.200 bolesnika sviju vrsta i forma. Neki put se primaju samo one bolesti, koje se baš osobito studiraju, što se čini po određenom planu. Sada je na čelu toga kliničkog odjela prof. Kurt Schneider, poznat sa svojih ispitivanja o psihopatijama, dok su prije njega vodili taj odjel najprije sam osnivač Kraepelin, a iza njega njegov vrsni suradnik i prerano umrli prof. Joh. Lange.

Hotimice sam u svom opisu metnuo na kraj odjel odnosno zavod demografsko-genealoški, čiji rad znači danas bezuvjetno veliki napredak u studiju uzroka duševnih bolesti, zapravo veliki preokret u psihijatrijskom shvaćanju. Već je godine 1911. Rüdin, sadanji predstojnik tog zavoda i cjelog F. A., upozorio na veliko značenje nasljedstva pri postanku i razvitku velikog dijela duševnih bolesti, a osobito shizofrenije (duševnog rascijepa). Ipak tek dugogodišnjim, neumornim i u početku nepriznatim radom uspjelo mu je zajedno sa svojim suradnicima da dokaže važnost nasljedstva u psihijatriji i neurologiji i da ono kao znanstvena činjenica bude primljeno u psihijatrijsku nauku. Pitanje nasljedstva kao uzročnika duševnih bolesti je vrlo komplicirano kao i uopće pitanje nasljedstva kod čovjeka. Ipak je Rüdin uspio da izgradi znanstvene metode kojima je došao do vrlo važnih zaključaka i koje su unijele mnogo svijetla u postanak duševnih, a i živčanih bolesti. Tako je najprije omogućio dati

bar približnu sliku vjerojatnosti oboljavanja za najvažnije duševne bolesti obzirom na nasljedstvo, ispitujući empiričkim putem mnogo hiljada bolesnih i zdravih pojedinaca, familija i sojeva. Te duševne bolesti su shizofrenija, manično-depresivna psihoza, epilepsija i slaboumnost. Tako je utvrdio vrlo teške i frapantne brojke vjerojatnosti oboljavanja osobito kod shizofrenije, gdje djeca jednog bolesnika oboljavaju vjerojatno u

Prof. dr. Ernst Rüdin

preko 9% od sasvim iste bolesti, daljnjih 17% od skoro iste bolesti, a u 22% od psihopatskih promjena, dakle u svega 44% potomstvo jednog shizofrenika je abnormalno. Unučad oboljava u svega 33%, braće i sestre u 32%, bratići i sestrične u 25%. Za manično depresivne psihoze utvrdio je procenat vjerojatnosti oboljavanja djece u preko 60%, a nešto su manji procenti kod drugih spomenutih bolesti. Na temelju takovih ispitivanja i rezultata govori Rüdin o heredoprognozi i daje smjernice za eugenične (rasno-higijenske) mjere u svrhu sprečavanja postanka pomenutih bolesti. Druga metoda ispitivanja nasljedstva, koja se provodi u zavodu, osobito zadnjih godina je metoda blizanaca. S tom

metodom uspjeva se utvrditi koliko su bolesti ili bolesne osobine uzrokovane nasljedstvom, a koliko su izazvane utjecajem okoline. Tako je na pr. utvrđeno, da veliki dio epilepsija i slaboumnosti ne nastaje nasljeđivanjem, nego pozljedama moždanim, za vrijeme trudnoće, porođaja i uslijed zaraznih bolesti u prvoj godini života. Tom metodom uspjelo je dokazati, da kod teške živčane bolesti, multiple skleroze, koja je i kod nas dosta raširena, nije nasljeđivanjem bitno. Treća je metoda ispitivanje velikih masa bračnih parova, familija, sojeva i loza, kao i ljudi istog zvanja itd., bez obzira da li su zdravi ili bolesni. Pri svim tim ispitivanjima ne ograničava se samo na psihološko ispitivanje odnosno psihopatološko, nego se provodi u zasebnom odjelu antropološko ispitivanje, (osobito u smislu Kretschmer-ovom), biološko (sokovi, krv, likvor, endokrini sistem) pa i sociološko-kriminalno. Uz taj odjel priključen je prije više godina kriminalni odjel, koji ispituje odnos između duševnih promjena i kriminaliteta.

Jedan od najvažnijih znanstvenih zaključaka dosadanjeg ispitivanja demografsko-genealogičkog instituta došao je do izražaja u vrlo važnom eugeničnom (rasno higijenskom) njemačkom zakonu: za sprečavanje nasljedno-bolesnog potomstva, godine 1933. Prema tome zakonu smatra se čovjek nasljedno-bolesnim ako boluje od sigurno utvrđene slaboumnosti, shizofrenije, manično-depresivne psihoze, nasljedne epilepsije, koreje ili gluhoće, te od tjelesno-nasljednih nakaza. No pod zakon ne potpada samo bolesnik, koji mentalno sam boluje, nego i onaj koji je bolovao od koje navedene bolesti, za koje je dokazano da se nasljeđuje kao i onaj, koji potječe iz obitelji, u kojoj se takova bolest javlja. Po tom zakonu, nakon vrlo točnih ispitivanja po posebnim stručnim povjerenstvima, mogu se takove osobe sterilizirati, jer se smatra to jedino mogućom i svrsishodnom mjerom za pravo sprečavanje postanka i raširenja teških duševnih bolesti. Iskustva o vjerojatnosti oboljavanja došla su do izražaja i u zakonu o sklapanju braka, po kojem se zabranjuje nasljedno bolesnim osobama koliko sklapanje braka toliko i stvaranje potomstva.

Današnji rad zavoda za psihijatrijsko ispitivanje usredotočuje u sebi sveukupna psihijatrijska a donekle i neurološka nastojanja cijele Njemačke, a zasiže i u druge države pa i izvan europskog kontinenta. Rezultati rada toga zavoda smatraju se uvijek serioznim doprinosima medicinske znanosti. Da bi

se bar donekle mogle predstaviti ogromnosti i svestranost znanstvenog rada zavoda navest ćemo neke podatke i brojeve. Osim predstojnika zavoda, koji su svi sveučilišni profesori, radi na svakom zavodu određeni broj asistenta-suradnika, koji su također dobrim dijelom sveučilišni docenti ili profesori. S ovima surađuje oko 30 drugih suradnika liječnika, koji su dijelom članovi zavoda, dijelom gosti, često stranci. Za pomoć tom velikom kadru liječnika dodan je veći broj pomoćno-liječničkih sila, laboranata i oko 60 pisarskih sila, tako te ovi stoje po potrebi na dispoziciju znanstvenim radnicima za što brži rad. U svrhu ambulantnih pregleda, koji se vrše zapravo u cijelom Reichu, služi 12 osobnih automobila. U svrhu ispitivanja vjerojatnosti oboljavanja od duševnih bolesti je evidentirano u posebnoj kartoteci više nego 100.000 bolesnika, a u svrhu poređenja mnogo hiljada zdravih ljudi. Za studij nasljeđivanja kod shizofrenije po metodi blizanaca, utvrđeno je oko 800 blizanaca duševno oboljelih pa više hiljada epileptičara, između kojih je izabrano oko 100 epileptičara blizanaca. Osobito su točno i uredno uređene razne kartoteke. Tako je u generalnoj kartoteci zabilježeno oko 250.000 što duševno, a što nervno oboljelih, a osim toga postoji kartoteka kriminalna, obdukciona, klinička po bolestima, antropološka, fotografska, komparativno-psihijatrijska itd. Knjižnica broji oko 30.000 brojeva. Svaki problem razrađuje se u pojedinom zavodu, a po potrebi zajedno i više njih, pa se u zajedničkim sjednicama cijelog instituta valjano prouči. Rezultati ispitivanja zavoda publiciraju se u posebnim izvještajima i edicijama zavoda, a izlaze kao monografije i u drugim nakladama i časopisima. Broj radova od osnutka zavoda prelazi daleko brojku tisuću. Novčana sredstva za pogon zavoda i za znanstveni rad dolaze sa raznih strana, a mnogo od toga i od privatne inicijative i iz povjerenja prema znanstvenom nivou zavoda.

Od svoga početka bio je münchenski zavod znanstveno središte gdje su dolazili psihijatri i neurolozi iz cijele Evrope a i iz prekomorja. Tu su pod vodstvom najboljih predstavnika psihijatrijske znanosti radili i odnosili svojim domovima i ustanovama mnogo podstreka za daljni rad, dobivši ozbiljnu, znanstvenu izobrazbu. Vjerujem, da će taj zavod ostati i dalje centar i rasadište psihijatrijske znanosti. Zato nam jamči znanstvena tradicija inaugurirana njegovim osnivačem Emilom Kraepelinom kao i znanstvena serioznost sadanjeg direktora zavoda Ernsta Rüdina.

Prof. dr. R. Lopašić

SADRŽAJ

CLANCI I RASPRAVE :

	Strana
Bazala Vladimir: »Habent sua fata libelli«	21, 61
Bazala Vladimir: Bibliografija književnih radova kao podloga kritici naučnoga rada	69
Bazala Vladimir: Što su liječnici dali izvan medicine?	179
Bazala Vladimir: Što su neliječnici dali medicini?	228
Bazala Vladimir: Njemačka — danas	325
Bučar Franjo: 300-godišnjica sveučilišta u Helsinku u Finskoj	137
Glesinger Lavoslav: Prva medicinska knjiga na hrvatskom jeziku (Pavićev prijevod Sa- lernitanskih regula)	58
Horvatić Stjepan: Biosociologija ili biocenologija?	247
Ivšić Milan: Gdje da se u Zagrebu izgradi »sveučilišni grad«?	252
Ivšić Milan: Agrarna politika	298
Köbler Juraj: Deset godina zavoda za radium terapiju u Zagrebu	310
Lunaček Valdemar: Ekonomski humanizam	290
Matijević Ante: Mihajlo Hamzić, slikar dubrovačke škole	7
Müller Oton: Las Casas, apostol Indijanaca	111
Rieger Vilko: Organizacija njemačkih sveučilištaraca	199
Sladović Eugen: Dubrovčanin Benko Kotruljić, preteča privredne nauke o poduzeću	49
Safar Dragutin: Hrvatski i srpski jezik dva su različita jezika	159
Štedimlja S. M.: Tragom popa Dukljanina	97
Štedimlja S. M.: Sveti Srdj na Bojani	169
Štedimlja S. M.: Hrvatsko i srpsko ime u Crnoj Gori od IX.—XVIII. vijeka	339
Tabak Josip: Prvo američko sveučilište	80
Thaller Lujo: I povijest medicine je nauka!	203
Urban Stjepan: Biosociološki temelji uzgoja šuma	157
Uvanović Daniel: Određivanje geografskih koordinata Zagreba u astronomskom paviljonu »Maksimir«	225
Voneš Zora: Primjena moje oscilatorne teorije na neke subjektivne pojave u funkciji re- tine oka	147
Voneš Zora: Teorija dupliciteta, elektroretinogram i adaptacija u vidu moje oscilatorne teorije	345
Wolf Hinko: Univesitas Slovaca Istropolitana	2
Wolf Hinko: Biografija i bibliografija novih sveučilišnih profesora	152

KNJIŽEVNOST :

Prof. Ivo Frol: Kako ćeš pravilno pisati?	83
Prof. dr. A. Štampar: Socijalna i zdravstvena zaštita slušača sveučilišta i visokih škola u Zagrebu	84
Dr. Julije Batory: Novi pogledi na problematiku carcinoma (Vladimir Bazala)	85
Zbornik znanstvenih rasprava profesorskoga zbora pravnoga fakulteta u Ljubljani (Hinko Wolf)	89
Brački zbornik (Mladen Bošnjak)	114
Dr. Fr. Kahn: Čovjek od začetka do smrti	115
Mišljenje stranih učenjaka o značajnom djelu hrvatskoga lingviste	164
Josip Horvat: Ante Starčević (Hinko Wolf)	204
Dr. Emil Štampar: Josip Eugen Tomić (Zlatko Milković)	203
Slovaci i moderna lingvistika (Petar Guberina)	209
Tri šumarske disertacije (Oskar Piškorić)	269
»Serta Hoffilleriana«	271
Henri Robert: Odvjetnik (H. W.)	273
Egon Friedell: Kultura novoga vremena (H. W.)	273
Nauka o govorništvu i antologija svjetskog govorništvu (V. B.)	315
Prvi svezak »popisa knjiga«	316
Knjižnice u gradu Zagrebu (H. W.)	361
Iz pisama seljačkog djeteta na visokim školama svojoj majci	262

IZ POVIJESTI HRVATSKOG SVEUČILIŠTA :

60-godišnjica prve promocije na zagrebačkom filozofskom fakultetu	32
Rasprava o postanku zagrebačkog sveučilišta	196
Veliki i povjesni dani hrvatskog sveučilišta i visokih škola	363

PROSLAVE I JUBILEJI :

60-godišnjica prve promocije na zagrebačkom filozofskom fakultetu	32
70-godišnjica života dvaju hrvat. pedagoga i učenjaka (dr. Stj. Bosanac i dr. Stj. Tropsch)	32
45-godišnjica jedne senzacije (sveučilištarci spalili mađarsku zastavu u Zagrebu)	116
Dr. Franjo Žilić	322

NEKOĆ I DANAS :

45-godišnjica jedne senzacije (sveučilištarci spalili mađarsku zastavu u Zagrebu)	116
Izbacivanje slike Strossmayera iz društvenih prostorija dačkog društva Zvonimir u Beču	277

NAŠI POKOJNICI :

Tragično je umro hrvatski književnik i sveučilištarac Aleksa Kokić	91
Dr. Fran Barac	92
Stefan Savov Bobčev	93
Msgr. Janko Barlé	274
Đuro Arnold	276
Prof. ing. Franjo Hanaman	283
Docent dr. F. V. Novak	286
Prof. Josef Strzygowski	286
O. Vincent Scheil	286
Henry Louis Bergson	286
Prof. Dr. Josef Plasmann	287

GALERIJA ZABORAVLJENIH :

Matek (odlomak iz romana Mile Budaka »San o sreći«) (H. W.)	118
Uložnica Mavre Farkaša (V. B.)	165, 224

POSJETI STRANIH UČENJAKA :

Otvorenje nove akademske godine zavoda za talij. kulturu i predavanje prof. Carla Anti	211
Glasoviti talijanski glotolog prof. dr. M. Bartoli	212
Glasoviti talijanski liječnik prof. dr. E. Morelli	214
Prof. dr. Friedrich Bergius	215
Prof. Federico Chabod u Zagrebu	279
Talijanski učenjak prof. dr. Giacomo Devoto	319

MISLI O NASTAVI, NAROČITO O SVEUČILIŠNOJ :

I. Stjepan Kranjčević: Skolski odgojno-obrazovni rad prema mišljenju braće Radića i seljačke stranke	17
II. Stjepan Zimmermann: Oko autonomije sveučilišta	20
III. Đorđe Tasić: Uredba o izmenama i dopunama zakona o univerzitetima u banovini Hrvatskoj	64
IV. Mihailo Ilić: Reforme zagrebačkog univerziteta i univerzitetstva autonomija	66
V. Stjepan Zimmermann: Preuređenje sveučilišta — oduzimanjem autonomije	67
VI. Josip Baugut: Iz škole se ne smije eliminirati politika!	162
VII. Stjepan Horvat: Apsolventi sednjih tehničkih škola i tehnički fakultet	163
VIII. Đuro Stipetić: Uz stručnu spremu treba i opća naobrazba	204
IX. Giuseppe Bottai: Humanizam u talijanskoj školi	205
X. Godišnjak banske vlasti banovine Hrvatske	254
XI. Vladimir Bazala: Opća naredba sveučilišta i reforma medicinske nastave u vezi s ukidanjem nekih katedra	258
XII. Andrija Stampar: O reformi medicinske nastave	261
XIII. Otto Strech: Oko naslova »inženjer ekonomije«	317
XIV. Još koja riječ o reformi medicinske nastave	317

SVEUČILIŠNE VIJESTI :

Novi rektor hrvatskog sveučilišta	28
Izmjena sveučilišnog zakona	29
Novi sveučilišni profesori i docenti	31
O slušačima	31
60-godišnjica prve promocije na zagrebačkom filozofskom fakultetu	32
Prof. Dr. E. Miloslavić izabran je članom The medico-legal society	32
Izgradnja ekonomsko-komercijalne visoke škole	33
Unapređenje profesora umjetničke akademije	33
Izveštaj o izdavanju sveučilišnog godišnjaka za škol. god. 1933/34—1938/39	42
Statistički podaci o sveučilištima u Jugoslaviji	95
Međunarodni časopisi o djelu prof. dra Andrije Živkovića	95
Stručna kritika inozemstva o djelu privatnog docenta dra J. Köblera	96
O sveučilišnom godišnjaku za školsku godinu 1933/34—1938/39	96
Malo statistike	119
Pučko sveučilište — sastavni dio sveučilišta	120
Slovački sveučilištarci u Zagrebu	121
Imenovanja sveučilišnih nastavnika	121
Gradnja doma za sveučilištarce u Zagrebu mora se dovršiti	121
O izgradnji neurološko-psihijatričke klinike	123
Nova zgrada tehničkog fakulteta na Ciglani	129
Učenje pravnih nauka nije rentabilno	132
Uredba o kliničkim bolnicama medicinskog fakulteta	133
Prof. Dr. Ivo Horvat, novi predsjednik Pučkog sveučilišta	133
Novi kustos hrvatskog zoološkog muzeja	133
Postupak na kemičkom odjelu tehničkog fakulteta	134
Statistika sveučilišnih nastavnika i slušača kroz 65 godina	217
Broj studenata na zagrebačkom sveučilištu povećan na 7.000!	217
Četiri zagrebačke visoke škole van sveučilišta imaju preko tisuću slušača	218
Uprava botaničkog zavoda i vrta predana je prof. dr. Ivi Horvatu	218
Nakladni zavod banovine Hrvatske	218
Iz rezolucije zagrebačke odvjetničke komore	218
Novi asistent na poljoprivredno-šumarskom fakultetu	219
Novi sveučilišni profesori	219
Prof. Dr. Stj. Ratković, novi rektor više pedagoške škole	220
Nemiri na sveučilištu	220, 279
Svetosavske nagrade za slušače	220
Izgradnja medicinskoga fakulteta na Šalati	273
Promjene među profesorima sveučilišta u Zagrebu	279
Prof. dr. E. Miloslavić je imenovan članom njemačke akademije prirodnih znanosti	279
Propisan je prijavni ispit za apsolvante srednjih tehničkih škola, koji se upisuju na tehnički fakultet	280
Da li će apsolvanti Gazi Husrevbegove medrese moći upisati na sveučilište	281
Vrijedna prinova sveučilišne knjižnice	281
Dr. Mladen Deželić	282
Inženjeri tehnike protiv naslova »Inženjer ekonomije«	283
Šta je s naredbom o katedrama i s novim fakultetskim naredbama	309
Dr. Vlado Pec i Dr. ing. Vladimir Prelog novi profesori sveučilišta	313
Veliki povijesni dani hrvatskog sveučilišta i visokih škola	319
Novi dekan medicinskoga fakulteta	363
Predstavnici Hrvatske akademije znanosti kod Poglavnika g. dra Ante Pavelića i kod Dogačnika, ministra g. dra Mile Budaka	365
Osniva se Hrvatski državni ured za jezik	367
Ukidanje zaklade tiskare »Narodnih novina«	367
Oštra izjava protiv medicinskoga fakulteta, koji je onemogućavao rad hrvatskom naučnom podmlatku	368
Zakonska odredba o aktivnoj nastavničkoj službi profesora sveučilišta i visokih škola	368
Zabranjeno je otuđivanje i izvažanje starih umjetničkih, kulturno prosvjetnih i prirodnih spomenika	369
Državna zaštita arhivske građe	369
Zavod za talijansku kulturu u Zagrebu	370
Boravak prof. Luigi Salvini-a u Zagrebu	370

IZGRADNJA SVEUČILIŠTA I VISOKIH ŠKOLA :

Izgradnja ekonomske komercijalne visoke škole	33
Gradnja doma za sveučilištarce u Zagrebu, mora se dovršiti	121
O izgradnji neurološko-psihijatričke klinike	123

Nova zgrada tehničkog fakulteta na Ciglani	129
Izgradnja medicinskoga fakulteta na Salati	279
Konferencija o izgradnji Finsen-Instituta	280

PUČKO SVEUČILIŠTE :

Rad pučkog sveučilišta u škol. god. 1938/39 i 1939/40	71
Pučko sveučilište — sastavni dio sveučilišta	120
Prof. Dr. Ivo Horvat, novi predsjednik pučkog sveučilišta	133

SA STRANIH SVEUČILIŠTA :

Universitas Slovaca Istropolitana (Hinko Wolf)	2
Ljubljana je dobila potpuni medicinski fakultet	33
Osniva se poljoprivredno-šumarski fakultet u Sarajevu	33
Teza o gospodarskoj slozi izrađena u Napulju	34
Radni logori mađarskih sveučilištaraca	34
Sveučilišne vijesti iz Bugarske	34
Briga za prosvjetu u Sovjetskoj Rusiji	80
Prvo američko sveučilište (Josip Tabak)	134
Slavistika na bečkom sveučilištu	134
Kolegij o Kukučinu na bratislavskom sveučilištu	135
Broj slušača ljubljanskog sveučilišta	135
Sveučilište u Cluju, drugo sveučilište, koje je Rumunjska izgubila	135
Novi nacionalno-odgojni institut u Njemačkoj	137
300-godišnjica sveučilišta u Helsinki u Finskoj (Franjo Bučar)	166
Neredi na beogradskom sveučilištu	167
Izbori na pravnom fakultetu u Ljubljani	167
Talijanske visoke škole	167
8-godišnji plan za odgoj vođa njemačke omladine	167
Obavezna školarina na sovjetskim visokim školama	167
Otvorenje rumunjskog sveučilišta u Sibiu	199
Organizacija njemačkih sveučilištaraca (Vilko Rieger)	219
Šumarski fakultet u Sarajevu?	221
Zelja da se pravni fakultet iz Subotice prenese u Novi Sad	221
Prijedlog da se produlji studij prava na sveučilištu u Bratislavi	221
Opet semestri u Njemačkoj	221
Radio kao nauka na njemačkim sveučilištima	221
Strani studenti na njemačkim visokim školama	222
Visoke činovničke škole u Njemačkoj	222
Prvi njemačko-talijanski kongres visokoškolaca	222
Sveučilište u Reykjaviku	222
Sveučilišta za internirce u Švicarskoj	223
Katolička sveučilišta u svijetu	223
Papinsko sveučilište u Salamanci	321
Izgradnja sveučilišta u Strassburgu	321
Njemački studenti u Poljskoj	321
Lincolnova biblioteka poklonjena sveučilištu u Upsali	321
Talijanski studenti prijavljuju se u ratne dobrovoljce	322
Predavanje »nauke o ishrani« na sveučilištima u Italiji	322
Odgajanje talijanske mladeži	357
»Velika proslava«	370
Dar sveučilištu u Ljubljani	370
Slovački sveučilištarci radit će u poljoprivredi	370
Svečano otvorenje njemačkog sveučilišta u Posenu	371
Katoličko školstvo u Francuskoj	371
Njemački zavod za psihijatrijsko ispitivanje u Münchenu	371

DAČKI PROBLEMI :

O slušačima	31
Prilike studenata na sveučilištima u Jugoslaviji	117
Slovački sveučilištarci u Zagrebu	121

Nova naredba o socijalnoj i zdravstvenoj zaštiti slušača sveučilišta i visokih škola	132
Učenje pravnih nauka nije rentabilno	132
Postupak na kemijskom odjelu tehničkog fakulteta	134
Organizacija njemačkih sveučilištaraca (Wilko Rieger)	199
Statistika sveučilišnih nastavnika i slušača kroz 65 godina	217
Broj studenata na zagrebačkom sveučilištu porasao na 7.000!	217
Četiri zagrebačke visoke škole van sveučilišta imaju preko 1.000 slušača	218
Iz rezolucije zagrebačke odvjetničke komore	219
Strani studenti na njemačkim visokim školama	221
Prvi njemačko-talijanski kongres visokoškolača	222
Studenti sveučilišta u Carigradu	223
Propisan je prijavni ispit za absolvente srednjih tehničkih škola koji se upisuju u tehnički fakultet	281
Dali će se absolventi Gazi-Husrevbegove medrese moći upisati na sveučilište	281
Organizacija bugarske omladine	287
Inženjeri tehnike protiv naslova »inženjer ekonomije«	309
Njemački studenti u Poljskoj	321
Talijanski studenti prijavljuju se u ratnu službu	321
Slovački sveučilištarci radit će u poljoprivredi	370
<i>Ja pisama njegovih opeteta . . . (M. B. B. B.)</i>	<i>362</i>

DRUŠTVENE VIJESTI :

Zapisnik V. redovne sjednice vijeća	35
Izvještaj o izdavanju sveučilišnog godišnjaka za škol. god. 1933/34—1938/39	42
Društveni glasnik	46, 136, 168, 224, 288, 323
O sveučilišnom godišnjaku za škol. god. 1933/34—1938/39	96
Botanički vrt i meteorološka stanica na Velebitu	136
Delegati sveučilišnoga senata	224
Dr. V. Bazala pozvan na dulji boravak u Njemačku	288
Izvještaj o društvenom radu u prošloj godini	375

STRANICA ANEGDOTA I KARIKATURA : 324

IZ UREDNIŠTVA :

Uvodna riječ	1
O društvenom glasniku	46, 136, 168, 224, 288, 323
Naslovni list	47
O raspravi »Universitas Slovaca Istropolitana«	163
Ispravi!	168
Časopisi koji dolaze uredništvu	168
Bibliografija književnih radova članova medicinskog fakulteta	224, 288, 323
Dr. V. Bazala pozvan na dulji boravak u Njemačku	288
Živila Hrvatska! Živio dr. Ante Pavelić!	289